

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ

HAYATI VE MAKALELERİ

Fatih ÇINAR

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ (K.S)

HAYATI VE MAKALELERİ

Fatih ÇINAR

Nasihât Yayınları

Ankara / 2017

Mustafa Takî Efendi^(ks): Hayatı ve Makaleleri

Copyright © Nasihat Yayınları 2017

Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının veya bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması ve depolanması yasaktır.

Yayın Numarası: 29

ISBN: 978-9944-774- 20-8

Baskı:

SALMAT Basım Yayıncılık Ltd. Şti./ Ankara

Tel: 0 312 341 10 20

2. Baskı

Haziran - 2017

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı

Visan İktisadi İşletmesi

Zaviye Mah. Hacı Hulûsi Efendi Cad. No:71 (44700) Darende / MALATYA

Tel:(422) 615 15 00 - 615 28 95 Fax:(422) 615 28 79

www.nasihatyayinlari.com - facebook.com/nasihatyayinlari

twitter.com/NasihatYayin - visan@nasihatyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM /H.Hamidettin ATEŞ.....	7
ÖNSÖZ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ^(ks)NİN HAYATI, ESERLERİ VE RESMÎ GÖREVLERİ

A. HAYATI

1. Adı ve Mahlası.....	19
2. Ailesi ve Yetişmesi.....	21
3. Doğum Tarihi ve Yeri.....	21
4. Çocukluğu ve Tahsil Hayatı.....	21
5. Evlilikleri ve Çocukları.....	22
6. Vefatı.....	23

B. ESERLERİ.....

1. Târih-i Nûr-i Muhammedî.....	24
2. Kırk Hadis.....	30
3. Mevlîd-i Şerif.....	31
4. Ağaç Dikmenin Fazileti.....	32

C. RESMÎ GÖREVLERİ:.....

Adliye Teşkilâtındaki Görevleri ve Öğretmenlik Hayatı.....	32
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ^(ks)NİN BASIN İLE İLİŞKİLERİ

1. Sırât-ı Mustakîm ve Sebilürreşad Mecmuaları.....38
2. Beyânü'l-Hak Mecmuası45
3. Vicdan Gazetesi.....49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ^(ks)NİN ÇEŞİTLİ YAYIN ORGANLARINDA YAYIMLANAN YAZILARI

- Artık Uyanmalıyız.....55
- Hitabe.....57
- Hitabe.....61
- Hitabe.....65
- İslâm'ın İlk Temsilcileri ve İslâm'ın Yayılışı Meselesi.....69
- İslâm Fedakârlığı.....74
- İlk İslâm Taraftarlarının Fedakârlığı.....78
- İlk İslâm Mücahitleri.....83
- Rusya'da İslâm'a Baskı Yapmaya Gerek
Görenler.....88
- Düello Meselesinin Taşradaki Yankıları.....92
- İslâm'da Cihad95
- Konular: İ'dad-ı Kuvvet (Güç Hazırlama)102
- Açık Mektup.....106
- Milletvekili Nasıl Olmalı?109

Diyânetin Medeniyete Lüzumu / I.....	120
Diyânetin Medeniyete Lüzumu / II.....	124
Diyânetin Medeniyete Lüzumu / III.....	129
Diyânetin Medeniyete Lüzumu / IV.....	135
Diyânetin Medeniyete Lüzumu / V.....	140
Girit İçin Sivas'ta Bir Zât Tarafından Okunan Nutuk	144
Ceza Kanununa Eklenen Kanun Maddelerinden Elli Beşinci Maddenin Son Fıkrası Üzerine Bir Değerlendirme.....	146
Bir Mütalaa	150
Mustafa Takî ^(ks) 'nin Vicdan Gazetesi'nde Yayımlanan Yazısı	155
SONUÇ	157
KAYNAKÇA	161

TAKDİM

Anadolu'ya maneviyat aşılayan gönüllere nakış nakış manevi değerleri işleyen tasavvuf büyükleri; insan yetiştirerek, ilmi ve irfanî eserler meydana koyarak topluma önderlik yapmışlardır. Büyük erenler, bütün insanlığı sükûnete, sevgiye, muhabbete, birlik beraberliğe, dürüstlüğe, değerlerimize sahip çıkmaya ve akl-ı selime davet etmişler; konuşmalarıyla, hâl ve davranışlarıyla insanlığa çok büyük dersler vermiş ve öğütlerde bulunmuşlardır. Büyük zâtların kelam-ı kibârları gönüllere öylesine işlemiş ve yankı yapmış ki, onların hal ve yaşayışı sinelere yerleşmiş, ruhları etkilemiş ve o toplumun birlik ve beraberlik içinde varolmasını, sosyal hayatın tesanüt içinde devam etmesini sağlamıştır.

Büyüklerimizin meydana getirdikleri eserler, insanların ufku açan düşünce çerçevesinde dünyanın dört bir yanına, birlik, beraberlik, sevgi ve dayanışma ruhunu tebliğ eden müstesna eserler olarak yayılmıştır. Bugüne kadar devam edegelen altın silsilenin her bir halkası tarafından toplumları etkileyen, sosyal hayatı bütünleştiren, çok büyük eserler bırakılmıştır. Bugün de bunlardan hep alacağımız ve almaya devam edeceğimiz dersler, öğütler, nasihatler ve ibret tabloları mevcuttur.

Özellikle günümüzde, sevgi ve muhabbeti unutan insanlara Hakikatleri hatırlatmak için geçmişin o sırlı sayfalarına yolculuk yapmak, o irfan sofralarından nasiplenmek için gayret etmek

gerekiyor. Çünkü büyüklerimiz konuşmanın, dertleşmenin, dinlemenin ve problemleri çözenin şifrelerini kitaplarının sayfalarına, hitaplarının satır aralarına adeta kodlamışlardır. Onlar sevmenin, sevilmenin, insana, hatta bütün yaratılmışa saygı göstermenin gerekliliğini bizlere hatırlatıyorlar. İki insan arasında, sokakta, küçük bir köy, şehir veya memleket sathında geçerli olacak sevgi dilinin güzelliklerini sayfa sayfa bizlere aktarıyorlar. Öyle ki yazdıkları cümleleri okudukça gönüllere ayrı bir huzur ve mutluluk geliyor, ruhlar mesrur oluyor. İnsan, hayatın tekdüzeliği içinde manevî hazineyi bulmanın neşesini, neşvesini yakalıyor.

Güzel işler yapanların, birbirini sevenlerin, çalışmalarını sevgi çemberi içinde, hizmet düşüncesiyle yapanların kendilerinden sonra çok güzel izler bıraktığına hepimiz şahit oluyoruz. Memleketimize, milletimize, vatanımıza, geleceğimize hizmet eden ilmi ve irfanî olarak yatırım yapan bu büyük şahsiyetler, esasen geçici heveslere kapılmamış, kalıcı olan şeylerin peşinde olmuşlardır. Önemli olan güzel eserler, gök kubbede kalıcı bir ses bırakmaktır. Güzellikleri gönüllere kazımak suretiyle insanların yetişmesine vesile olmak ve bu sayede toplumu yönlendirebilmektir. Bu zaviyeden bakıldığında Mustafa Takî Efendi Hazretlerinin eserleri hepimizin gönlünde yer etmiştir. Bundan 90-100 yıl önce kaleme aldığı metinleri okudukça; bugünün insanları olarak onlardan kendimize her seviyede ders çıkarıyoruz. Büyüklerin izini takip etmek suretiyle görüyoruz ki işlerimiz daha kolay, daha güzel, daha iyi ve daha başarılı oluyor.

Anadolu toprakları, hoşgörünün, ilmin, irfanın tohum tohum ekildiği, dal dal meyve verdiği münbit topraklardır. Yüzyıl-

lar boyunca dünyaya çok güzel değerleri taşıyan, manevî değerleri yücelten, insan haklarına saygıyı dillendiren, eşit ve adaletli davranan maneviyat büyükleri hem insan yetiştirmiş hem de güzel eserler vücuda getirmişlerdir. Tarihimizin her sayfasında bu ulvî şahıslara rastlamak faaliyetlerini görmek mümkündür. Bu insanların bu uğurda her şeylerini feda ettiklerini düşünürsek temel gayenin insana ve insanlığa hizmet olduğunu anlarız.

Hayatıyla örnek, şahsiyetiyle örnek olan büyük insanlardan biri olan Mustafa Takî Efendi^(ks); kendi yâdigârı olarak birçok eserler bırakarak bu dünyadan ahirete güzer etmiştir.

Bugün onun bıraktığı eserlere baktığımızda muhabbetini ve gayretini çok daha iyi görüyoruz. Çünkü “Tarih-i Nur-i Muhammedî” adlı eseri bölüm bölüm kaleme alırken nurunun yaratılışından hayatının bütün safhalarına kadar detaylı bir şekilde incelediği, hayranlık ve sevgi ile kayda geçirdiği ve eşsiz bir eser ortaya koyduğunu müşahede ediyoruz. Çünkü Muhammedî muhabbetin tesiriyle yazdığı eseri eşsiz bir hazinedir. İslâm’ın halka halka yayılmasının çok etkileyici bir özetidir.

Osmanlı topraklarında sıkıntılı dönemlerin yaşandığı bir devirde “İlmihali Siyasi ve İctimai” başlığıyla tertip ettiği “Kırk Hadis” adlı eserinde, birlik, beraberlik ve vatan savunmasının önemine işaret eden, sosyal konularda insanları uyaran, irşad eden bir tarzla konuları ele almıştır. Sivas Mebusu olarak I. TBMM’ye girmiş ve vatanperver bir maneviyat büyüğü olduğunu meclis konuşmalarında da göstermiştir. Zaten Mustafa Takî Efendi^(ks)’nin müşşidi Seyyid Mustafa Hakî Efendi^(ks) de 1908 yılında Tokat mebusu olarak Meclis-i Mebusan’a katılmıştır.

Son Osmanlı Mebusan Meclisinde örnek tavır ve fikirleriyle insanları etkilemiş, yönlendirmiş, Birinci Cihan Harbi sırasında toplumu diri tutan dinamizmi çevresindekilere kazandırmıştır. O zaman diyebiliriz ki; bugün bize emanet edilen vatan topraklarında kurulan ülkemizin manevî temellerini atan önemli şahsiyetler; altın silsilenin altın halkalarıdır...

Ayrıca, bu kitapta ilk defa bir araya getirilen çeşitli yayın organlarında neşredilen makaleleri ve hitaplarına baktığımızda ufkunun geniş, kucaklayıcı özelliğinin hudutsuz olduğuna şahit oluyoruz. Bütün dünya Müslümanlarının dertleriyle hemdert olan, sıkıntılara çözüm önerileri sunan, dinin medeniyeti besleyen en önemli unsur olduğuna işaret eden müstesna metinlerle karşılaşılıyor.

Mustafa Takî Efendi; *Sırat-ı Müstakîm* mecmuasında yazılar kaleme almış, istikamet in doğruluğunu, milletvekillerinin taşınması gereken önemli hasletleri ve dünya Müslümanlarının problemlerini derûni olarak işlemiştir.

Sebilü'r-reşad mecmuasındaki yazılarında ise, millî ve manevî değerlere vurgu yaparak İslâm birliği ve kardeşliğine işaret etmiş, irşadını bu yolla dile getirmiştir.

Beyânü'l-Hak mecmuasında “Diyânetin Medeniyete Lüzumu” başlıklı yazılarıyla dinin medeniyetin terakkisine olan olumlu etkisine işaret buyurmuştur.

Vicdan Gazetesindeki yazısında ise, vicdanın insanda bulunan ulvî bir duygu olduğunu, insanın vicdanı gibi şehrin de vicdanı olduğunu, işte bu yayın organının Sivas'ın sesi olarak sorumluluk duygusuyla hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Mustafa Hakî Efendiden aldığı manevî terbiyeyi hayatına tatbik ederek örnek bir şahsiyet sergileyen bu büyüğümüz, aynı zamanda İhramcızade İsmail Hakkı Efendi^(ks)'nin de saygı duyduğu önemli bir zat-ı muhteremdir. Sivas'tan bütün dünyaya maneviyat şuleleri saçan İhramcızade İsmail Hakkı Efendiyle olan manevî münasebetleri vesilesiyle iki büyük zatın birbirine olan kalbî rabitası bu kopmaz zincirin halkaları olarak günümüze ulaşan silsilenin en müstesna unsurlarını oluşturmuştur. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Hazretleri^(ks) de çeşitli sohbetlerinde sıkça Takî Efendinin^(ks) hatıralarından bahsetmiş, eserlerinin bir nüshasını özel kitaplığında bulundurmak için özel gayret göstermiştir.

Mustafa Takî Efendi^(ks), istikameti düzgün, irşada mahir, hakkı beyan eden vicdan sahibi bir insan-ı kâmilidir. Onun mecmua sayfalarında şimdiye kadar saklı kalan makaleleri şimdi bir kitap halinde siz değerli okuyucuların eline ulaşmıştır.

1994 yılından itibaren Somuncu Baba Dergisi vasıtasıyla Mustafa Takî Efendinin hayatı ve eserleriyle ilgili ilmî çalışmaların yayınlanmasına ayrı bir önem verildi. Düşünce hayatına katkıları ve fikrî mülhazaları kaleme alındı, eser ve makaleleri hakkında yazılar yazıldı. Ayrıca Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu Hocamıza bu muhterem zatın eserlerinin ilmî açıdan çalışılması için ricada bulunuldu. Kıymetli hocamız da sağolsun Fatih Çınar ve diğer öğrencilerinden bazılarını bu hususa yönlendirdi. Bugün elinizdeki eser, araştırmacı yazar Fatih Çınar tarafından hazırlanmış ve okuyucunun istifadesine hazır hale getirilmiştir. Kendisine teşekkür ediyorum.

Mustafa Takî Hazretlerinin hayatı ve eserlerinin tanıtımına vesile olduğumuz için kendimizi bahtiyar addediyor, kıymetli büyüğümüzü hürmet ve muhabbetle yâd ediyor, siz değerli okurları da kalbî muhabbetlerimle selamlıyorum.

01.Ekim.2011

H. Hamidettin Ateş
Mütevelli Heyet Başkanı

ÖNSÖZ

Toplumlar geçmişlerine sahip oldukları ölçüde geleceğe güven içerisinde bakabilmişlerdir. Sağlam temeller üzerine yükselen toplumlar da geçmişleri ile aralarındaki bağları güçlü tutarak bu istikrarlı gelişme serüvenlerini devam ettirebilmişlerdir. Bu yönüyle, yeryüzünde en uzun soluklu devlet olma özelliğini elinde bulunduran Osmanlı'nın mirasçuları olan bizler de dünyaya yön veren düşüncelerin tespiti ve bu düşünce ile hareket ederek tekrar insanlığa yol gösterebilme endişesini taşıyorsak Osmanlıyı iyi okumalı ve onun tatlı-acı her türlü tecrübesinden istifade etmeliyiz.

Osmanlının doğuş, gelişme, mükemmele ulaşma ve çöküş dönemlerinin hepsinde de günümüz adına alınacak önemli dersler vardır. Özellikle çöküş döneminde fikrî akımların topluma tesiri, ekonomik gelişmeler, bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler ve toplumun birlik-beraberlik duygularını tesis edebilme adına atılan adımlar günümüz insanını da yakından ilgilendiren konulardır. O günkü şartları anlayabilmek ve zikredilen alanlarda bir hedef belirleyebilmek için Osmanlının o dönemine ışık tutan, yön veren isimler ve fikirleri büyük önem taşımaktadır.

Biz bu çalışmamızda Osmanlının son döneminde çok etkin bir isim olan, millî mücadele ve ilk meclisteki faaliyetleri ile dikkatleri üzerine çeken Mustafa Takî Efendinin fikir dünyasını, fikirleri uğruna mücadelesini ve o günün gündemdeki konuları-

nı gösteren çeşitli dergi ve mecmualarda yayımlanan yazılarını konu edindik. Takî Efendi, ilmi kişiliği, siyasî kimliği, sufi meşrebi ve şairlik yönü ile döneminde olduğu kadar günümüzde de etkinliğini devam ettiren bir isimdir. Onun dünyayı anlamlı kılma adına gösterdiği çaba ve gayretlerin açık bir fotoğrafı olan bu yazıları çöken bir medeniyetin çöküş nedenleri ve yeni kurulan bir medeniyetin inşa serüvenine şahitlik etmektedir. Ayrıca onun ilmî ve mânevî tecrübeleri ile dile getirdiği fikirleri günümüz insanına da yön verecek niteliktedir. Çünkü kişisel menfaat temininden uzak sadece vatanın parçalanmaması ve toplumun huzuru için çaba ve gayret gösteren bu mütefekkirin düşünceleri çok kritik süreçler yaşayan ülkemiz insanı için de son derece önemlidir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Takî Efendi'nin hayatı, eserleri ve resmi görevleri gibi başlıklar altında hayatı dile getirilmiştir. Esas gayemiz onun hayat öyküsünü dile getirmek olmadığı için kısa bir şekilde hayatına değindiğimiz Takî Efendi'nin hayat öyküsü de derinlemesine yapılacak araştırmaları beklemektedir. Bu bölümün ardından Takî Efendi'nin döneminin önde gelen *Sırât-ı Mustakîm*, *Sebilürreşad*, *Beyanî'l-Hak* ve *Vicdan* gazetesi gibi yayın organları ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Burada Takî Efendi'nin hangi yıllar hangi yayın organında hangi makalelerin yayımlandığı sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Takî Efendi'nin bu yayın organlarında yayımlanan makaleleri orijinal halleri ile takdim edilmiştir. Bu takdim yapılırken mümkün olduğunca yazıların asıllarına bağlı kalınıp günümüz Türkçesine aktarılacak sunulmuştur.

Bizce bu çalışmanın orijinal tarafı Mustafa Takî Efendi gibi ilmi, siyâsî ve mânevî yönleri ile öne çıkan bir şahsın fikirlerinin tanıtımına yapacağı olumlu katkı ve günümüz insanın yaklaşık yüz yıl öncesinden dile getirilen evrensel fikirlere bir çırpıda ulaşabilmesidir. Takî Efendi'nin hayatı ve fikirleri çeşitli çalışmalara konu olmakla birlikte onun çok değişik konulardaki fikirlerini dile getirdiği makalelerinin anlaşılır bir üslupla dile getirilmesi bu yönüyle son derece önemli bir husustur. Ayrıca Takî Efendi'nin Beyanü'l-Hak dergisinde yayımlanan yazılarının tarafımızdan ismi geçen derginin baştan sona taranarak elde edilen listesi ve diğer yazılarla birlikte bu yazıların da ilk defa orijinal halleri ile dile getirilmiş olması da çalışmayı değerli kılan bir diğer husustur.

Takî Efendi'nin Sivas'ta yayın hayatına başlayan Vicdan gazetesinden memleketin her köşesine büyük fedakârlıklarla ulaştırılan Sırât-ı Mustakîm, Sebilürreşad ve Beyanü'l-Hak mecmualarında yayımlanan makaleleri onun yerel ve ulusal çaptaki basın ile ilişkisini gösteren çarpıcı örneklerdir. Bu makaleler Takî Efendi'nin ilmi birikimini ve Takî Efendi'ye ilim adamları, siyasetçiler ve Osmanlı toplumunun bakışını gösteren numunelerdir. Bu yönüyle onun bu çalışmalarını okuyucumuzun istifadesine sunmanın son derece önemli olduğu kanaatini taşıyorum.

Son olarak ifade etmem gerekirse bütün çalışmalar yoğun ve yorucu bir serüvenin ardından okuyucu ile buluşma imkânı bulabilmektedir. Bu çalışmanın şekillenmesi sürecinde maddî ve mânevî anlamda bana destek olan başta Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı H. Hamidettin Ateş Efendi olmak üzere; bütün gönül dostlarıma can-ı gönül-

den teşekkür ediyorum. Özellikle Mustafa Takî Efendi ile tanışmama vesile olan Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu ve Yrd. Doç. Dr. Yüksel Göztepe hocalarıma; fikirleri ve yönlendirici tavsiyeleri ile her zaman motivasyonumu sağlayan Prof. Dr. Kadir Özköse hocama; sabrı, fedakârlığı ve tevazusu ile daima yanımda yer alan eşim Emine Çınar'a teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Çalışmanın okuyucu ile buluşması için gayret gösteren ve büyük emeklerle Takî Efendi'nin fikirlerinin tanıtılmasına katkı sağlayan Nasihat Yayınları ve vakıf çalışanlarına da teşekkürü borç bildiğimi ifade etmek isterim.

Çalışmak bizden başarıya ulaştırmak Allah Teâlâ'dandır.

04.09.2011

Fatih Çınar

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ^(KS)NİN HAYATI,
ESERLERİ VE RESMÎ GÖREVLERİ

A. HAYATI

1. Adı ve Mahlası

Mustafa Takî Efendi'nin nüfus kaydında ismi sadece "Mustafa" olarak geçmekte buna karşın millî eğitim arşivlerinde ve meclis kayıtlarında "Mustafa Takî" olarak zikredilmektedir. İsminin "Mustafa" olduğu konusunda bir fikir birliği söz konusudur. İsmine eklenen "Takî" kelimesi ise kendisinin şüirlerinde kullandığı mahlasıdır. Zamanla ismi ile mahlası özdeşleşmiş ve günümüze yakın kaynaklara ismi "Mustafa Takî" olarak geçmiştir. Mustafa Efendi'nin mahlasını kullandığı bir şiiri şöyledir:

Takî der ki görelim

Nefsimizi kuralım

Zikre meclis kuralım

Allah diyelim ya Hû

Aynı şekilde şeyhi Mustafa Hâkî'nin (ö.1921) vefatı vesilesi ile yazdığı mersiyesinde de mahlasını kullanmıştır:

Miskîn Takî seyr ü sülûkunda devam et

Ol rûba bemen Fâtihâ ibdâ ve selâm et.

Takî kelimesi "Allah'tan korkan, muttaki ve dindar" anlamlarına gelen bir kelimedir.¹ Bazı kaynaklarda bu kelime yerine

1 *El-Mu'cemu'l-Arabîyyu'l-Esâsiyyü*, Komisyon, Baskı Yeri ve Yılı yok, s.1328–1329; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, v-k-y maddesi.

“Nakî” ismini kullandığı iddia edilse de bu iddiayı ispatlayacak bir karine bulunmamaktadır.² Takî Efendi’nin bizzat şiirlerinde ve ilâhîlerinde “Takî” ifadesini kullanması da onun “Nakî” gibi bir ek ile anılmadığının en büyük göstergelerindendir. Mustafa Takî Efendi’nin ailesi soyadı kanunundan sonra “Doğruyol” soy ismini almıştır.³

2 Mustafa Takî Efendi’nin ismindeki “Takî” kelimesi yerine bilinçli olarak “Nakî” kelimesini kullandığı, iddiası son derece ilginç bir iddiadır. Çünkü Mustafa Takî’den bahseden, bir kaynak haricinde, hiçbir yerde onun “Nakî” şeklinde bir sıfatından bahsedilmemektedir. Vurgu yapılarak “bilinçli” kullandığı iddiası bir iki makalesindeki ve “Kırk Hadis” kitabındaki görünen “Nakî” ifadesine bağlanmaktadır. Hemen belirtelim ki, Takî ile ilgili en eski ve sağlam kaynak TBMM’den temin edilen olumluk belgesidir. Bu belgede Türkçe harflerle onun ismi “Mustafa Takî” olarak zikredilmektedir. Daha sonra ki kaynakların hemen tamamında da bu isim böylece tekrarlanmıştır. Sadece Abdülkâdir Karahan, “Kırk Hadis Toplama ve Şerhleri” isimli eserinde Mustafa Takî’nin ismini “Mustafa Nakî” olarak vermektedir ki, bu, onun, Mustafa Takî’nin ismini sadece “Kırk Hadis” isimli eserinde görünen şekliyle değerlendirmesinden kaynaklanan bir durumdur. Bunun böyle olması da Takî’nin “Nakî” sıfatıyla anılması iddiasını doğrulamaz. Çünkü resmi kaynaklarda veya Mustafa Takî hakkında bilgi sunan yazılı ve sözlü kaynakların hiçbirisinde bu tespiti doğrulayacak bir işaret bulunmamaktadır. “Nakî” isminin nereden geldiği sorusuna ise, “Mustafa Takî” ismindeki “Te” harfinde bulunan noktalardan birisinin düşmesi ve neticede “Takî” yerine “Nakî” olarak okunmasına sebep olmuştur, şeklinde cevap verilebilir. Takî’nin mahlasının “Nakî” olabileceği hakkındaki iddialar için bkz; Cemal Ağırman, “Mustafa Takî Efendi, ‘Kırk Hadis’ Yahut İlm-i Hâl-i Siyasi ve İctimâî Adlı Eseri ve Bazı Hadislere Getirdiği Yorumlar”, *CÜİFD*, Sayı: IX/2, Sivas 2005, s.61–62. Ayrıca bkz; Abdülkâdir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında ‘Kırk Hadis’, Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, DİB Yay., Ankara 1991, s.341.

3 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, c.III, s.890; Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadelede Din Adamları*, DİB Yay., Ankara 1995, c.II, s.85; Fatih Çınar, *Maneviyat Öncüsü: Şeyh Hacı Hafız Bedreddin Doğruyol*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2005, s.39–42.

2. Ailesi ve Yetişmesi

Mustafa Takî Efendi'nin babası Selim Efendi, annesi Saniye Hanım'dır. Takî Efendi, babasına nispet edilerek de şöhret bulmuştur. Kendisi de "Selim Efendizâde" nispetini bazı kitaplarında⁴ ve makalelerinin⁵ sonunda kullanmıştır.

Kaynaklarda Takî Efendi'nin anne babası ile ilgili net ve kesin bilgiler mevcut değildir. Ancak bu ailenin Sivas'ın köklü ve eski ailelerinden olduğu, gerek kız ve gerekse de erkekler vasıtası ile nesillerinin devam ettiği bilinmektedir.

3. Doğum Tarihi ve Yeri

Mustafa Takî Efendi, M. 1873/ R.1289 yılında Sivas'ın Çavuş Oğlan Mahallesi'ndeki 82 numaralı evde dünyaya gelmiştir. Bu konuda kaynaklar fikir birliği içerisindedir.⁶ Ancak Takî Efendi'nin dünyaya geldiği gün ve ay konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

4. Çocukluğu ve Tahsil Hayatı

Mustafa Efendi'nin bu dönemi ile ilgili de net bilgiler, maalesef, bulunmamaktadır. Fakat Takî Efendi'nin dinî hassasiyetleri

4 Mustafa Takî, *Kırk Hadis*, Mithat Paşa Sanayi Mektebi Matbaası, Sivas, 1327, s.1.

5 Mustafa Takî, "İşlâm'da Cihad", *Sırat-ı Müstakim*, c.7, Sayı:172, Yıl: 1327, s.244–246; "Rusya'da Tazyik-i İşlâm'a Lüzum Gösterenler", *Sırat-ı Müstakim*, c.6, Sayı:156, Yıl: 1327, s.412–413.

6 Fatih Çınar, *Sivas Mebusu şeyh Hacı Mustafa Takî-Doğrnyol- Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Tesirleri* Ankara 2004 (Basılmamış Lisans Tezi), s.24.

olan bir ailede dünyaya gelmesi ve hayatı boyunca yaptığı mücadeleler düşünüldüğünde çok verimli bir çocukluk dönemi geçirdiği anlaşılmaktadır.

Takî Efendi'nin iyi bir eğitim sürecinden geçtiğine resmî kaynaklar şahitlik etmektedir.⁷ Bu kaynaklarda verilen bilgilere göre Takî Efendi, “Kelâm ve Ferâiz” bölümünden mezun olmuş, “Tefsir-Hadis” hocalığı yapmış, Türkçe, Arapça ve Farsça'ya son derece hâkim birisidir. Biz, Takî Efendi'nin Ermeniceye de hâkim birisi olduğunu düşünüyoruz. Kaleme aldığı bir makalesinde İstanbul'da Ermenice yayınlanan “Âzâdâmârd” gazetesine cevap verdiği belirten makalesi, bu düşüncemizin temelini oluşturmaktadır.⁸

Takî Efendi'nin medrese mezunu ve yüksek tahsil sahibi birisi olduğu kaynaklarda zikredilmesine rağmen hangi medreseden mezun olduğu ve hocalarının kimler olduğu konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.⁹

5. Evlilikleri ve Çocukları

Mustafa Takî Efendi'nin başından dört evlilik geçmiştir. Takî'nin ilk hanımı Hatice Hanım'dır. Bu hanımı 02.08.1950 tarihinde vefat etmiştir. Bu hanımından “Fatma Fevziye, Naciye, Nuriye, Halime, Bedrettin ve Saffet” isimli çocukları olmuş-

7 TBMM I. Dönem Sivas Milletvekili Mustafa Takî'nin Kısa Olumluluğu ismiyle faydalandığımız arşiv belgesi No:1590.

8 Mustafa Takî, “İslâm'da Cihad”, *Sırat-ı Müstakim*, c.7, Sayı:172, Yıl: 1327, s.244–246.

9 TBMM I. Dönem Sivas Milletvekili Mustafa Takî'nin Kısa Olumluluğu ismiyle faydalandığımız arşiv belgesi No:1590.

tur. Takî Efendi'nin ikinci hanımı Behiye Hanım'dır. Bu hanımından "Edibe" isimli bir kızı olmuştur. Takî Efendi, bu hanımı ile ayrılmıştır. Üçüncü hanımı Teyfika Hanım'dır, çocukları olmamıştır, 30.10.1950 yılında vefat etmiştir. Dördüncü hanımı Emine Hanım'dır. Takî Efendi, bu hanımı ile de ayrılmıştır.¹⁰ Toplam yedi çocuk babasıdır.¹¹

6. Vefatı

Takî Efendi, öğretmenlik görevini devam ettirirken, Gürün'e gerçekleştirdiği bir ziyaret esnasında rahatsızlanmış ve burada vefat etmiştir. 1 Ağustos 1925'te burada vefat eden Takî Efendi'nin¹² cenazesi yaylı ile Sivas'a getirilmiş ve halk arasında "Yukarı Tekke" olarak bilinen "Sivas Şehir Mezarlığı"na defnedilmiştir.¹³ Takî Efendi'nin cenaze işlemlerini kendisinden sonra manevî görevini devralan halifesi İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (ö.1969) yerine getirmiştir.¹⁴

10 Çınar, *Sivas Mebusu*, s.24.

11 Meclis kayıtlarında 6 çocuk sahibi olduğu yazılıdır. *TBMM arşinleri; TBMM I. Dönem Sivas milletvekili Mustafa Takî'nin kısa olumluğunu şeklinde faydalandığımız arşiv belgesi No:1590.*

12 Bu tarih bazı kaynaklarda 1 Ağustos 1341 olarak zikredilmiştir. (Ağırman, *Sivas Mebusu Mustafa Takî*, s.23) Dikkat edilirse, verilen tarih Rûmî Takvim'e göre dir ama zikredilen ay Milâdî Takvim'in aylarındandır. Rûmî Takvim'de Ağustos ayı bulunmamaktadır. Ve Takî Efendi Milâdî olarak 1 Ağustos 1925 tarihinde vefat etmiştir. Bkz; Fatih Çınar, *Millî Mücadelenin ve İlk Meclisin Manevî Mimamlarından Sivaslı Bir Âlim: Mustafa Takî Efendi*, CÜİFD, Sayı: IX/2, Sivas 2005, s.173.

13 Çınar, "Mustafa Takî Efendi", s.173-174.

14 Lütfi Alıcı, *İsmail Hakkı Toprak Efendi*, Somuncu Baba Kültür Yay., Ankara 2002, s.17 vd.

B. ESERLERİ

1. Târîh-i Nûr-i Muhammedî

Mustafa Takî Efendi'nin en meşhur eseridir. Kendisi bir makalesinde bu eserin yirmi kısımdan oluştuğunu, İslâm dininin yayılış şekillerinden, tarihi olaylardan ve şahitlerin dilinden anlattığını ifade etmiştir.¹⁵ Fakat günümüze bu bölümlerin sadece bir, sekiz, on yedi ve on sekizinci bölümleri ulaşabilmiştir.¹⁶ Bu bölümlerden on yedincisini oluşturan “İsra ve Miraç” bölümü İbrahim Argut tarafından sadeleştirilmiş ve yayınlanmıştır.¹⁷ Bu bölümü Hacı Hasan Akyol tarafından Şems-i Sivasî yurduna bağışlanan kitaplar arasında 388 numaraya kayıtlıdır. Bu eserin içeriğini ve bölümlerini şu şekilde gösterebiliriz:

Birinci Cüz: (1-23)

Nûr-i Muhammedî'nin yaratılmasından Hz. Âdem'in karakterinin şekillenmesine kadar: “Nûr-i Muhammedî'nin yaratılışı, secde emri ve tesbîhâtlar, hakikat-i Muhammediye'nin ortaya çıkması, perdeler, makamlar, tevfikât, nûr-i Muhammedî'nin kaynağı, peygamber rûhları, eşyaların hakikati, peygamberlik görevi ile görevlendirilmesi, nûr-i Muhammedî'nin peygamber

15 Mustafa Takî, *Sâbikin-i İslâm ve Keyfiyet-i İntişarı Din*, Sebilürreşat, c.20, Sayı:510, Yıl:1338(1920), s.185.

16 Takî Efendi'nin bu eserin dördüncü bölümünün de günümüze ulaştığını belirten kaynaklar olmuştur. Ama bütün çabalarımıza rağmen bu bölüme ulaşmamız mümkün olmamıştır. Cemal Ağırman, *Sivas Mebusu Mustafa Takî Efendi Hayatı, Eserleri ve Bazı Düşünceleri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Sivas 2006, s.24.

17 Sivas Mebusu Şeyh Hacı Mustafa Takî, *Tarih-i Nûr-i Muhammedî*, İsra ve Miraç, Sad: İbrahim Argut, Sivas 2003, baskı yeri yok, 1–67.

rûhlarını kuşatması, yaratılışın dereceleri, arş, kürsî ve levh-i mahfûz ve ümmü'l-kitap, Muhammed ismi, “Elestü Bi-Rabbiküm” hitabı ve Muhammed (s)’in ruhunun ilk önce cevap vermesi.”¹⁸

İkinci Cüz: (24-51)

Hiz. Âdem’in yaratılması ve Hiz. Âdem ile Hiz. Havva’nın yeryüzüne indirilmesine kadar. Hiz. Âdem’in yaratılması, ruhun üflenmesi, Hiz. Âdem’in cesedinin yaratılışı sırasında nûr-i Muhammedî’nin çeşitli derecelerde ortaya çıkması, Hiz. Âdem’in, Muhammed (s) ismini arş ve kürsî gibi bazı yerlerde görmesi, Hiz. Âdem’in eşyanın isimlerini ve ilimlerini bilmesi, Hiz. Havva’nın yaratılması ve Hiz. Âdem ile evliliği, yasaklanan ağaçtan yemeleri ve hikmetleri, Hiz. Âdem ve Hiz. Havva’nın yeryüzüne inmeleri.

Üçüncü Cüz: (51-96)

Hiz. Âdem’in yeryüzüne inişinden Hiz. İbrahim’in doğumuna kadar: “Ayrılık, gurbet, tevessül, gufrân, nûr-i Muhammedî’nin Hiz. Âdem’de ortaya çıkış şekilleri, Hiz. Âdem’in neslinin çoğalması, Elest bezmi, ahd ü misak, nûr-i Muhammedî’nin Hiz. Havva’ya sirayeti ve göğsünde bulunması, nûr-i Muhammedî’nin Hiz. Şit’e intikal etmesi, nihayet Hiz. İdris’e intikali, ondan Hiz. Nuh’a intikali, geminin nûr-i Muhammedî ile tamamlanması, Hiz. Hûd’a intikali ve nihayet Hiz. İbrahim’e intikali.”

Dördüncü Cüz:

Halîlullâh Hz. İbrahim'den Hz. Adnan'a kadar: "Hz. İbrahim'in Nemrut'un yasak ve baskılarına rağmen doğması, büyümesi, putlara karşı çıkması, ateşe atılması, ateşin gülistan olması, Nemrut'un kızının imanı, Hz. İbrahim'in sevgili oğlu Hz. İsmail'i kurban etmesi, Hz. İsmail'in kurban olacağı zaman ki teslimiyeti, Hz. İsmail'in validesi ile تنها bir vadiye bırakılmaları, zemzemin ortaya çıkması, bu hâdisenin sonunda nûr-i Muhammedî'nin olması, şeref-i Muhammedî'nin Hz. İbrahim, Hz. İsmail'den farklı vasıtalarla bildirilmesini salâvat-ı şerife de Hz. İbrahim ve âlinin zikrindeki hikmet, Kâbe'nin yapılışı, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in nûr-i Muhammedî'nin koruması hakkındaki vasiyetleri, nûr-i Muhammedî şerifine kadar elinden oraya çıkan keramet ve fezâil, Hz. Yakup'un aşkı, Hz. Yusuf'un güzelliği, nûr-i Muhammedî'nin Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Adnan'a intikali hakkındaki rivayetler."

Beşinci Cüz:

Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci Kısım: "Geçmiş kutsal kitaplarda daha önceden var olan ama şimdi bulunmayan Hz. Peygamber'in(s) vasıfları."

Hz. Âdem'in kitabındaki işaretler, Hz. Şit, Hz. İdris ve Hz. İbrahim'in sayfalarındaki, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yusuf ve Hz. Şuayb'a vahyolunan medâyih-i Muhammediye, levhalarındaki medâyih-i ümmet-i Muhammediye, Hz. Muhammed(s) ve ümmeti haklarında Hz. Musa ile Hızır'ın konuşması, Hz. İlyas'ın yığıldığı duvar (La ilahe illallah Muhammedü'r-rasulullah) levha-i kadîmesi, Tevrat'taki Hz. Peygamber'in(s) isimleri, Tev-

rat'ta ümmet-i Muhammed'in temizlik, ibadet ve faziletleri, Zebur-u Şerif, Hz. Davud, cezbe-i aşk-ı Muhammedî, Zebur'daki Peygamberimizin(s) isimleri, Hz. Süleyman ve mevlit ve hicret yeri, Hz. Süleyman'ın mührü, Hz. İsa ve İncil'i Şerif'te ki isimler.

İkinci Kısım Beşâir: “Geçmiş kutsal kitaplarda hâlen var olan Hz. Peygamber'in isimleri ve özellikleri, İncil Matta'da ki müjdeler, İncil Yuhanna'da ki uyarılar, Zebur-ı şerifteki vasıflar, İncil Luka'da ki sıfatlar, Berneya İncilindeki özellikler, Markos İncil'deki Hz. Peygamber'in(s) özellikleri.”

Altıncı Cüz:

Hz. Adnan'dan Hz. Muhammed'in(s) doğumuna kadar: “Nûr-i Muhammedî'nin Hz. Adnan'a parlaması, Hz. Adnan'ın kerameti ve faziletleri, hicret yerinin belirlenmesi, nûr-i Muhammedî'nin, Hz. İlyâs, Hz. Huzeym'e, Hz. Kenan'a, nazar, mülk, gâlip, livâ, Hz. Ka'b, Hz. Mürra, Hz. Kılâb, Hz. Kusay ve Hz. Haşîm'de parlaması ve her birinin fâzileti, Hz. Peygamber'in(s) doğumuna yakın işaretler, âlemler, rüyalar ve tabirleri, Hz. Abdülmuttalip nûrları, kerametleri ve faziletleri, rüyaları ve tabirleri, doğum gecesindeki olaylar, nûr-i Muhammedî'nin parlaması ve kerametleri, suikastlar ve kurtuluş, doğum gecesi zuhuratlar ve müjdeler.”

Yedinci Cüz:

Fil Olayı: “Yemen Valisi Ebrehe'nin Kâbe'yi yıkmak kastıyla ordu göndermesi, fillerin Mekke üzerine yürümekten çekinmesi, Ebabil kuşlarının taşçağızları yağdırması, ordu fertlerinin helâk olmaları ve cesetleri bir selin götürmesi.”

Sekizinci Cüz:

Doğumdan önceki sene, Hz. Âmine ve diğerlerinin yaşadıkları uyarılar, nûrlar, haberler, Hz. Peygamber'in(s) doğduğu sene meydana gelen olağanüstü olaylar.¹⁹

Dokuzuncu Cüz:

Hz. Halime'nin Hz. Peygamber'i emzirmesi. Hz. Halime'nin rüyalarla ve haberlerle, alâmet ile müjdelenmeleri, Hz. Halime'nin kucığına aldığı nûru ikametgâhına götürürken meydana gelen olaylar, evinde meydana gelen bereket, Hz. Peygamber'in yürümesi, konuşması, temizliği, tesettüre riayet emesi, kalbinin yarılması, Hz. Halime'nin evinden üzülerək ayrılması.

Onuncu Cüz:

Ümmü Eymen'in hizmetleri, âlimlerin uyarıları, meleklerin koruması, Hz. Âmine'nin vefatı, Hz. Âmine'nin kasidesi, Hz. Abdülmüttalib'in vefatı, Ebû Tâlib'in vasiyeti, Şam seferi, Rahipler, Bahîra, seyahatlerini gölgelikle etmesi, taşlar ve ağaçların selâmlamaları, sahabenin gölgelik etmesi.

On birinci Cüz:

Yemen seferi harikalar ve kerametler, Hz. Sıddîk'ın rüyası ve tabiri- Hak dini arayan üç âlim, Şam seferi ve hayr ve bereketleri, kerametleri, ruhbanların ve âlimlerin açıklamaları, Hz.

19 Mustafa Takî, *Târîh-i Nûr-i Muhammedî*, 1. cilt, 18. Cüz, Öğüt Matbaası, 42 sayfa, 1339(1923), Bkz, Osman Öztürk-Bekir Topaloğlu, *Cumhuriyet Devrinde Yayınlanan İslâmî Eserler Bibliyografyası*, DİB Yay., Ankara 1975, s.123.

Hatice ile izdivacı nebevî ve ticaret ve saadetleri, Zeynep, Rukiye ve Ümmü Gülsüm'ün doğumu, "Hılful-Fudul" meclisi, Hz. Ali'nin doğumu, Kâbe'nin tamiri ve Hacer-i Esved taşının yerine konulması, Kus b. Saîd'nin meşhur hutbesi.²⁰

On yedinci Cüz:

Hz. Muhammed(s.a.v.)'in yaşadığı "İsra ve Miraç" hakkında çok geniş bilgiler bulunan bölümüdür.²¹

On Sekizinci Cüz:

Fatımatü'z-Zehra validemiz hakkındadır.²²

Takî Efendi, "Târîh-i Nûr-i Muhammedî" isimli eserinin birinci cüzünün başında istifade ettiği kaynakları şöyle sıralamıştır:

"Kur'ân-ı Kerim, Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Şemâil-i Şerife, Şifâ-i Şerif, Meşârikü'l-Envar, El-Câmiu's-Sağir, Râmuz el-Ehâdis, Tefsîr-i Kebîr (Fahri Razi), Tefsir-i Muhyiddin İbn-i Arabi, Sahih-i Buhari-Şerhi Aynî, Şifâ Şerhi (Ali Kârî'nin), Şemâil-i Şerife Şerhi (Ali Kârî'nin), Miratü'l-İber, Miratü'l-Harameyn, Ahd-i Cedit (Matta, Markos, Luka, Yuhanna), İnsânu'l-Uyûn el-Maruf bi's-Sireti'l-Halebiyye, Es-Siretü'n-Nebeviyye, El-Mevlidü'n-Nebeviyye (İmam Berzenci), İsra ve Miraç (İmam Berzenci), El-Müvâhibü'd-Dünya,

20 Mustafa Takî, *Târîh-i Nûr-i Muhammedî, Birinci Cildin Birinci Cüzü*, Sivas, 1339–1341, Sivas Matbaası, s.2–9.

21 Altuntaş, *İhramcızâde*, s.42; Sivas Mebusu Hacı Mustafa Takî, *Târîh-i Nûr-i Muhammedî, İsra ve Miraç*, Sad: İbrahim Argut, Sivas 2003, baskı yeri yok, 1–67.

22 Altuntaş, *İhramcızâde*, s.42, Resul Kesenceli, "Mustafa Takî Efendinin Bir Eseri, Târîh-i Nûr-i Muhammedî", *Somuncu Baba*, Yıl:7, Sayı:30, Darende, s.16–18; Alıcı, *İsmail Efendi*, s.19.

Delâilü'n-Nübüvve, El-Muhammediye, İzhârü'l-Hak, Beşâir, Er-Risaletü'l-Hamidiyye.”²³

2. Kırk Hadis

Bu eserin bir nüshası Sivas Belediyesi Kemal b. Hümâm Kütüphanesi'nde Hacı Hasan Akyol tarafından vakfedilen kitaplar arasında yer almaktadır. Hacı Hasan Akyol'un istinsah ettiği bu nüsha, 'Tarih-i Nûr-i Muhammediye' nin “Fatimatü'z-Zehra” adlı son cüzünü de ihtiva etmektedir. Bu eser R.1327- M.1922 tarihinde “Mithat Paşa Sanayi Mektebi Matbaasında” basılmıştır.²⁴ Eserin yazılış sebebi “Son Hadis-i Şerif” başlığı altında sunulmuş olan hadisten anlaşılmaktadır.²⁵ Burada verilen müjdeye göre; Hz. Peygamber, hadislerinden kırk tanesini öğrenip ümmete aktaranlara şefaathane edeceğine bildirilmiştir.²⁶ Ayrıca bu eserin ismi “Kırk Hadis” olmasına rağmen eserin ilk bölümünde “61” adet hadis bulunmaktadır. Elimizde bulunan yazma nüshası “51” sayfa, sonunda bulunan 'Tarih-i Nûr-i Muhammediye' isimli eserinin 22. cüzü olan “Fatimatü'z-Zehra” bölümü ise “9” sayfadır. Eserin ön kapağından Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Mektepleri'nin kütüphanesine ait olduğu, Mustafa Takî Efendi'nin de Sivas Osmanlı İttihat ve Terakki Cemi-

23 Takî, *Tarih-i Nûr-ı Muhammedi*, Birinci Cildin Birinci Cüzü, Sivas Matbaası, 1339–1341, s.9.

24 Altuntaş, *Nakşibendî Şeybi*, s.20,42; Memiş, *Hâlidîlik*, s.196; Alıcı, *İsmail Efendi*, s.19.

25 Sezgin Zabun, *Mustafa Takî Efendi ve Kırk Hadis Siyasi ve İçtimai*, Sivas 2003, s.67.

26 Takî, *Kırk Hadis*, s.35.

yeti'ne müntesip birisi olduğu görülmektedir.²⁷ “Kırk Hadis” isimli bu eser Hacı Hasan Efendi'nin Şemsi Sivasî yurduna bağlı olduğu kitapları içerisinde “B1”e, orijinal nüshası Millî Kütüphane’de 297.336 numarada kayıtlı olarak bulunmaktadır.²⁸ “Kırk Hadis” alanındaki önemli çalışmaları ile tanınan Abdükâdir Karahan bu eser hakkında şunları söylemektedir: “Belirlediği hedefe uygun, ortanın üstünde bir değere sahiptir. Türünün dikkate şayan bir ürünü olarak nazara alınmak ve müta-laa edilmek konumundadır.”²⁹

3. Mevlîd-i Şerif

Mustafa Takî Efendi, bu eseri, nesir olarak kaleme almış, kendisinden sonra, eser, İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (ö.1969) tarafından manzum hâle getirilmiştir. Eserin mesnevî nazım şeklinde Türkçe olarak yazılan kısmı 175 beyittir. Eser, 8 beyitlik Muhammed redifli Türkçe bir kaside ve Arapça 8 beyitlik bir naat ile birlikte toplam 191 beyitten oluşmaktadır.³⁰ İhramcızâde, Takî Efendi'nin eseri mensur halde kaleme aldığını, kendisinin manzum hale çevirdiğini şu ifadelerle dile getirmektedir:

27 Fatih Çınar, “Mustafa Takî Efendi ve Kırk Hadis İsimli Eseri”, *Somuncu Baba*, Yıl:11, Sayı:52, s.44–45.

28 Çınar, *Hacı Hasan*, s.88–89.

29 Abdülkâdir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis, Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, Ankara 1991, DİB Yay., s.341.

30 Bu eser hakkında geniş bilgi için bkz. Çınar, *Mustafa Takî*, s.68–87; Alıcı, *İsmail Efendi*, s. 26–40,145.

Üstâdım Takî aleyhi'r -rahme

*Yazmıştı mensûr etmişti tuhfe*³¹

Bu eser defalarca basılmıştır.³²

4. Ağaç Dikmenin Fazileti

Mustafa Takî Efendi'nin Ağaç Dikmenin Fazileti hakkında geniş hacimli bir kitabı olduğunu, yazar İsmail Özbilgin ve Sivas Ticaret Odasından emekli Ali Rıza Uluocak'tan alınan bilgilerle öğreniyoruz. Ancak bütün çabalarımıza rağmen bu esere ulaşmak mümkün olmamıştır.³³

C. RESMÎ GÖREVLERİ

Adliye Teşkilâtındaki Görevleri ve Öğretmenlik Hayatı

Takî Efendi, ilk resmî görevine 19 Ekim 1887'de Sorgu Hâkim Yardımcısı olarak başlamıştır. 1 Kasım 1891 tarihinde Hafık İlçesi Sorgu Hâkim Yardımcısı olmuş ve 17 Nisan 1894- 29 Haziran 1913 tarihleri arasında Sivas Adliyesi'nde Zabıt Kâtibi, Başkâtip ve Mahkeme Üyesi olarak görev yapmıştır.³⁴ Takî Efendi, 13 Kasım 1914 tarihinde "Sivas Sultanisi Arapça Öğretmenliği"ne atanması ile adliye teşkilâtından ayrılmıştır. Mus-

31 Altuntaş, *Nakşibendî Şeyhi*, s.20,42; Alıcı, *İsmail Efendi*, 26; M. Kazım Toprak, *Kitâb-ı Gül*, Sivas, 2002, s.126-127.

32 Altuntaş, *Nakşibendî Şeyhi*, s.42.

33 Doğruyol, *Mümtaz Şahsiyetler*, s.82; Çınar, *Takî Ve Kırk Hadis*, s.44.

34 Ebubekir Yücel, *Salname-i Vilâyet-i Sivas*, Buruciye Yayınları, Sivas 2007, s.70.

tafa Takî Efendi, öğretmenlik görevini de mebus seçilip Ankara'ya gidinceye kadar (22 Nisan 1920) devam ettirmiştir.³⁵

Mustafa Takî Efendi, İlk TBMM'deki Sivas Mebusluğu görevinin ardından tekrar görev isteminde bulunmuş ve "Sivas Sultanisi Tefsir, Hadis-Arapça Öğretmenliği"ne atanmıştır.³⁶ Meclis arşivinden temin ettiğimiz "Olumluluk Belgesi"nde onun, "Sivas İmam-Hatip Lisesi"ne atandığı bilgisine yer verilmektedir. Burada dikkat etmemiz gerek husus, anılan tarihte "İmam-Hatip Liseleri"nin faaliyetlerine başlamadığı gerçeğidir. Muhtemelen, "Sivas Sultanisi"ndeki Takî Efendi'nin bu görevi, sehven, "Sivas İmam-Hatip Okulu" olarak kayıtlara geçmiş ve Takî hakkında bilgi sunan bazı kaynaklar da bu bilgi aynen nakledilmiştir.

35 Resul Kesenceli, *Mütefekkir Olarak Mustafa Takî Efendi'de Mebus Olmanın Nitelikleri*, Somuncu Baba, Kültür Edebiyat ve Araştırma Dergisi, Kasım-Aralık 2000, Yıl:7, Sayı:29, s.14; İsmail Palakoğlu, *Gönüller Sultanı: Osman Hulusi Efendi*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yay., Ankara 2004, s.90.

36 Çoker, *Parlamento*, s.890.

İKİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ^(KS)NİN BASIN İLE İLİŞKİLERİ

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ^(KS)'NİN BASIN İLE İLİŞKİLERİ

Takî Efendi'nin yaşadığı dönemde himaye ve mandanın kabul edilmesi yönünde yayın yapan birçok yayın organının yanı sıra millî mücadeleyi destekleyen ve istibdata karşı çıkan yayın organları da bulunmaktaydı.³⁷ Takî Efendi, istibdadı Osmanlı'nın çöküşüne zemin hazırlayan önemli sebeplerden birisi olarak görmüştür. İstibdat yönetimine karşı meşrutiyet sistemini savunan Takî Efendi, meşrutiyeti, sorunları çözmeye ve İslâm dünyasının önündeki engellerin kaldırılmasında alternatif bir yol olarak kabul etmiştir.³⁸ Takî Efendi, Osmanlı'nın çöküşünde kimseye hesap sorulamamasını, yapılan baskıları ve idarecilerin işlerini gereği gibi yapmamalarını temel etkenler olarak görmüştür.³⁹ Takî Efendi, devletin karşılaştığı sorunların çözümünde eleştirdiği, eksik gördüğü hususları basın aracılığı ile toplumla paylaşmış, millî mücadelenin ve meşrutiyet sisteminin başarıya ulaşması noktasında fikirlerini çeşitli makaleleri ile dile getirmiştir.

37 Fatih M. Dervişoğlu, "Millî Mücadele Döneminde Basın İrade-i Milliye Gazetesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (The Journal of International Social Research), Volume 2/6 Winter 2009, 159–166.

38 Mustafa Takî, "Kırk Hadis Yahut Siyasî-İçtimai Mubarrirî", Sivas 1327, s.1–2.

39 Takî, "Kırk Hadis", s.7–8.

Takî Efendi'nin yazılarını yayımlandığı mecmuaların başında Sırât-ı Mustakîm ve Sebilürreşad mecmuaları gelmektedir. Onun bu mecmualarda yayımlanan yazıları ve bu yazılarında dile getirdiği mesajları ile çalışmamıza devam edelim.

1. Sırât-ı Mustakîm ve Sebilürreşad Mecmuaları

Meclisten temin ettiğimiz olumluluk belgesinde Takî Efendi'nin Sırât-ı Mustakîm ve Sebilürreşad mecmualarının yazarlarından olduğu bilgisi açıkça dile getirilmiştir.⁴⁰ Takî Efendi'nin mecmualarla ilişkisine geçmeden mecmualar hakkında kısa bir bilgi sunmak istiyoruz. Sırât-ı Mustakîm mecmuası Sultan II. Abdülhamid'in 1878'de askıya aldığı Kanun-i Esasî'yi⁴¹ yeniden yürürlüğe koymayı taahhüt ettiği II. Meşrutiyet'in ilanından bir gün sonra 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908'de Ebülulâ Zeynülâbidin (ö.1957) ve Eşref Edip (ö.1971) tarafından kurulmuş ve ilk sayısı 27 Ağustos 1908 Perşembe günü yayınlanmıştır. Tamamı yedi cilt ve yüz seksen iki sayı olarak yayınlanan mecmua 29 Şubat 1912 tarihine kadar yayın hayatına devam etmiştir.⁴² Yüz seksen üçüncü sayıdan itibaren "Sebilürreşad" ismi ile yayın hayatına devam mecmuanın ilk sayısı 8 Mart 1912'de

40 "TBMM I. Dönem Sivas Milletvekili Mustafa Takî'nin Kısa Olumluluğu" ismiyle faydalandığımız arşiv belgesi No:1590.

41 Kanun-i Esâsî hakkında geniş bilgi için bkz. M. Akif Aydın, "Kanûn-ı Esâsî", *DİA*, c.XXIV, İstanbul 2001, s.328–330.

42 Eşref Edip, "Ebülulâ Beyle Beraber Nasıl Çalıştık? Sırât-ı Müstakim'i Nasıl Çıkardık?", *Sebilürreşad*, c.X, s.200; Abdullah Ceyhan, "Sırât-ı Müstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fibristi", *DİBY*, Ankara 1991, s.VII; M. Suat Mertoğlu, *Sırât-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fibrist ve Dizin*, Klasik Yay., İstanbul 2008, s.9.

yayınlanmıştır. 5 Mart 1925 yılına kadar aralıksız yayınlamış bu yayınlar 25 cilt halinde bir araya toplanmıştır. Daha sonra İstanbul, Kastamonu, Ankara ve Kayseri’de yerel olarak yayın hayatını sürdürmek zorunda kalan dergi, yaklaşık 22 yıl yayın hayatına çeşitli sebeplerle ara vermek durumunda kalmıştır. 1948’de yoğun istek üzerine yeni harflerle yayın hayatına dönüş yapan dergi 1965 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.⁴³

Mecmuaların içeriğine bakıldığında İttihat ve Terakkî yönetimiyle fikri bir mücadeleye girildiği açıkça görülmektedir. Özellikle Ahmet Cevdet Paşa’nın “asrılık” ve “garpcılık” taraftarları ile ciddi bir mücadeleye devam ettiği dikkat çekmektedir.⁴⁴ Bu mecmuanın yazarlarından Takî Efendi’nin ise İttihat ve Terakkî cemiyeti ile dirsek teması halinde olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Bu anlamda, Takî Efendi’nin “Kırk Hadis” isimli eserinin bu cemiyetin katkıları ile basılması manidardır.⁴⁵ Bu durum Takî Efendi’nin İttihat ve Terakki cemiyeti ile bazı konularda derin fikir ayrılıkları yaşadığını göstermektedir. Takî Efendi, cemiyetin meşrutiyet ve hesap sorulabilirlik fikirlerine tam destek verirken batılılaşma ve halifelğin kaldırılması gibi konularda cemiyet ile aynı görüşleri paylaşmamaktadır. Tam aksine Takî Efendi, İslâm birliği fikrinin hararetli savunucuları arasındadır ve halifelği sadece Müslümanların değil bütün insanların kurtuluşunu sağlayacak bir makam olarak kabul etmektedir.⁴⁶ Ayrıca Takî Efendi’nin “*Kırk Hadis*” isimli eserinin 1909’da basıldığı

43 Ceyhan, “*Sırat-ı Müstakim ve Sebillerreşat*”, s.VII-IX.

44 Sadık Albayrak, “Eşref Edip Fergan”, *DİA*, c.XI, İstanbul 1995, s.473.

45 Takî, “*Kırk Hadis*”, s.1.

46 Mustafa Takî, “Bir Mütalaa”, *Beyânü’l-Hak*, c.I, sayı: XXV, Yıl: 1327, s.583.

ve bu eserinin dışında hiçbir eser veya makalesinde İttihat ve Terakkî cemiyetine üyeliğinden bahsedilmediği görülmektedir.⁴⁷ Bu durum, Takî Efendi'nin kuruluş sürecinde İttihat ve Terakkî cemiyetinin bazı fikirlerini paylaştığı daha sonra cemiyetin hareket tarzı ve değişen fikrî yapısını kabullenmediği olasılığını akla getirmektedir.

Takî Efendi, Sırât-ı Mustakîm'de 1909 yılı içerisinde yayımlanan altı, Sebilürreşad'ta ise 1919, 1920 ve 1921'de yayımlanan sekiz adet makale kaleme almıştır.⁴⁸ Onun bu mecmualardaki çalışmalarını şu şekilde gösterebiliriz:

Sırât-ı Mustakîm: “Rusya’da Taşvîk-i İslâm’a Lüzum Gösterenler”, c.VI, Sayı: 156, yıl: 1327, s.412–413; “İn’ikâsat”, c.VI, sayı: 145, yıl:1327, s.236–237; “İslâm’da Cihad”, c.VII, sayı: 172, yıl:1327, s.244–246; “Mebâhis: İ’dâd-ı Kuvvet”, c.VII sayı: 172, yıl: 1327, s.156–157; “Açık Mektup”, c.VII, sayı: 180, yıl: 1327, s.379; “Mebus Nasıl Olmalı?”, c.VII, sayı: 180, yıl: 1327, s.412–415.⁴⁹

Takî Efendi'nin Sırât-ı Mustakîm'de yayımlanan en dikkat çekici makalelerinden bir tanesi Rusya'daki Müslümanların durumlarına dair kaleme aldığı çalışmasıdır. O, bu çalışmasında,

47 Takî Efendi'nin “Tarih-i Nûr-i Muhammedî” isimli eseri ise 1921 ve 1923 arasında değişen tarihlerde Sivas'ta Sivas ve Öğüt Matbaalarında bastırılmıştır. Takî, “*Tarih-i Nûr-i Muhammedî P*”, Sivas Matbaası, Sivas 1339–1341, s.1; “*Tarih-i Nûr-i Muhammedî VIII*”, Öğüt Matbaası, Sivas 1339, s.1; “*Tarih-i Nûr-i Muhammedî XVII*” Öğüt Matbaası, Sivas 1341, s.1. Takî Efendi'nin bu eserinin basıldığı dönemde ittihat ve terakki cemiyeti feshedilmiş ve faaliyetleri bir başka adla siyasi alanda devam etmiştir. Dolayısıyla bu süreçte Takî Efendi'nin ittihat ve terakki cemiyeti ile ilişkisinden bahsetmek uygun olmayacaktır.

48 Fatih Çınar, *Sivas Mebusu Hacı Mustafa Takî Efendi, Hayatı, Eserleri ve Fikirleri (Yayımlanmamış Lisans Tezi)* Ankara 2004, s.91–92.

49 Ceyhan, “*Sırât-ı Müstakîm ve Sebilürreşad*”, s. 141–142.

Rusya'daki Müslümanların yıllardır uğradıkları haksızlıklara, din ve vicdan hürriyeti konusunda yaşadıkları sıkıntılara ve bütün bunlara rağmen barbarlıkla suçlanmalarına cevap vermeye çalışmıştır.⁵⁰ Takî Efendi, “Nuviya ve Rumya(?)” gazetesinden naklen Sabah Gazetesi'nin 23 Temmuz 1327/1909 tarihli bir makaleye yanıt vermek için bu çalışmayı kaleme almıştır. Bu çalışması, onun, yabancı basını ve yabancı basından Anadolu basınına nakledilen çeşitli yayınları da takip ettiğini gösteren çarpıcı bir örnektir. Ayrıca, bu makalesi ile Takî Efendi, dünyanın değişik bölgelerinde çeşitli sıkıntılara maruz kalan Müslüman topluluklar konusundaki hassasiyetini göstermiştir.

Yine Takî Efendi, cihadla ilgili görüşlerini, İstanbul'da Ermenice yayınlanan “Âzâdâmârd(?)” gazetesinin 25 Teşrin evvel 1327/1909 tarihli sayısının “Hem Faydasız Hem de Tehlikeli” başlıklı baş makalesine cevap vermek için “İslâm'da Cihad” başlıklı makalesini kaleme almıştır.⁵¹ Ermenice olan gazetede bu yazıdan Takî Efendi'nin haberdar olması onun basını yakından takip eden birisi olduğu göstermektedir. Bununla birlikte Takî Efendi'nin bu çalışması onun Ermenice bilen birisi olduğunu da bir işaret olarak kabul edilebilir.⁵²

50 Mustafa Takî, “Rusya'da Tazyik-i İslâm'a Lüzum Gösterenler”, *Sırat-ı Müstakim*, c.VI, Sayı: 156, yıl: 1327, s.412–413.

51 Esas amacımız Takî Efendi'nin makalelerinde dile getirdiği fikirleri incelemek olmadığından makalenin içeriğine değinmedik. Ancak şunu belirtebiliriz ki Takî Efendi bu yazısında yazarın cihat konusundaki önyargılı yaklaşımına karşı, Kur'an ve sünnetten delillerle cevap vermektedir. Mustafa Takî, “İslâm'da Cihad”, *Sırat-ı Müstakim*, c.VII sayı: 172, yıl:1327, s.244–246.

52 Fatih Çınar, “İlk Meclisin Sivas Mebuslarından Mustafa Takî Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Millî Mücadele ve İlk Meclisteki Faaliyetleri”, *Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, Sivas Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Sivas 2009,

Takî Efendi, “İn’ikâsat” başlıklı makalesinde de İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Bey’le Periştine Milletvekili Hasan Beyin bir tartışma üzerine birbirlerini düelloya davet etmelerinin halk üzerindeki etkisine değinmiştir. Son derece yersiz gördüğü bu mesele yerine milletin vekillerinin toplumun dertleri ile dertlenmelerini tavsiye eden Takî Efendi, herkesin vakit kaybetmeden, kişisel çekişmelerden uzak durarak memleketin kurulması için çaba ve gayret göstermesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁵³

Takî Efendi, “İ’dâd-ı Kuvvet” ve “Açık Mektup” başlıklı makalelerini ise “Donanma Gücü Hazırlama” konusunda Alay Müftüsü Fahreddin Efendi (ö.?) ile girdiği bir tartışma neticesinde kaleme almıştır.⁵⁴ İlmî bir tartışmanın ardından duygusal ifadelerle çalışmasını noktalayan Takî Efendi’nin bu makaleleri basın yolu ile girdiği ilmî müzakerelerini gösteren son derece önemli örneklerdir.⁵⁵

Takî Efendi, Sırât-ı Mustakîm’de milletvekili olmak isteyen kimselerin sahip olması gereken nitelikleri konu edindiği “*Mebus Nasıl Olmalı?*” başlıklı bir makale de kaleme almıştır.⁵⁶ Takî Efendi, milletvekilinin sahip olması gereken ilmî, amelî ve

s.44.

53 Mustafa Takî, “İn’ikâsat”, *Sırat-ı Müstakîm*, c.VI, sayı: 145, yıl:1327, s.236–237.

54 Mustafa Takî, “Mebâhis: İ’dâd-ı Kuvvet”, *Sırat-ı Müstakîm*, c.VII sayı: 172, yıl: 1327, s.156–157; “Açık Mektup”, *Sırat-ı Müstakîm* c.VII, sayı: 180, yıl: 1327, s.379.

55 Takî Efendi’nin “Donanma Gücü” konusundaki fikirleri için bkz; Fatih Çınar, “Son Dönem Mutasavvıflarından Mustafa Takî Efendi ve Fikihî Yönü”, *Bilim-name*, sayı: XV, 2008/2, s.184–187.

56 Mustafa Takî, “Mebus Nasıl Olmalı?”, *Sırat-ı Müstakîm*, c.VII, sayı: 180, yıl: 1327, s.412–415.

ahlâkî birtakım özellikleri sıraladığı bu çalışmasını kendisi mebus olmadan kaleme almıştır.⁵⁷ Onun bu tavrını mebus olma niyetine bir işaret olarak kabul edebiliriz. Diyebiliriz ki Takî Efendi, mebus olma niyetini böyle bir işaretle gündeme taşımış, zaman ve zemin uygun olunca da mebusluğa adaylığını koyarak ilk meclise ‘Sivas Mebusu’ olarak girmiştir. Takî Efendi, mebus seçildikten sonra ilmî, ahlâkî ve amelî anlamda kendisinin bu özelliklere sahip olduğunu izah noktasında bir zorluk çekmemiştir.

Takî Efendi’nin Sebilürreşad’ta ise şu makaleleri yayımlanmıştır: “*Artık Uyanmalıyız*”, c.XIX, sayı: 479, Yıl: 1337, s.115–116; “*Hitabe*”, c.XIX, sayı: 485, Yıl: 1337, s.181–182; “*Hitabe*”, c.XIX, sayı: 487, Yıl: 1337, s.203–204; “*Hitabe*”, c.XIX, sayı: 489, Yıl: 1337, s.226–227; “*Sâbikîn-i İslâm ve Keyfiyeti İntişârı Din*”, c.XX, sayı: 510, Yıl:1338, s.183–185; “*İslâm Fedakârlığı*”, c.XX, sayı: 527, Yıl:1339, s.218–219; “*Sâbikîn-i İslâm’ın Fedakârlığı*”, c.XX, sayı: 517, Yıl:1338, s.266–267; “*İlk İslâm Mücabilleri*”, c.XXI, sayı: 527, Yıl:1339(1921), s.54–55.⁵⁸

Takî Efendi, Sebilürreşad’ta kaleme aldığı makalelerinin tamamında halkı millî mücadeleye teşvik etme gayesini gütmüştür. Halkın topyekûn bu mücadeleye katılmasını temin edebilmek düşüncesiyle İslâm’ın yayılabilmesi için Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabının ne denli büyük bir çaba içerisinde olduklarını gözler önüne sermeye çalışmıştır. Takî Efendi, o

57 Kesenceli, “Mustafa Takî Efendi’de Mebus Olmanın Nitelikleri”, *Somuncu Baba*, s. 15–16.

58 Ceyhan, “*Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşat*”, s. 419–420.

dönemle içerisinde buldukları sıkıntılı süreci kıyaslama yoluna gitmiştir. O, böyle bir kıyaslama neticesinde halkın bağımsızlık uğruna nasıl bir azim ve kararlılıkla mücadele etmesi gerektiğini anlayacağı kanaatindeydi. Çünkü ona göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabı o günün şartlarından daha ağır ve zor şartlar altında dinleri, vatanları ve bağımsızlıkları uğruna mücadele etmişlerdir ve Anadolu halkı da dinleri, vatanları ve bağımsızlıkları uğruna bıkmadan usanmadan topyekûn bir şekilde millî mücadeleye destek vermiştir.

Takî Efendi'nin Sırât-ı Mustakîm ve Sebilürreşad mecmulasındaki makalelerini genel olarak değerlendirdiğimizde onun birbirinden bağımsız çeşitli konularda yazılar kaleme aldığını görürüz. O, bu mecmualarda yayımlanan bazı yazılarında ilmî tartışmalara girmiş, bazılarında dünyanın çeşitli yerlerindeki Müslümanların dertlerini gündeme getirmiş ve bu şekilde meselelere hayatın çeşitli yönlerini gündeme getiren bir bakış tarzı ortaya koymuştur.

Takî Efendi, yönetim zafiyetleri, bilgi eksikliği ve kötü niyetli olmaktan kaynaklanan çeşitli konularda gördüğü hataları usulüne uygun bir şekilde dile getirmiş ve bu sorunların çözümleri için alternatif çözüm önerileri de sunmuştur. O, yeri geldiğinde yöneticilere yaptıkları yanlışları söyleme imkânı vermeyen istibdat yönetimini eleştirmiş; kasıtlı bir şekilde Müslümanlara ve dinlerine yapılan haksız saldırıları da ilmî verilerle çürütme yoluna gitmiş, kimi zaman da Müslümanların birlik ve beraberliğini temin ederek onları bağımsızlık mücadelesinde etkin roller üstlenmeye teşvik etmiştir. Takî Efendi'nin geniş bir yelpazede görüşler beyan etmesi onun çok yönlü kişiliğini göstermesi

bakımından önemli olduğu kadar güncel meselelere karşı duyarlılığını da ifade etmesi açısından son derece önemlidir.

2. Beyânü'l-Hak Mecmuası

Takî Efendi'nin makalelerine geçmeden Beyânü'l-Hak dergisi hakkında kısa bir bilgi sunmak istiyoruz. Takî Efendi'nin üstadı Tokatlı Mustafa Hakî Efendi'nin (ö.1338/1920)⁵⁹ dayısı Mustafa Sabri Efendi'nin (ö.1954)⁶⁰ yayın hayatının sonuna kadar başyazarlığını yaptığı Beyânü'l-Hak Dergisi, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra 22 Eylül 1908'de yayımlanmış, dergi zaman zaman kapatılmasına rağmen 22 Ekim 1912 tarihine kadar yayın hayatını sürdürmüştür.⁶¹ Toplam 182 sayı olarak neşredilen dergi, Fatih Dersiamlarından Şehri Ahmet Ramiz Efendi ve İstanbul Mebusu Mustafa Asım'ın imtiyaz sahipliğinde okuyucu ile buluşmuştur. Dergiyi, 'Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiye'nin kurucuları çıkarmışlardır.⁶² Mehmet Fatîn (Gökmen), Küçük Hamdi (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır), Hayret (Adanalı), Mehmet Arif, Hüseyin Hâzım gibi kişiler bu ce-

59 Hayatı hakkında bkz; Fatih Çınar, "İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak'ın Tokatlı Üstadı: Mustafa Hâkî Efendi", *Bir Gönül Eri: İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak*, Buruciye Yay., Sivas 2010, s.59–106.

60 Hayatı hakkında bkz; Abdülkadir Altunsoy, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s.254-259; Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1970, c.III, s.2130; Zekeriya Akman, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bir Üst Kurul: Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye*, DİB Yay., Ankara 2009, s.128-129; Sadık Eraslan, *Meşihat-i İslâmiyye ve Ceride-i İlmiyye -Osmanlılarda Fetva Makamı ve Yayın Organı-*, DİB Yay., Ankara 2009, s.86-87; İsmail Kara, "Mustafa Sabri Efendi", *Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, c.II, s.322-323.

61 İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Metinler – Kişiler*, c.II, İstanbul, 1987, s.263–265.

62 Halis Ayhan, "Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiye", *DİA*, c. VIII, s. 332.

miyetin önde gelen isimleridir. Bu dergi çıkarılırken ciltler halinde olması öngörülmüş ve bazı sayılar sonunda “...cildin sonu” ifadesi kullanılmıştır. Dergi 7. cildini tamamladıktan sonra Balkan Savaşı ile birlikte kapanmış ve bir daha çıkmamıştır. Birinci cildi 26. sayısı dâhil 618 sayfadır. İkinci cildi 27. sayıdan 51. sayıya ve 619. sayfadan 1081. sayfaya kadardır. Üçüncü cilt 52. sayıdan 78. sayıya ve 1082. sayfadan 1512. sayfaya kadardır. Dördüncü cilt 79. sayıdan 104. sayıya ve 1513. sayfadan 1940. sayfaya kadardır. Beşinci cilt 105. sayıdan 130. sayıya ve 1941. sayfadan 2356. sayfaya kadardır. Altıncı cilt 131. sayıdan 156. sayıya ve 2357. sayfadan 2776. sayfaya kadardır. Yedinci cilt ise 157. sayıdan 182. sayıya ve 2772. sayfadan 3192. sayfaya kadardır.⁶³

Takî Efendi ile bu mecmuanın ilişkisine meclis olumluğu belgesinin işaret ettiğini söyleyebiliriz. Burada sadece ‘Beyanü’l-Hak mecmuası muharrirlerindendir’⁶⁴ ifadesine yer verildiğini fakat makalelerin isimlerine değinilmediğini görürüz. Bu işareten hareketle Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi’nde bulunan ‘Beyanü’l-Hak Mecmuası’nı baştan sona tarayarak Takî Efendi’nin makalelerini bir listesini temin yoluna gittik.⁶⁵ Onun bu mecmuada yayımlanan makalelerini şu şekilde gösterebiliriz:

63 Ramazan Boyacıoğlu, “Beyanü’l-Hak’ta Ulema, Siyaset ve Medrese”, *CÜİFD*, sayı: III, Sivas 1998, s.27–51.

64 “TBMM I. Dönem Sivas Milletvekili Mustafa Takî’nin Kısa Olumluluğu” ismiyle faydalandığımız arşiv belgesi No:1590.

65 Takî Efendi’nin bu dergide yayımlanan makalelerinin ilk defa gündeme getirildiği liste için bkz; Fatih Çınar, “Millî Mücadelenin ve İlk Meclisin Manevî Mimarlarından Sivash Bir Âlim: Mustafa Takî Efendi”, *CÜİFD*, sayı: IX/2, Sivas 2005, s.181–182.

“*Diyânetin Medeniyete Lüzumu I*”, c.I, sayı: XXVI, Yıl: 1327, s.604; “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu II*”, c.II, sayı: XXVII, Yıl: 1327, s.636; “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu III*”, c.II, sayı: XXVIII, Yıl: 1327, s.654; “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu IV*”, c.II, sayı: XXIX, Yıl: 1327, s.685; “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu V*”, c.II, sayı:31, Yıl: 1327, s.725; “*Bir Mütalaa*”, c.I, sayı: XXV, Yıl: 1327, s.583; “*Girit İçin*”, c.III, sayı: LXV, Yıl: 1328, s.1299; “*Cürüm-Ceza*”, c.V, sayı: CXXIV, Yıl: 1329, s.2254; “*Mücahitlerimize Yapılan Haksızlığa Reddiye*”, c.V, sayı: CXXVI, Yıl: 1329, s.2284; “*İdâd-ı Kuvvet*”, c.VI, sayı: CXLI, Yıl: 1329, s.2526; “*Açık Mektup*”, c.VI, sayı: CLXVI, Yıl: 1329, s. 2612; “*Rusya’da Taazyik-i İslâm’a Lüzum Gösterenler*”, c.V, sayı: CXXVI, Yıl: 1329, s.2284.

1909, 1910 ve 1911 yıllarında Beyânü’l-Hak Dergisi’nde makaleler kaleme alan Takî Efendi, yeni bir yönetim şekli arayışına giren halkı meşrutiyet eksenli bir medeniyet teorisi ile yönetilmeye ikna için çalışmıştır. Bu anlamda bir seri halinde “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu*” başlıklı yazılar kaleme almış ve medeniyetin şekillenmesinde dinin etkisi konusunda uzun ve detaylı bilgiler sunmuştur. Medeniyete tesir eden çeşitli unsurları değerlendirdikten sonra dinin medeniyet üzerindeki etkisine değinen Takî Efendi, diğer unsurların medeniyeti şekillendirirken aciz kaldıkları noktaları ve dinin medeniyet üzerindeki kuşursuz etkisini izah etmeye çalışmıştır.⁶⁶

66 Takî Efendi’ye göre medeniyete etki eden unsurlar ve dinin medeniyete olan etkisi konusundaki fikirleri için bkz; Fatih Çınar, “Bir Süfînin Gözüyle Medeniyetin Unsurları ve Dinin Medeniyete Tesiri: Mustafa Takî Efendi’nin Medeniyet Anlayışı”, *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, Sayı:3,

Takî Efendi, “*Cürüm-Cezâ*” ve “*Bir Mütalad*” başlıklı makalelerinde ceza kanununa eklenen bazı maddeler üzerinde geniş değerlendirmelerde bulunmuş ve suç-ceza dengesi konusuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Hz. Peygamber’den (s.a.v.) o güne kadar İslâm devletlerinin yaptıkları anayasa çalışmalarını değerlendiren Takî Efendi, meşrutiyet eksenli hazırlanan “Kanun-i Esasî”ye sözü getirmiş ve Müslümanların içerisinde buldukları durumun müsebbibinin dinleri değil yanlış uygulanan birtakım görüş ve nazariyeler olduğunu dile getirmiştir.⁶⁷

Bu dergide Takî Efendi’nin yazıları ile ilgili dikkat çeken bir husus da bazı yazılarının daha önce yayımlanan yazılar olmasıdır. “*Mücahitlerimize Yapılan Haksızlığa Reddiye*” başlıklı makale “*İslâm’da Cihad*” şeklinde; “*İ’âd-ı Kuvvet*”, “*Açık Mektup*” ve “*Rusya’da Tazyik-i İslâm’a Lüzum Gösterenler*” başlıklı yazıları ise aynı başlık ve içerikle daha önce Sırât-ı Mustakîm mecmuasında yayımlanmıştır. Takî Efendi, bu çalışmalarını önemlerine binaen burada da yayımlama gereği duymuştur.

Takî Efendi, Beyanü’l-Hak dergisinde ağırlıklı olarak ilmi ve teknik bilgi gerektiren medeniyet, suç-ceza ve kanun-i esasî gibi konularda yazılar yazmıştır. Denilebilir ki Takî Efendi, bu dergide daha çok ilim dünyasını muhatap olarak yazılar kaleme almıştır. Bununla birlikte güncelliğini koruyan ve halkın acilen bilinçlendirilmesi gerektiğini düşündüğü konularda daha önce yayımlanmış olsa bile bazı çalışmalarını tekrar yayımlama ihtiyacı duymuştur.

Mayıs 2009, s.151–165.

67 Çınar, “Mustafa Takî Efendi ve Fıkhî Yönü”, s.190–195.

3. Vicdan Gazetesi

26 Temmuz 1909 tarihinde Sivas'ta yayın hayatına başlayan 'Vicdan Gazetesi' her Pazartesi yayınlanmış 31 Ocak 1910 tarihinde de gazetenin yayın hayatına son verilmiştir.⁶⁸ Gazeteyi uzun yıllar Sivas Vilayeti Evrak Müdürlüğü görevini yürüten Halit Cevdet (ö.1926) neşretmiştir.⁶⁹ Cevdet, toplam yirmi beş sayı neşretmeye muvafık olmuştur. Gazetenin yayınlanma amacını alt başlığındaki şu ifadelerden daha net anlamak mümkündür: "Neşr-i mekârim-i ahlâka ve beyne'l-anâsır tesis ü ittihad-ı vifaka ve terakki-i millet ve memlekete hizmet eder ve şimdilik haftada bir defa çıkar bî- taraf gazetedir." Gazete, temelde doğu ve batıdaki gelişmelerin Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulmasına yapacağı etkiyi tespit edebilme amacına yönelik yazılarla yayınlanmıştır. Gazetenin bir önemli amacı da Sivas ve çevresindeki meselelerin tespiti ve çözüm yollarının bulunmasıdır. Gazetenin genelinde bu nedenle siyasî yazılar ikinci plana düşmüş, Sivas ve çevresi ile sorunlar ilk planda göze çarpar hale gelmiştir. Bu durum, gazetenin Sivas ve tarihi hakkında verdiği bilgiler yönüyle önemini artıran bir husustur.⁷⁰

Halit Cevdet'in dışında gazetede şu isimlerin yazılar kaleme

68 Ahmet Turan Alkan, 'Sivas'ta İlk Özel Türk Gazetesi: Vicdan', *Revak*, Sivas 1992, s.68-75.

69 Ali Birinci, 'Halit Cevdet ve Gazetesi', *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, Sivas Valiliği İl Kültür Turizm Yay., Sivas 2007, c.II, s.411.

70 Âlim Yıldız, *Vicdan Gazetesi*, Buruciye Yay., Sivas 2007, s.15. Vicdan gazetesi hakkında geniş bilgi için bkz; Güney Nair, *1878-1999 Sivas Basım*, Sivas 1999, s.59-73; Hort Unbehaun, 'Sivas Vilâyetinde Basımın Doğuşu', *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 10, Sivas 2001, s.9-36.

aldığı görülmektedir: Merkez Hazine Vekili Mehmet Refii, Sivas'tan İbrahim Nuri, Alâeddinpaşazade Samih Fethi (M. Turhan Tan), Amasya Tahrirat Müdürü Mehmet Rıfat, Sivas Belediye Reisi Zihni, Sivas Mebusu Şemsettinzade Mustafa Ziya, Ahmet Asaf, Hayri Lütfullah, Koyulhisar mahkeme başkâtibi Âmil, Sivas Defterdarı Hayri Ağuş, Vezirköprü Rüştüye muallim-i evveli Ahmet Sıtkı, Karahisar-ı Şarkî Belediye Reisi Recep Muhlis, İkinci Komiser Aram Jut, Abbas Hilmi, Ziraat Müdürü Abro, Feyzullah Memduh, Rahmi, Yenihan kaymakamı Mehmet İzzet, Sivas Ziraat Muallimi ve Numune Tarlası müdür vekili Mehmet Tevfik ve Baytar müfettiş muavini Hasan Barri.⁷¹ Bu yazarların yanı sıra Mustafa Takî Efendi de gazetenin yayın hayatına başlaması dolayısıyla bir yazı kaleme almıştır. Diğer yayın organlarında kullandığı “Selim Efendizâde Mustafa Takî” imzasını burada da kullanan Takî Efendi, Sivas'ın ilk özel gazetesi olmasından dolayı Vicdan gazetesini tebrik etmiş ve yayın hayatının uzun soluklu olması temennisinde bulunmuştur.⁷² Onun bu yazısı çalışmamızın sonraki bölümünde takdim edilecektir.

71 Ali Birinci, ‘Halit Cevdet ve Gazetesi’, *Vicdan Gazetesi*, Buruciye Yay., Sivas 2007, s.18.

72 Mustafa Takî, “Vicdan Gazetesi İdarehanesine”, *Vicdan*, 20 Temmuz 1325/16 Recep 1327, Numara 2, s.4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**MUSTAFA TAKÎ EFENDİ^(KS)NİN ÇEŞİTLİ YAYIN
ORGANLARINDA YAYIMLANAN YAZILARI**

MUSTAFA TAKÎ EFENDÎ ^(ks)'NİN
SEBİLÜRREŞAT'TA YAYIMLANAN YAZILARI

Makale Başlığı	Cilt	Sayı	Yıl	Sayfa
1) Artık Uyanmalıyız	19	479	1337/1919	115-116
2) Hitabe	19	485	1337/1919	181-182
3) Hitabe	19	487	1337/1919	203-204
4) Hitabe	19	489	1337/1919	226-227
5) Sabikin-i İslâmve Keyfiyet-i İntişar-ı Din	20	510	1338/1920	183-185
6) İslâm Fedakârlığı	20	527	1339/1921	218-219
7)Sabikin-islâm'ınFedakârlığı	20	517	1338/1920	266-267
8)İlk İslâm Mücahitleri	21	527	1339/1921	54-55

ARTIK UYANMALIYIZ

Ey Müslümanlar! Artık uyanmalıyız. Bir kaç asırdır daldığımız derin uyku ve gafletten asasıdır ki (eserleridir ki) birçok memleketlerimiz yabancıların pis ayaklarıyla çiğnendi. Bir memleket ezilir, yıkılır, yakılırken diğer beldelerimiz hiç aldırmadı. Onlara seyirci kaldı. Kuran'ımız, Peygamber-i zîşanımız bize böyle mi emrediyor? Bütün Müslümanlar bir vücut gibi olacak, yekdiğerine candan sarılacak. Ölecekse beraber ölecek, yaşayacaksa beraber yaşayacak, buyuran yüzlerce emr-i ilâhîyi işitmedik. Hele şu son yarım asır zarfında koca Tunalardan, Eflak ve Boğdanlardan, Bosna-Herseklerden, Belgratlardan, Filipinlerden, Kosovoalardan ve her biri bir padişahlık kadar geniş olan Rumeli vilayetlerimizden, Cezayirlerden, Tunuslardan, Traplusgarb ve Libya'dan, olduk. Şu son genel savaşta (I. Dünya savaşında) vaktiyle Emeviyye ve Abbasiyye gibi büyük İslâm devletlerinin başkenti olan Şam, Bağdat gibi ülkelerimizi elden çıkardık. Mütareke denilen ahitnameden, sonra da hunhar ecnebilerin gözleri doymadı. Beş yüz senelik başkentimizi (İstanbul'u) işgal ettiler. İkinci payitahtımız olan Edirne'yi ve birinci payitahtımız olan Bursa'yı çiğnediler. O güzel muazzam camiler ile büyük padişahlarımızın münevver türbelerini çiğneyerek hakaret ettiler. İzmir, Adana ve Gaziantep gibi taşı toprağı altın bitiren o güzel yurtlarımızı kan deryasına (gölüne), yangın yerine çevirdiler.

Bu yurtlarımızda görgüsüzce yıkılan ev, dökülen kan, süngülere takılan çocuk ismet ve izzetleri yıkılan namuslu kadınlar artık bize bu büyük bir uyanış vermelidir. Dünyada tek Müslüman bırakılmamak, Kur'an kaldırılmak, minarelere salıplı (haçlar) asılmak, evladımız sağ kalırsa Artin, Dimitri yetiştirilmek düstur-u kafiranderine, nihayet verilmelidir. Cenab-ı Huda ve Resûl-i Kibriya'ya ve memleketleri canlarını verip bize bırakan Fâtihân ve Şehide karşı dünyada, ahirette mahcup kalmamak için artık eski gafletlerimize nihayet verip vatan müdafasına candan sarılmamızdır. Halen milyonlarca Müslüman mevcut iken kemal-i zât-ı mahrukiyete (hareketin hedefi olmamak) dört gün daha yaşamak rezilliğinden kurtulmalıyız. Müslümanlığın şanına layık istiklal-i tam ile yaşamak kesin kararımızı göstermeliyiz. İslâm ordusunun son numune-i tahiresi olan muzafferiyetlerini zafer-i katimize kadar yaşatalım. Kutlu azim, iman, âdil (adalet), ihsan, ilim irfan ile yaşayalım.

Sivas Mebusu Mustafa Takî

HİTABE

Ey İslâmiyet!

Ey nûr-i ezelî!

Ey ebedî mutluluk!

Sen insanlığı cehalet karanlığında, vahşet içinde kanlara bulanmış bir zamanda; o vahşet ve cehaletin en şiddetli görüldüğü bir köşesinde doğdun. Yirmi üç sene içinde o sade kıtayı nur, adaletin kucakları, mutluluk kaynağı kılmıştın. Şimdi yine o doğduğun yerden doğacak mısın? Hâşâ! Hâşâ! Senin sahi olduğun nûrun bir mekân ile sınırlı değildir.

Ey ezelî nur! Sen doğduğun andan yarım asır geçmeden dünyanın doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine, Çin'den İspanya'ya, Hint denizlerinden Kafkasya'ya kadar yayılmış ve huzur vermiştin. Yine öyle bir sürat ile bu kıtaları yine eski karanlığında bırakıp geldiğin la mekâna doğru süzülüp gidecek misin? El-aman, el-aman! Senin o nûruna alışmış, senin o nûrun için sinesini al kanlara boyamış bu kara topraklar, bu İslâm yurtları, senin ayrılığına dayanamaz! Çünkü vücudunun hayatı sensin! Senin gidişin onun kıyametidir, ölümüdür. Ölümden daha beter bir helakidir. O ancak seninle yaşar ve kıyamet gününe kadar seninle yaşayacaktır.

Ey Kur'an-ı Hâkim!

Ey ilâhî kanun! Sen mukaddes mekândan-hâşâ mekân değil- Cenab-ı Kudsi-i la mekândan bu süfli dünyaya bir düzen, mükemmellik, bir ebedî mutluluk ve ezelî bir kanun olmak üzere indirilmiştin.

Şimdi bedbaht âlemi hüsranda, dalalette bırakıp gidecek misin? Hâşâ! Gitmezsin ve gitmeyeceksin. Sen bütün dünyayı bir adalet ve mutluluk yurdu haline getirecek mahiyette bir ezeli kanun, bir ebedî düstursun. Sen o gaye-i lahutisin ki, bu alçak dünyaya bir lütf-u subhani olarak indirilmişsin. Senin inişinden kastedilen yüksek gaye henüz ortaya çıkmadan elbette uçup gitmeyeceksin. Sana inananların ve güvenenlerin olan biz Müslümanların günahlarına, senin yüce emirlerine karşı yaptığımız kusurlarımıza bakıp küsmeyeceksin. Bizi büyük yükseliş ve doğru yola iletecek sensin!

İçimizde bulunan seni seven saf, nezih kalplere, yaşlılara ve çocuklara acı! Senin kadrini iyi bilmeye, senden başka salim yol olmadığına inanıyoruz; biz küstahlara yine sen hidayet et!

Bizim içimizde öyle cahillerimiz var ki, bilmediğimizi de bilmeyiz! Güneşi karanlık, karanlığı aydınlık zannederiz. Fakat çoğunluğumuz şunu iyice anladık ki, bizi sana ve senden ibaret olan her mutluluğa sahip kılacak yine sensin. İrşat ve hidayet bütün kâinatta senden doğar.

Ey Fahr-ı Kâinat! Ey yaratılmışlar içinde azametli ruhun sahibi(a.s)! Allah tarafından gönderildiğiniz ümmetin kötü hallerine elbette vakıfsınız. Getirmiş olduğunuz açık din elbette bir mekân ile ve pek az bir zaman ile sınırlı değildi. Ezeli olduğu kadar da ebedî ve cihanşümül idi.

Küfür âlemi, günahkâr ümmetinle on üç asırdır çarpışa çarpışa onları tamamen söndürme noktasına yaklaştırdı. Ümmetin milyonlarcası, büyük bir çoğunluğu acımasızların hüküm ve kuvveti altında kısıldı kaldı. Şimdi son bir küçük kısmı “Allah’ın nûrunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Oysa kâfirler hoşlanmasalar da Allah, nûrunu tamamlamaktan başka bir şeye

razı olmaz.”⁷³ ilâhî va’dine istinaden sayı ve güç olarak azınlık olmalarına rağmen zâtınızın ruhaniyetine ve inayetine iltica ederek düşmanla İslâm damlasının sonuna kadar mücadeleye azmetti. Sınırını, canını siper ederek koruyor. İmanı küfrün elinden kurtarmak istiyor. Lütuf ve inayet senden, kerem ve şefaât, zafer ve başarı sendendir.

Ey ashabın ve evliyaların ruhları! Ey gazaların feyizli şehitleri!

Siz bu apaçık dini, yaymak için mal ve mülkünüzü, muazzez hayatınızı hor ve hakir gördünüz. Her biri feleklere kan ağlatacak, meleklere insanların yüce şanını gösterecek nice şiddetlere ve zulümlere maruz kalarak, her biriniz birer değil binlerce can verdiniz.

Ey on dört asırlık yüz milyonlarca yaşamış İslâm fertleri! Sizlerden her biriniz bir cihanı mücahidânın bir uzvu, fedakârı olarak her avuç toprak yerine binlercenizin kanlarını dökerek bize bıraktığınız bu ülkeleri elbette bir ebedî mutluluğa kararğâh olmak ve mahşere kadar o mutlulukla devredilmek için biz evlat ve ahfadınıza bırakıp gittiniz. Siz karış karış aldığınız o yerlerin ülke ülke düşmana teslim edileceğini, en ufak nefsi zevkini feda etmeyerek İslâm’ın geleceğini imha kararının imza edileceğini bilseydiniz; eminim siz ölmez, siz ebediyen kılıçlarınızın gücüne dayanıp dururdunuz. Fakat...

Şimdi sizin o azim ve metanet sahibi ruhlarınızla canlanmış bir avuç ahlâkınız yine bu dini ebeden yaşatmak için inayeti İlâhîye’ ye istinaden şehadet meydanına atıldık. Ya ebedî ölüm, ya kesin zafer istiyor, sizlerin ruhaniyetinizden de istimdat edi-

yoruz. İki cihan güneşinin dünyadan silinmemesi için huzura ulaşmakta bize şefaât ediniz.

Ey şu son asırda hayatta bulunan İslâm fatihlerinin çocuklarıyız diyen Müslümanlar! Sizin şimdiki içinde bulunduğunuz akınlar ve hücumlar size has değildir. Selef ve ecdadımız bizden daha büyük tecavüzlere maruz olmuştur.

İslâm memleketine doğudan batıdan milyon-milyon akınlar, İslâm'ın imhası gayesiyle hücumlar olmuştur. Hâlbuki o zamanlar Müslümanlar şimdiki gibi ve daha fazla parça parça çeşitli beyliklere bölünmüşken içlerindeki Selahaddin Eyyubiler, Kılıç Aslanlar ve Hüdavendigar Gaziler, gibi İslâm mücahitlerinin ve bunlara pir olan Müslüman fertlerin kalben ve fiilen birleşmeleri, ilâhî kanuna son derece aşk ve bağlılıkları sayesinde ki, o belaları üzerlerinden def ettiler. Bu mücahitlerin himmetleri o hücum edenleri def etmekle kalmadı, ahlâk ve İslâm adına yapılan fiilleri gerçekten temsil ettiği için düşmanın çokları kendi istekleriyle İslâm dairesine girdiler. Bir kısmı da İslâm'ın yüceliğini takdir etmek ve o yücelikten faydalanıp medeniyet ışığını yakalamak gayesiyle çekilip gittiler.

Ey Anadolu Müslümanları! Siz altı yüz belki bin senedir bu dinin savunucususunuz, milyonlarca can verdiniz. Sonunda elinizde yine Anadolu'dan başka yer kalmadı. İslâmiyet'i doğudan batıya yayan o İslâm mücahitlerini ruhlarının himmetleri, inşaallah sizlerde görüldü. Cenab-ı Hak kıyamete kadar söndürülemeyeceğini Kur'an-ı Kerim'inde vaat ettiği İslâm nûrunu şimdide sizin kılıç ve çabalarınızla baki ve yüce edecektir. İnşallah o Selahaddin ve Hüdavendigar Gazilerin gerçek mirasçıları siz olacaksınız. İlâhî lütuf ile yalnız Anadolu'yu değil bütün İslâm âlemini kurtaracaksınız.

Sivas Mebusu Mustafa Takî

HİTABE

Ey Müslümanlar!

Şimdiki tehlikeyi bir kaç asırdır adım adım yaklaşan İslâm hükümetinin tehlikesi olarak kabul etmeyiniz. Allah korusun, tehlike bütün İslâm âleminin tehlikesidir ki zaten yabancıların gayesi ve yapmak istedikleri de budur. Yalnız bizim yetiştiğimiz şu kırık elli senelik bir zamanda otuz kırık kadar hükümetler ve İslâm milletleri söndü gitti. Son İslâm hükümeti olan koca Osmanlı cihan padişahlığı parçalandı. Arnavutlar, Boşnaklar, Araplar, Türklerden ayrıldı. Hem de Müslüman kanı dökülürerek ayrıldı. O ayrılma ile de kalmadı, vaat olunan Arap hükümetinin parlak bir hayalden ibaret olduğu meydana çıktı. Irak Suriye'den, Suriye Tihame'den ayrıldı. Bütün Müslümanlar Ka'be'lerinden, Ravza-ı Mutahhara'larından hicret ettirildi. Bu parçalar da yine kendi içlerinde bir başlarına bırakılmadı. Birer satın alınmış mülk haline konuldu. Şimdi o ittifak ve istiklal sevdasında bulunan biçare Arap kardeşlerimiz Osmanlı hâkimiyetini-o İslâm'ın birleştiricisi olanları-ışık yakıp arıyorlar. Fakat heyhat...

Ey İslâm'ın ezelî ve ebedî hak ve vasfı olan istiklal uğrunda kan döken Anadolu Müslümanları!

Şimdi ancak siz çalışabiliyorsunuz, çalışabilmek fırsatı şimdi ancak sizdedir. Daire küçüldükçe görev artıyor ki eskiden bir ise şimdi bin derece çalışmak istiyor, ta ki Allah korusun, İslâm nûru tamamıyla sönmesin. Biz çalışırsak Allah'ın yardımını bizim-

le olacak, yalnız Anadolu değil bütün İslâm ülkeleri kurtulacaktır.

Ey diğer memleketlerde bulunan bütün Müslümanlar!

Düşününüz, düşününüz; bu felaketleri bu kıyametleri başımıza koparan ayrılıkları, farklılıkları bırakınız. Her biriniz bir çürük ipe, adı bir politikaya pis bir menfaate değil; hepiniz birden sağlam ipe⁷⁴, İslâm'a sarılınız. Korkmayınız! Emin olunuz ki o sağlam ip cümlenizin ağırlığını götürür. Hepinize birden bir dayanma kuvveti ve saldırı gücü ihsan eder. İçinizde hiçbir suretle ayrılık olmasın. Hep bir mukaddes vücudun azası olduğunuzu iyi anlayınız. Kendinize acımıyorsanız milletinize acıyınız; milletinize acımıyorsanız, dininize acıyınız.

Ey devlet büyükleri ve milletvekilleri!

Lütfen şu hatalara sizde dikkat buyurunuz: Şimdiye kadar her hatayı yaptık, her medeniyeti her hoşlandığımızı taklit ettik. Anladık ki bizi helake sürüklemekten, adımımızı çukura bir adım daha yaklaştırmaktan başka bir istifademiz olmuyor ve olmayacaktır. Artık insaf edelim, her manasıyla yorganımıza göre ayağımızı uzatalım, her işimizi Kur'an hükümlerine uygun yapalım. Biz bize ve mukaddes kitabımıza göre gerçek medeniyetimizi ihya edelim ki yabancılar dahi gıpta etsin. Toplumsal heyetler bazında en zenginliği seçelim. Avrupa'nın nefis metalarını yerine bizim yapabileceğimiz bezleri, abaları giyelim. Ta ki yerli mallarımız da ilgi bulup ve gelişme göstere sin. Ta ki paramızı yabancılar aşır mayıp kendi derdimizin ilâcına verelim. O

74 "O halde kim tağutu tanımayıp Allâh'a inanırsa kopmak bilmeyen sapsağlam bir kulpa yapışmıştır." Bakara 2/256.

ilâç ki bizi ölümden ancak o kurtaracaktır. Memleket savunması için harcayalım.

Ey Ulema-yı Kiram!

Sizler ki bir zararlı insanların kılıçlarının daha etkili olduğu zamanların âlimleri olan İbn Mes'udların, İbn Abbasların, İmam-ı Azamların, Ebussuudların, İbn Kemallerin halefleri olacaksınız. Hak sözü söylemekten sizleri yasaklar bir zaman irtica tehditleri alıkoydu ise şimdi ne mani oluyor? Hâlbuki hakiki Peygamber varisleri olanlar bunların hiçbirinden korkmazlar. Rica ederim darılmayınız. Bende beraber olarak itiraf edelim ki dünya sevgisi ve uzun isteklilik bizim içimizde diğer müminlerden daha ziyade hüküm ferma oluyor. Bu hallerimiz, aslı görevlerimizi bize unutturdu. Hele ilimlerin yayılması bütün bütün terk edilmiş oldu ki bu konuda kimseyi bahane etmeyelim. O selefın büyüklerinden bize varis ve intikal eden o kıymetli ilimleri siz kime devrediyorsunuz? Köyler ve hatta kasabalar cehalet karanlığı ile dalalette kalmakta, başka milletlerin misyonları her türlü vesileden istifade ederek boş işlerini ve sapıklıklarını ileri götürmekte iken sizler bu konuda bir adım attınız mı? Askerliğin dini koruma, vatanın maddî ve mânevî faziletlerine dair kaç risale neşrettiniz? İnsanların hepsine ve askerlere de kaç konuda, kaç hitabe irat ettiniz. Kimleri bu yolla irşat eylediniz.

Ey salihler!

Ey âbidler!

Ey zâhidler!

Artık ağlayınız! Ağlayınız ki o ağlayışınız, tekbir ve tezekkü-

rünüzden daha müessir olacaktır. Farz edelim ki sizler hayatınızı bir huzur ve mânevî zevk ile geçirdiniz, fakat sizin hayatınızla beraber bu dini mubinin sönüp gitmesine, camilerin kilise olmasına, minarelerde çan çalınmasına, o saf kalpleriniz razı olur mu? İstiyor musunuz ki sizden sonra âlemde yüce Yaratıcıyı tevhit edecek, Rasûl-i Zîşan'ı tasdik eyleyecek bir fert bulunmasın? Ya Rabbü'r-Raûf! Sen esirge! Ey sûfî kardeşler! Tarikat yollarının en büyük piri Hz. Sıddîk ve Hz. Ali (r. anhüma) değil mi? O ikisinin o kadar gayretlerde ve o kadar gazalarda bizzat bulduklarını, bütün varlıklarını feda ettiklerini okumadık mı? Öyleyse siz de kendinizi ayrıcalıklı görmeyiniz. Bütün Müslümanlarla beraber maddeten ne yapmak icap ediyorsa önlerine düşününüz. Bir taraftan da mübarek, mukaddes makam-ı ilâhîye samimi dualarımızı niyazlarımızı bu millet için istiğfarlarımızı yükseltiniz.

Sivas Mebusu Mustafa Takî

HİTABE

Ey ümmet erleri!

Ey ehli hal ve milletin sözleri!

Size ait hutbemi biraz daha uzatacağım. Siz bütün İslâm ümmetinin yapacağı işlerine vekil bulunuyorsunuz. Bu ümmetin tek kuvveti, bütün dünyaya geçici değil, ebediyen bir mutluluk kanunu olacak olan Kur'an'ı Kerim'dir. Bu millet gelişmesinde ve yükselmesinde, o kanunu koymadan başka kanun tanımamış, ancak onun feyzi ve yardımı ile başarılı olmuşlardır. Sizler bugün yalnız Anadolu'nun değil dört yüz küsur milyon Müslümanın güvendiğisiniz, bu Müslümanlar sizinle, ne Avrupa kanunu ne de yeni medeniyet anlayışı ile değil Kur'an'la ilgili olduğunuz için alakadardırlar. O Kur'an ki; insanlığın binlerce senede ulaşamayacağı, şimdiki medeniyet davacılarının düşünemeyeceği ve hayal bile edemeyeceği yüksek mertebesinin bütün kurallarını vaat etmiş, onun geni dairesinden bütün vahşetler, kötülükler kovulmuş olan yüce kitaptır. Siz ne zaman o ölçüyü koymadan başkasını bilhassa, batının medeniyetinin lüzumsuz anlayışlarını mülkünüzden kovar, kaldırır, bütün gelişmeleri ve medeniyet ilkelerini o nurdan alırsanız, emin olunuz ki fert fert her Müslümanı hükümetin birer uzvu, birer savunma eri olarak bulacak, bütün dünyanın hücum etmesinden çekinmeyeceksiniz. Çünkü savaş açanlar ve bunu benimsemeyenler Allah ve Rasûlü ile harp etmiş hükmünde olacak ve onların düşmanı Allah e

Rasûlü bulunacaktır.

Nitekim “men’i müsekkirat” kanunu gibi bir şer’î hükmü koyarak, yüceldiniz. Bütün Anadolu halkı, bütün Müslümanlar size bir samimi bir bağ ile bağlandılar. Bu bakışın bereketleri de ortaya çıkmaya başladı. İnşallah nur-u Kur’an’a yaklaşmanız daha artacak ve o oranda kesin zafer ve tam bağımsızlık arzusuna nail olacaksınız. Dünyada da ahirette de her biriniz birer millet savunucusu unvanını alacaksınız. İslâm ümmetinin şu son savaş hayatında Allah’ın yardımı, her halde kemaliyle tecelli edecek. Müslümanlık kendisine layık olan makama yükselecektir. Bize de o ilâhî yardımı gerekli kılan yararlı işleri meşru tedbirleri almakta başarılı olacağız.

Emin olalım, mukallibe’l-kulûb Allah-u Teâlâ ve tekaddesdir. Biz Allah-u Teâlâ’nın rızası aleyhinde yabancıları ne kadar taklit edersek ve onlarla iyi geçinmek için çaba harcarsak harcayalım, onlar yine bizden memnun olmazlar. Kendilerinin ettiği zulüm ve vahşetleri yine bize isnat ederler, yine biz vahşi kendileri medeni olur. Fakat biz Allah’ın rızası dairesinde hareket edersek Cenab-ı Hak onların kalplerine bir korku ve çekince verir. Hem bizden korkarlar hem de bizle iyi geçinirler. İslâm tarihi gözden geçirilirse, görürüz ki hep böyle olmuştur. Onların sevgileri de ancak bu sınırlar içerisinde sağlanabilir. Çünkü mukallibe’l-kulûb ancak Allah’tır.

Bizim hükümetimiz tam bir İslâm hükümeti ve kişilerimiz birer Müslüman olursa- ki inşallah olacaktır- dışarıdaki Müslümanlar da bize iman aşkıyla gelecek ve o geliştiren, biz madde-ten, manen, siyasî ve ekonomik alanda faydalanacağız. Öyle

faydalanılacaktır ki milyonlarca Müslüman fayda görecek ve hatta Müslüman kanıyla kendilerini galip gösteren o devletler bizim iltifatımıza muhtaç olacaklardır. İtiraf edelim; biz hakkıyla Müslüman olursak Müslümanlığın gereğini yaşantımıza uygularsak, âlemde her akılı başında olan kimse ya Müslüman ya da İslâm'a sevgi duyan bir fert olacaktır.

Kurtuluş ümidi ancak Kur'an emirlerine kişisel ve toplumsal uymaya bağlıdır. İnsaf edelim, işimize gelen hükümlerini kabul, işimize gelmeyenleri Avrupa adetlerine veya şahsi fikirlerimize tercih etmekten uzak durmalıyız.

Ey askeriyenin komutanları!

Ey askeriyenin erleri!

Son sözüm sizedir. Çünkü son çaremiz sizin cesaretli kılıncınız, kalbinizin gücündedir; sizden savaş tekniklerinin son durumlarını öğrenip uygulamanızı bekliyoruz. Anadolu halkı hatta ihtiyarları, kadınları ve çocukları sizin emrinize bakıyor ki sizin söylemenize gerek kalmadan size katılacak ve sizinle beraber mücadele edeceklerdir.

Ey müdafaa-i milliye amirleri!

Siz hemen o milyonlara ulaşan ümmetin şahıslarını, savaş taktikleri dairesinde ve gereği şeklide sevk ve idare ediniz. Ölümünden korkan bir İslâm ferdi yok. Bir il, bir memleket değil, bir karış toprak için hepimiz feda olmaya hazırız. Biz Müslümanlara göre namus ve birbirine kenetlenme ile bir karış toprağa malikiyet, istiklal ve namusa ters olmayan şey, bütün dünyaya tercih edilecektir. Fakat başarılarınıza, o kuvvetinize asla gurur ve itimat etmeyip yardım ve başarılarınızı, yalnız Al-

lah'tan biliniz. Sizin kalbinizde iman kuvvetiniz ne kadar ise başarıyı da o oranda bekleyiniz. Askeriyenin erlerine tedbirlerini almalarını ve dinin farzlarına da uymalarını hatırlatınız. Dindar kalplerden, dünyaya gerektiği kadar önem veren zahit kimsele-
rin ağızından çıkan bir tekbir kırk ikilik toplardan daha etkilidir.

Sivas Mebusu Mustafa Takî

İSLÂM'IN İLK TEMSİLCİLERİ VE İSLÂM'IN YAYILIŞI MESELESİ

Din-i mubin-i İslâm kılıçla, zorlama ve şiddet ile değil gerçeklerin anlaşılması ve faziletlerinin tesiri ile yayılmıştır. Bütün açık siyer kitapları ve İslâm tarihi insaf gözüyle ile incelenirse şu gerçeğe ulaşılır: İslâm daveti insanların maddî şahsiyetlerini değil ruh ve vicdanlarını cezbetmiştir.

Ne haclet! Bu açıklık pek kapalı bir düşünce ile kendisini gösteriyor. Dinin yayıcısı zât-ı kemalatı Ahmediyye'den (s.a.v.)başka kimse değilken, zât-ı kerimleri anadan babadan yetim ve dul kalmış, servet, mülk, zahiren ilim ve sanata velhasıl iktidar gücüne sahip olmayan bir kişi idi. Tek başına kimseye zorlama ve baskı yapmasının imkânı yoktu. Birer birer dini kabul eden kişiler de zorlama sebepleri ve baskı sonucu şöyle dursun, İslâm'ı kabul etmelerinden dolayı maruz oldukları zulüm ve işkencelerin sınırı yoktu. Peygamberliğin gelişinden hicrete kadar on sene aralıksız İslâm'ı kabul eden İslâm'ın önderlerine karşı yapılan darp, zorlama, yağma, hapis ve işkencelerin sayılarını, çeşitlerini saymak kitaplar doldurur. Netice olarak, hicrete kadar geçmiş olan on sene zarfında İslâm dairesine giren İslâm önderlerinin hiç birine en aşağı bir derecede zorlama ve baskı uygulaması mümkün değildi. Hepsî vicdanlarının sesini dinleyerek Hakk'ı kabul ettikleri gerçeği delil getirmeden dahi kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Hicretten sonra meydana olan gazalar ve harplerde kimse-
nin zorla ve istemeyerek Müslüman olmasına hizmet etmemiş-
tir. İslâm dininin kolayca yayılması, sebeplere sarılmasından ve
bu konudaki engelleri kaldırmasından ibaretti. Yapılan gazaların
düşünülmesiyle anlaşılır ki İslâm teklifi olmuşsa da bu yüzden
İslâm'ı kabul eden hemen hemen hiç. Ne hacet! İstemeyerek
Müslüman olan kimsenin üzerinde zorlama ve isteksizliğin
kalkması ile hemen dinden dönmesi etmesi gerekir. Hâlbuki
İslâm'ı kabul edenlerin hepsi o dakikadan itibaren İslâm dinine
sadık kalmış ve can feda edercesine aşk ve muhabbet beslemiş-
tir. Bazı münafıkların içlerinde küfür ve nifak gezdirip korkup
çekinmeleri ise İslâm kılıcından ziyade İslâm'ı kabul konusun-
daki genel kabulden çekinmelerinden dolayı idi. [O zamanda da
benzer münafıklar vardır ki Müslümanlardan dolayı değil, utan-
dıklarından dolayı imanlarını saklarlar.]

İlk Müslümanların ne gibi maddî ve mânevî tedbir olarak
İslâm'ı kabul ettikleri yirmi kısma ayrılmış olarak tahakkuk et-
miştir ki özellikleri aşağıdaki gibidir:

Birinci Kısım: Zât-ı Hz. Risalet-Penahiyye'nin (s.a.v.) do-
ğumlarından peygamberlik görevi gelinceye kadar sahip olduk-
ları güvenilirlik, emanet, iffet, züht ve doğruluk gibi üstünlükle-
ri ve güzel ahlâklarını, temiz ruh yapılarını bildiklerinden dolayı
Peygamberlik görevi verilmesinden sonra tereddütsüz onu ka-
bul edip vicdanlarının sesini dinleyerek iman edenler.

İkinci Kısım: Aynı şekilde Peygamberimizin güzel ahlâk ve
temiz ruhunu benimseyip iman eden birinci kısmın sebep ol-
maları ile Müslüman olanlar. Osman b. Affan, Zübeyr b. Av-

vam, Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Afv, Esmâ binti Ebibekr ve otuz altı adet diğerk ilk Müslümanlar ile Ebu Zerr-i Gifari ve Tufeyl b. Dersin sebep olmasıyla Müslüman olan "Devsî" kabilesi fertleri ve birinci akabe biantında ve ikincisinde bulunan yetmiş üç zâtın çabalarıyla Müslüman olan yüzlerce ensar ve Velid b. Velid'in vesilesiyle İslâm ile müşerref olan Halid b. Velid, Dammam b. Selb'in aracılığı ile Ben-i Sa'd kabilesi fertleri bu kısımdandır.

Üçüncü Kısım: Kur'an ayetlerinde gördükleri belagat, hakikatler ve üstün özellikleri, icazı görüp işiterek İslâm'ı kabul edenlerdir ki yine pek çoktur.

Dördüncü Kısım: Hitabet ve Peygamberimizin mukaddes kelimelerinin etkisi sebebiyle İslâm'ı kabul edenlerdir ki yine pek çoktur.

Beşinci Kısım: Tevrat, İncil ve diğerk semavi kitaplarda ortaya çıkacağı müjdelenen ahir zaman peygamberinde bulunması gereken özellikleri sevgili Peygamberimizde tamamıyla bulup gören, ehli kitabın âlimleridir ki dinin yayılmasında çok önemli bir etken olmuştur.

Altıncı Kısım: Peygamber Efendimizle (s.a.v.) yaptıkları ilmi görüşmeler üzerine İslâm'ın Hak ve doğru olduğuna kani olanlar.

Yedinci Kısım: Yaratılmış mahlûkata, yeryüzünün dizaynına ve ezeli nakışların güzelliğine bakarak Müslüman olanlar.

Sekizinci Kısım: Dünyada gerçek dini aramaya kendilerini adanmış ve bu gaye ile yeryüzünün çeşitli yerlerine seyahatler yapmış ve netice olarak İslâm dinini saf ve gerçek bularak iman

edenler.

Dokuzuncu Kısım: Ehl-i kitap âlimlerinin ve eskilerin açıklamaları ve uyarıları ile İslâm dinine intisap edenler.

Onuncu ve On birinci Kısım: Cinlerin çeşitli şekiller ile insanlara görünerek, putların içerisine girip konuşmak suretiyle putlara tapmaktan insanları uzaklaştırması, nebîyi ahir zamanın Hakk üzere gönderilmiş olduğunu haber vermeleri üzerine İslâm dinine giren zâtlardır.

On İkinci ve On Üçüncü Kısım: Hakiki ve semavi işaretler ve gerçek rüyaların delaletleriyle hidayete erenlerdir.

On Dördüncü Kısım: İslâm'ın büyüklüğü karşısında Müslüman olanlardır.

On Beşinci Kısım: Peygamberimizin özel duası ile Müslüman olanlardır.

On Altıncı Kısım: Karşılaştıkları anda Peygamberimizin yüce ahlâkını görüp Müslüman olanlar.

On Yedinci Kısım: Peygamberimizin mübarek simalarına- yüzlerine- bakmak sureti ile Müslüman olanlar.

On Sekizinci Kısım: Peygamberimizin geçmiş ve gelecek gayba dair haber verdiği şeylerin doğru çıkması üzerine Müslüman olanlar.

On Dokuzuncu Kısım: Büyük mucizeleri görerek Müslüman olanlar. Bunlardan bir kısmı hayvanların konuşması ve bir kısmı taşların imanlarını görenler, bir kısmı ağaçların şahadeti ile bir kısmı da diğer çeşitli mucizeler üzerine İslâm'ı kabul etmiş kimselerdir.

Yirminci Kısım: Sevgili Peygamberimizin getirdiği bu yüce dinin araştırarak, sorgulayarak âlim ve bilginlerden oluşan bir heyet göndererek İslâm dini içerisinde gördükleri gerçekler karşısında İslâm dininin Hak, doğru ve kemal olduğuna kanaat ederek İslâm dairesine giren taifeler ve kabileler ve kavimlerdir ki büyük çoğunluğu bunlar teşkil eder.

Görülüyor ki gazalar ve savaşlar ile kabul-i İslâm edenler olmamıştır hatta mucizeler ile Müslüman olanlar da çok azdır. İslâm'ın önderlerinin çoğunluğu ilim, vicdan ve ilâhî feyzin cazibesi ile imana kavuşmuşlardır. İslâm dininin bu yayılış şekillerini, yirmi kısımda toplamak ve tertip etmekte olduğumuz *Tarih-i Nûr-i Muhammedî*'de tarihî olay ve şahitleri ile anlatılmış ve ispat edilmiştir.

Muhyiddin İbn Arabî, Ra'd suresindeki: “De ki: Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir.”⁷⁵ Ayet-i celilesini tefsirinde şöyle demiştir: “Hidayet ve dalalet ayetler ve mucizeler ile değildir.” Efendimiz(s.a.v.)'e nazil olan ayetler ve mucizeler her akıl sahibini imana mecbur edecek derecededir. Şu kadar ki hidayet ve dalalet Cenab-ı Hak'ın muradında olduğundan istediğini kötülük kabiliyeti gereğince dalalete; istediğini de temiz yaratılışı hasebiyle hidayete sevk eyler.

Sivas Mebusu Mustafa Takî

İSLÂM FEDAKÂRLIĞI

Sahabe-i Kiram-ı Ahmedi'nin metanet ve fedakârlıklarını anlatmaktan kalemler ve düşünmekten fikirler acizdir. Bir gün veya bir dakika önce sevgili Peygamberimize ve din-i mübine en büyük düşman olan her fert, bir gün veya bir dakika sonra; yani İslâm'ı kabulden sonra, yine o zât-ı kerim, yine o din-i mubîn uğrunda bir fedai, bir aslan oluyordu. Bütün malını-mülkünü, evlatlarını, akrabalarını ve mensup olduğu kavmin adetlerini, gelenek ve göreneklerini ve ibadet ettikleri şeyleri feda ediyor, hatta o yolda can vermeyi bir görev telakki ediyordu. İslâm'a mahsus olan bu hâl öyle harika bir ruh halidir ki dünya kurulalı hiç bir millet ve toplumda bir benzeri görülmemiştir.

İlk İslâm müntesiplerine, dini terk etmeleri için o kadar işkenceler etmişlerdir ki dile getirilmesi ve hayali tüyleri ürpertir. O mübarek zâtlar İslâmiyet'ten aldıkları mânevî tadı hiç bir sebeple terk etmemiş, o kadar şiddetli azaplara tahammül etmişlerdir. Müsaadenizle bu konuda bir kaç örnek verelim:

Peygamberimizin müezzini Hz. Bilal, Kureyş reislerinden Ümeyye'nin kölesiydi. Gizlice Müslüman olmuştu. Ümeyye işi anlayarak İslâm'ı terk etmesini emretti, ısrar ve zorlamalara başladı, kabul ettiremedi. Dövdü yine kabul ettiremedi. Sonunda büyük bir iple bağlayıp bir kaç yaramazın eline verdi. Sokaklarda taşlar üzerinde sürterek vücûdunu yara-bere ederlerdi. Çıp-

lak vücûdunu dikenler, çalılar üzerinde sürterek kanlarını akıtırlardı. Her eziyette dini terk etmesini teklif ederler, Hz. Bilal'den tevhidden başka cevap alamazlardı. Öğleyin güneşin kızgın saatlerinde sıcak kumun üzerine çıplak yatırır ve üzerinde et pişecek kadar kızgın olan taşları vücûdunun her tarafına basarak dağlarlar, İslâm'ı terk etmeyi teklif ederler, Hz. Bilal'den yine tevहितen başka cevap alamazlardı. Fakat Hz. Bilal artık telaffuza güç yetiremiyor, parmağıyla işaret ederek gayet zayıf bir sesle "Ahad! Ahad!" diyordu. Hz. Ebubekir bu duruma sabredemedi. Ümeye'yi paraya doyurarak on ölçü altın ve diğer bir köle mukabilinde satın alarak azat etti. Biçareyi bu azaptan kurtardı.

Lütfen! Hz. Bilal'e bu kadar ezaya tahammül ettiren din-i Muhammedî'yi sözle ve kısa sürede olsa terk ettirmeyen iman düşünölsün. Ne kadar metin bir esas üzerine kurulmuş ve bu kadar eza ve işkencelere, o vicdanın zevki ne kadar tatlı ve mutlu idi. Evet, bir mü'min-i kâmilin kalbinde bulduğu zevklerin bir anı dünya ve ahiretin mülk ve saltanatına değışilmez. Hiç bir cefa-zorlama ve eza o zevki fedaya sebep olamaz. *"(Onlar şöyle yakarırlar): Rabbimiz! Bizî hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme! Bizî katından bir rahmet bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedensin."*⁷⁶

İlk İslâm müntesiplerinden Hz. Yasir'e, Ben-i Mahzun reisleri o kadar işkenceler yaptılar ki, Yasir bu zulümden dolayı şehit olmuştur. Sümeyye isimli, hidayet bulmuş kişinin, bir ayağını bir deveye diğer ayağını bir deveye bağladılar. Develeri ters taraflara sürerek Sümeyye'yi bacaklarını koparmak suretiyle

şehit ettiler.

İlk İslâm taraftarlarından daha yüzlerce kimseye, hatır ve hayale gelmeyen işkenceler edilmiş ve hiç birinin İslâm'ı terk etmelerine sebep olamamışlardır.

Nihayet bu zulümden kurtulmak için arzu edenlerin hicret etmelerine müsaade buyruldu. Peygamberimizin damadı Osman bin Affan ve eşi- Resul'ün (s.a.v.) kızı- Rukiye, Ebu Huzeyfe ve Zübeyr b. Avvam vs. erkek ve kadın ev ve yurtlarını, mallarını, mülklerini ve vatanlarıyla alakalı olan her şeylerini terk ettiler. Bin sefalet ve perişanlıkla Habeşistan'a kadar gittiler. Mekke'de kalan Müslüman halk hapis ve muhasara edilmiş ve dışarıdan yiyecek ve içecek girişi yasaklanmış, üç sene mahrum bırakılmışlardır. Mü'minlerin çocuklarının açlıktan dolayı ağlama ve figanları semalara çıkıyordu.

Bu hapis, hicret ve memleketten çıkarma da bu yeni Müslümanlardan bir tanesini bile aziz dininden döndürmemiş ve kuşatma kaldırılarak fert fert eza ve işkencelere yeniden başlanmıştı. İşkenceler tahammülün üzerine çıkmış ve bu hal ile artık Mekke'de İslâm'ın kalması mümkün olmadığı görülmüştü ki hep birlikte Medine'ye hicretlerine Peygamberimiz (s.a.v.) izin vermişti. Bu hicrette artık ashabın tamamı mal ve mülklerini ve her varlıklarını bu yolda feda etmişlerdir.

İlk İslâm taraftarlarının bu kadar zulme maruz kaldıkları herkesçe bilindiği halde, İslâm gerçeği, sınırlarını genişletmekten geri kalmıyor, bir taraftan vicdanlara, ruhlara feyizler veriyordu. Her türlü engellere, zulümlere rağmen İslâmiyet etraf kabileler içine ve hatta Medine'yi Münevvere' ye nüfuz etti.

Bilhassa Medine İslâm gerçeğini, o takdir ve güvenli yer ettiler ki muhacirin İslâm'a her türlü yardım konusunda birbirleriyle yarış ediyorlardı. Medine halkı muhacire ikram konusunda o kadar ileri gittiler ki mallarını ve emlaklerini hep kardeş payı edercesine muhacirine verirlerdi.

İsmi sayılan kişilerin, bu derece hizmet ve fedakârlıkları sonuç verdi. (s.a.v.) Efendimiz yüz elli muhaciri yüz elli ensarla kardeş ettiler. İnsanların eşitliği ilkesi, o kadar tecellî ettirildi ki bir köle bir şerif ve bir seyit ile kardeş olup; o şerif her varını o köle ile ortak ediyordu. Hatta ensardan bazıları iki eşinden birini boşayarak bir muhacire vermek istiyordu. Fakat muhacirler de onurlarını koruyor, o din kardeşlerine yük olmak istemiyor, ırgatlık, amelelik dahi yaparak da olsa, alınlarının teri ile yaşamak istiyorlardı. Her iki taraf insaniyette ne gibi güzel kazanılmış şeyler varsa en yüksek derecesini yaşayarak gösteriyorlardı.

Henüz Medine-i Münevvere'ye yerleşilmeden Bedir Gazası açıldı. Düşman ehl-i İslâm'ın üç mislinden fazla asker ve teçhizat ile geldi. Fahr-i Âlem (s.a.v.) Efendimiz bunlarla savaşa katılmak ve Medine'ye dönmek konusunda, Ashab-ı kiram ile istişare buyurdular. Ashab-ı kiram: "Ya Rasûlallah! Biz sana İsrail oğullarını Hz. Musa'ya dedikleri gibi" "*Sen ve Rabbin gidin savaşın.*"⁷⁷ demeyiz. Senin en küçük mutluluğun için canımız feda olsun." dediler. Tehlikeli bir muharebeye giriştiler. Şehitlerine üzülmediler. Bu rütbeye nail olduklarından dolayı gıpta ettiklerine dair şîr söylüyor ve her biri aslan gibi düşmana hatta ölüme koşuyorlardı.

Sivas Mebusu Mustafa Takî

İLK İSLÂM TARAFTARLARININ FEDAKÂRLIĞI

İlk Müslümanlar müşriklerin zulüm ve işkencelerinden hicretle kurtulmuş ve Medine'ye henüz yerleşmekte bulunmuşlarken Bedir Gazası açılmış ve o perişanlıklarında bu gazaya da katılmışlardır. O derece azimle ve fedakârlıkla ki insanlık tarihinde görülmemiştir.

Bir kaç örnek sunalım:

Ben-i Neccar'dan Akra' isimli dul bir kadının ömrünü adadığı geleceklere için her şeyi feda eden yedi çocuğu da bu savaşa gitmişlerdi.

Şehitliğin faziletine dair Peygamberimizin hutbesini dinledikten sonra, adeta ölüme âşık olmuş ve hepsi birden düşmana saldırmışlardı. İçlerinden büyük kardeşleri aşığı olduğu şahadet şerbetini içmiş ve diğerleri düşmanın en büyüğü olan Ebu Cehil'i, takip etmişlerdi. Bunlardan Muaz'ın kolu kesilmiş ve kol oynak yerinden tamamen ayrıldığı halde kolu sallana sallana savaşa devam etmişti.

Rabi' isimli kadının göz bebeği bir tanecik oğlu Harise isimli çocuk fahr-i âlem (s.a.v.) Efendimizden şehit olmak için dua istemiş ve bu hevesle şahadet meydanına atılarak şehit olmuştu. Annesi sevgili oğlunun vefatını haber alınca: "Oğlumun ölü şekli şahadet midir? Bilmiyorum ki şahadet ise sevinyim, şahadet değilse yüreğimden kanlar akıtayım." diyerek Peygamberimizin huzuruna gelmiş ve Resul-i Ekrem tarafından oğlu-

nun şehit olarak cennette olduğunu haber alınca muhterem kadın: “Öyle ise hiç ağlamam, hiç üzülmem” diyerek, sevinerek gitmişti. Daha garibi şudur ki; bu savaşta iki tarafın fertleri hep birbirinin akrabası idiler. Birbirlerine silah attılar, öldürdüler. Aradaki çekememezlik ve düşmanlık ise din ayrılığından başka bir şey değildi.

Örnek: İslâm ordusunda sancaktar, Musab b. Umeyr idi. Bunun kardeşi Ebu Aziz ise müşrik ordusunun sancaktarı idi. Ben-i Mürre’den Ebubekir ve Talha İslâm tarafında ve Ebu Cehil ve Halid ise müşrikin tarafında idi. Ebubekir Sıddık bu tarafta ve oğlu Abdullah ise karşı tarafta idi. Aynı şekilde Ebu Huzeyfe bu tarafta ve kardeşi Velid ve Bedri Utbe düşman tarafında idi. Hamza bu tarafta biraderi Abbas, Ebu Süfyan ve Nevfel müşrikin tarafında idi.

Böyle kendi kardeşine kendi oğluna veya babasına silah atıracak derecede güçlü ve sağlam olan dini bağları idi. Dinden başka sebepler arayanlar şu ibret verici sayfalardan ibret alsınlar:

Bedir Gazası’nı müteakip Uhud muharebesi açılmıştı. Fahr-i âlem (s.a.v.) Efendimiz Medine dışına çıkmayıp müdafaa durumu alınması görüşünde iken şahadet âşıkları ve fedakârı olan Ashab-ı Kiram düşmana karşı çıkılmak, ricasında bulunmuşlar ve her birisi cihan dolusu fedakârlıklarını ispat etmişlerdir. Tuhaf bir vakiadır ki İslâm ordusuna katılan çocuklar iade edildikleri sırada içlerinden Rafî b. Hadiç isimli çocuk parmaklarının ucuna basarak kendisini büyük göstermek istemiş ve ok atmakta yetenekli olduğunu ispat eylemişti. Bu çocuğun orduda kalmasına müsaade olunmuş, bunun üzerine Sahra isimli ço-

cukta: “Ben Rafî’ den daha kuvvetliyim, onu yere vururum.” diye kendisinin orduda kalmasını rica ediyordu. Peygamberimizin emri ile bu iki çocuk birbirleriyle gürleştiler. Sahra Rafî’yi yıktı. İkiisi de diğer mücahitlerin arasına alındı.

Medine halkından olan Evs kabilesi fertleri İslâm ile müşerref olmuş ve Müslüman olmuşlardı. Adı geçen kabilenin büyüklerinden olan Ebu Amir Rahib ise müşrikler tarafında bulunmuştu. Bu kişi kendi kabilesinden olan ve o zaman kadar kendisini büyük tanımış olan Evs kabilesi efradını, kendi tarafına çekmek düşüncesiyle yüksek bir yere çıkarak “Ey Ben-i Evs kabilesi! Ben Ebu Amir Evsiyim. İşte bu taraftayım.” diye bağıyordu. Bu ahmak kişi İslâm ile müşerref olanların kalplerinde nasıl bir iman olacağını düşünemiyor, kendisinin ruhanî kisvesine aldanacaklarını ümit ediyordu. Ben-i Evs Müslümanlarından şu cevabı aldı: “Ey fasık! Biz müminler senin selâmını almayız, sana da selâm vermeyiz.”

Müslümanların sancaktarı Musab b. Umeyr idi. Musabın sağ kolu vuruldu. Hiç aldırmadı. “Muhammed ancak bir peygamberdir”⁷⁸ diyerek sancağı sol eline aldı. Sol elide vuruldu. Muhterem mücahit yine aldırmadı. “Muhammed ancak bir peygamberdir” diye sancağı iki pazısının arasına sıkıştırdı. Üçüncü defa yine vuruldu. Şahadet şerbetini içti. (r.anhüm)

Ebu Talha el-Ensari nefisini Peygamberimiz’e (a.s.) feda ederek vücudunu Peygamberimiz’e (a.s.) siper etmişti. Bütün hareketini Peygamberimizin hareketlerine tâbi kılarak düşman tarafına vücudunu siper etmeye devam ediyordu. Kendisine

isabet eden mermilere dahi önem vermiyordu. Kendisi düşman tarafına elli kadar da ok atmıştı.

Mahrik isimli zât ki; Yahudilerin en bilgin ve en şerefli idi. Nebiyi ahir zamanın yüce vasıflarını önceki kitaplardan anladığı kadarıyla Uhud muharebesinde faziletli Nebi 'nin huzuruna girerek Müslüman olduğunu açıkladı. Ve kendisi gayet zengin olduğundan malını ihtiyaç sahibi Müslümanlara verilmek üzere vasiyet ettikten sonra şehit olmak üzere harp meydanına girdi. Şahadet şerbetini içerek, can verdi.

Son olarak müşriklerin cihanı yakan vücuda Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik⁷⁹ buyrulan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) oklar yağdırmaları esnasında Ebu Vicane isimli mücahit Peygamberimizin mübarek vücudu etrafında pervane gibi dolmuş ve yağdırılan okların birçoğu kendi bedenine isabet ederek her taraftan şiddetli yaralara sahip olduğu halde Peygamberimizin mübarek vücutlarına siper olmaktan çekilmemiştir.

Ömer İbnu'l Cumuh Ensari ki kendisi topaldı. Dört oğlunu birden Uhud Savaşı'na gönderip kendisini yalnız bıraktı. Ömer mübarek gazaya bizzat katılmak istiyordu. Komşularının engellemelerine ve ısrarlarına rağmen sabredemeyip kırık ayağı ile yola düştü. Şevk-i şahadete giderken: “Ya Rabbi! Beni haneme geri döndürme! Bana şahadet nasip et!” diye dualar ediyordu. Ordugâha varınca Peygamber Efendimiz: “Ey Ömer! Sen özürsün, harbe girme!” buyurdular ise de son derece rica ve teklifindeki ısrarı ile harp meydanına katıldı. İsteddiği şahadet şerbetini içti. Onun oğlu Hallad dahi fedakâr bir şekilde şehit

düşmüştü. Bunların şehadetlerini haber alan hanımı harp yerine geldi. Eşinin ve oğlunun cenazelerini buldu. Kadının kardeşi de şehit olmuştu. Kadın bu üç sevgilisinin cenazelerini seve seve ve şehitlik mertebesine nail oldukları için sevine sevine deveye bindirmiş Medine'ye götürüyordu. Yolda Hz. Aişe'ye rastladı. Muharebenin durumu kendine sorulunca şöyle dedi: “Âlemlerin göz bebeği (s.a.v.) Efendimiz selâmet ve afiyettir. Deveye yüklediğim kocamın, oğlumun ve biraderimin cenazeleri ise de bunların şahadetleri musibet değildir.”

Hanzala isimli delikanlı Müslüman olduğu gün Uhud muharebesine çıkılmıştı. Hanzala zifaf gecesinin sabahı Medine'de duramadı. İslâm mücahitlerinin arkalarından yetişti ve harp meydanına çıkarak şahadete atıldı. Ve âşık olduğu şahadete erişti. Radıyallahu anhüm ecmain.

Sivas Mebusu Mustafa Takî

İLK İSLÂM MÜCAHİTLERİ

Uhud muharebesi yaralılarından biri de Sa'd b. Rabia idi. O seksen yerinden yaralanmış, vücûdu delik deşik olarak şüheda içinde düşmüş kalmıştı. Muhammed b. Mesleme bu zâtı arayıp bulmaya memur olmuştu. Şehitlerin cesetleri arasına girdi. "Ya Sa'd! Ya Sa'd!" diye seslendi. Hiç ses gelmedi. "Resulüllah Efendimiz seni arıyor." diye bağırınca, "Şühedanın içindeyim." diye zayıf bir ses geldi. İbn Mesleme Sa'd'ı buldu. Vücûdu birçok ok ve mızrak yaralarıyla tanınmaz bir hale gelmişti. Can çekişiyor ve ölüme yakın idi. İbn Mesleme: "Ey Sa'd! Seni Resulüllah arıyor." dedi. Peygamberimizin ismini iştir iştir taze hayat buldu. Gözünü açtı, şöyle dedi: "Hz. Resul 'e benim selâmımı tebliğ et. Şimdi cennet kokularını duyuyorum. Ey İbn Mesleme! Ashab-ı Kiramları'na da selâmımı tebliğ et. Kırpikleriniz kıpırdadığı müddetçe Hz. Rasûl-i Zişan'a sadakat ve ihlâs hususunda iyi muameleye özürlü olamazsınız."

Sa'd b. Rabia bu sözleri söyledikten sonra Peygamberimizin durumunu ve sağlığını İbn Mesleme'den sormuş ve endişe ile teslimi ruh eylemişti.

Abdullah b. Cahş ile Sad b. Ebi Vakkas Uhud muharebesine katılırken bu sırada ant ve yemin etmişlerdi. Sad b. Ebi Vakkas: "Ya Rabbi! Bir büyük müşrike muzaffer olayım" demiş ve Abdullah ise: "Ben de bir büyük müşrike muzaffer olduktan sonra şehit olayım; burnumu, kulağımı kessinler, mahşer gü-

nünde Cenab-ı Hak: “Burnun kulakların ne oldu?” buyurunca “Ya Rabbi! Senin ve Rasûl-i Ekrem’in uğrunda kesildi.” diyeyim.” demişti. O ikisi de bu emellerine nail oldular. Abdullah şehit oldu ve şehit meydanında burnu, kulakları kesilmiş olarak cenazesi bulundu.

Ensar-ı Kiram’ dan Ebû Cabir’ in cesedi parça-parça edilmiştir. Hatta cenazeyi ancak parmaklarından teşhis edebilmişlerdi. Peygamberin amcası Hz. Hamza’nın mübarek bedeni yüzlerce parçaya ayrılmıştı. Burnu, kulağı kesilmişti. Hatta mübarek ciğeri çıkarılarak kanı emilmişti. Hz. Hamza’nın kardeşi kaldı. Abisini bu halde gördü. Sabır ve İslâmiyet’in gerektirdiği metaneti göstererek ancak şöyle dedi: “Bu belalar Allahü Teâlâ’nın uğrunda meydana gelmiştir. Allahü Teâlâ bana da sabır ihsan eder. “Onlar başlarına bir musibet gelince: Biz şüphesiz her şeyimizle Allâh’a aidiz ve O’na döneceğiz, derler.”⁸⁰

Peygamberimizin savaşlarına bazen kadınlar da savaşlara çıkarlardı. Yaralılara hizmet ederlerdi. Mesela Nesibe binti Ka’b isimli kadın Uhud gazasını işittiğinde birbirinin ardından mensup olduğu Hazin kabilesi ikametgâhından silahı kuşanıp savaş alanına yetişti. Kâh ok kâh kılıç ile düşmana hücum eder, İslâm’ın cesaret anlayışlarını kâfirlere gösterdi. O, on üç yerinden yaralı olduğu halde savaşa devam ediyordu.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz Uhud şehitlerinin çok vahşice ve haklarına tecavüz edildiklerini görerek şöyle buyurdular: “Ben şahidim ki; bunlar Allah yolunda şehitlerdir. Allah yolunda şehit ve yaralı olan hiç kimse yoktur ki Allahü Teâlâ

onu kıyamet gününde kan renginde ve kan akarak ve misk kokusu gibi kokarak diriltme ve haşır buyurmasını.”

Düşmanın zulümlerine karşı ancak onların yaptığı oranda yapılması emrinde de şu ayet-i kerime nazil oldu: “Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.”⁸¹ Eğer siz düşmana eza ve cefa ederseniz ancak size eza ve ceza edildiği kadar ediniz; eğer sabrederseniz, sabretmek daha hayırlıdır.”

Uhud gazasından dönülüyordu. Kadın-erkek kabilelerin mensupları (s.a.v.) Efendimizi ve Ashab-ı Kiramlarını karşılıyorlardı. Her kabile kendi fertlerinden şehit olanlar için hiç de açıkça üzüntü yapmıyor: “Ya Rasullallah! Vücûd-ı saadetiniz afiyet ve selâmeti bize nimet olarak yeter. Yaralılar ve şehitlerden dolayı hiç de üzülmez.” diyorlardı.

Uhud muharebesinde kâfirler, müşrikler; yaralıları ve İslâm şehitlerini canavarlar katında bile görülmeyen vahşetle davrandıkları halde Resul-i Rahim (s.a.v.) Efendimiz bunlara beddua etmeye bile tenezzül etmemiş: “Ya Rab! Kavmimi (müşrikini Kureyşi) mağfîret et. Çünkü onlar cahillerdir.” diye af ve ıslahlarına dua buyurmuşlardı. Hatta Hz. Hamza’nın katili Vahşi’yi bile genel aflarına dâhil etmişlerdi.

Yine Uhud muharebesinde Talha b. Ubeydullah yetmiş yerinden yaralanmış, baygın bir halde yatıyordu. Hz. Ebubekir (r.a.) Talha’nın ziyaretine vardı. Ve yüzüne su serpererek uyardı. Hz. Talha gözünü açarak kendi halinden hiç bahsetmek-

sizin (s.a.v.) Efendimizin, bu muharebede, göz nûrunun zorda olup olmadığını sordu. Hz. Ebubekir (r.a.), (s.a.v.) Efendimizin selâmet ve afiyette olduklarını müjdeledi. Talha: “Gözümün nûru, (s.a.v.) Efendimizin afiyetlerinin müjdesinden sonra herhangi musibet olursa olsun önemli değildir.” dedi. Kendisinin yetmiş yerindeki yarısından hiç şikâyet etmedi. Radıyallahu anhüm ecmain.

Sivas Mebusu Mustafa Takî

**Mustafa Takî Efendi^(ks)'nin Sırat-ı Müstakîm'de
Yayımlanan Yazıları**

Makale Başlığı	Cilt	Sayı	Yıl	Sayfa
1- Rusya'da İslâm'a Baskı Yapmaya Gerek Duyanlar	6	156	1327/1909	412-413
2- İn'ikâsat	6	145	1327/1909	236-237
3- İslâm'da Cihad	7	172	1327/1909	244-246
4- Konular: İ'dad-ı Kuvvet	7	172	1327/1909	256-257
5- Açık Mektup	7	180	1327/1909	379
6- Milletvekili Nasıl Olmalı?	7	180	1327/1909	412-415

RUSYA'DA İSLÂM'A BASKI YAPMAYA GEREK GÖRENLER

“Nuviya ve Rumya” gazetesinden naklen Sabah Gazetesi'nin 23 Temmuz 1327/1909 tarihli sayısında anlatılan makalenin, sırf bir taassup eseri olduğunu okuyucunun bildiğini düşünerek, tamamını değil sadece bazı bölümlerini arz edeceğim.

Öncelikle, Ruslar'ın şimdiye kadar İslâm anlayışını araştırmamış olmalarından dolayı, kendilerine bir neslin verilmiş olduğunu beyan ediyor ki; bu söz Müslümanlardan ziyade Rusya Devleti'nin maharetli (!) siyasetine ve dolayısıyla gerçek tarihe aykırıdır. Ruslar Müslümanlarla bir memlekette oturdukları, temasta buldukları zamandan beri Müslümanların durumlarını, kişisel ve toplumsal hayatlarını pekiyi bilmişlerdir. Ve bu bilme sayesinde ki kurdukları dolap ve kullandıkları planlar sayesinde Müslümanlarla dolu olan birçok kıtaları sömürge haline getirmişlerdir.

Bu gerçeğin en büyük ve en son şahidi Kırım Yarım adasının Rusya tarafından ne şekilde elde edilmiş olduğu hakkındaki tarih sayfalarıdır. Tarih sayfalarına bile gerek kalmaksızın o zamanlara yetişmiş olan babalarımız hafızalarında kalmış olan hatıralarını bize anlatmışlardı.

Makale sahibi Müslümanların hayatlarını devam ettirmeleri ve dini inançlarını yerine getirmeleri için; kendilerine tam bir hürriyet verilmiş olduğunu, kendi okul ve üniversitelerin de

tahsil etmelerine müsaade edilmiş olduğunu açıklıyor. Şu son asrın sonlarına kadar Rusya içinde Müslümanlar adına yeniden bir okul, bir üniversite yapılmamış; okul ve üniversitelerin nadi-ren yetiştirebildiği okur-yazar adamlar aklen ve olması gerektiği kadarının yüzde birini geçmemiş; anlayanlarca bu yüzde birden başkası kâmilen cahil kalmış olduğu Rusya memleketinde yalnız Müslümanlar hakkında ne derecelere kadar hürriyet sunulmuş olduğuna açık delildir.

Özellikle Rusya'da hürriyet ve vicdan ilanını müteakip sadece Volga'da kırk dokuz bin insan yalvararak İslâmiyet'e girmiş olmasını ve Rusya'daki Müslümanların, hatta vicdanlarının ne gibi baskılara maruz kalmış ve o baskıların eseri olarak İslâmiyet'i senelerce ve belki asırlarca vicdanlarının en gizli köşelerinde saklamaya, görünüşte Hristiyan ismi ve hüviyeti göstermeye mecbur kalmış, ne kadar yüz binlerce biçareler bulunmuş olduğuna Rusya'da pek resmî olan "İlan Hürriyeti"ni müteakip yalnız bir mahallede kırk dokuz bin miktarının vicdanlarının iç yüzünü gösterebilmiş, yine İslâm olduklarını açıklayabilmiş olmalarına pek açık bir itiraf ve pek açık bir delildir.

Son asrın altmışıncı senesine doğru İslâm âleminin asırlardan beri daldığı uykudan uyandığını gördüklerini ve bu işe öncelikle Türkiye'de idare teşkilatını soyutlamak isteyenlerin başladığını yazıyor ki yazar ne kadar yanıldığını ve doğru bir tabirle; ne yanlış bir şekil göstermek istediğini, izah ediyor.

Çünkü Türkiye'de idari teşkilatı saf dışı etmek isteyenler sadece Türkiye'de idari teşkilatları yenilemek ve ayırım yapmaksızın dini ve mezhebi ile bir bütün olan Osmanlının refah ve

saadetlerini temin eylemek istemişler ve Osmanlı memleketlerinin dışındaki Müslümanların birlik olmalarına ve gelişmelerine veya İslâmiyet'in yücelmesine dair girişimlerine ve sırf Osmanlılara mahsus olmak üzere yenileme usulü, idareye son asrın altmışıncı senesinde değil ancak 3–4 sene önce başarılı olabilmışlerdir.

Altı milyon nüfus için bir mahkeme bile çok görülürse artık insan duygularının derecesini ona göre ölçmeli. Bu mahkeme II. Katarına tarafından Müslümanları Rusya Devleti ve milletine ısıdırmak fikriyle kurulmuş ve o fikre de çok yardımcı olmuştur.

Zaten yazar Müslümanlara güvenmek ve ananeler tarihine şimdi güvenmemek gerektiğine dair olan ön yargılı fikrini onaylama bağlamında itiraf ediyor ki ve bu itirafın içinde Müslümanlardaki bu fikirlerin her zaman güvenilir ve her zaman tabi olunabilir olduğu açıktır.

Yazarın, Kur'an-ı Kerim'in ehli İslâm'a Hıristiyanlarla barış ve iyi ilişkilerde bulunmalarını aynı zamanda, onlarla savaşta olmalarını ve onlara karşı şiddet eylemelerini emrettiğini durmadan söylemesi bilmeyerek değil, bilerek yapılan büyük bir küstahlıktır.

Yazar Müslümanlarla ilişkide bulunmuş ve Kur'an-ı Kerim'i veya tercümesini görmüş olması icap eden bir Rus ise, Müslümanlara veya dinlerine saldıran ve tecavüz etmeyenlerle iyi geçinme ve karşılıklı barışı tavsiye eden ve cins-mezhep ayrımını yapmayan insanlarla iyi geçinmeyi ve onlara şefkatle davranmayı emreden yüzlerce "Âyet-i Şerife"yi görmüş ve hiç ol-

mazsa işitmiş olması gerekirdi.

Ne kadar insafsızlık ki: Şu isnatta iki en fazla üç asır önce içlerinde aldıkları Müslümanların çoğunda ne din ne dil bırakmış olan bu Ruslar bulunsun hem de Rusya Müslümanlarıyla Osmanlılara karşı olsun. Rusya Müslümanlara karşı ki; asırlardan beri kendilerine koyun gibi tabi bulmuş ve onlara tabi olmak konusunda her türlü varlıklarını feda etmişlerdir.

Öyle Osmanlılara karşı ki: Gayr-i müslim vatandaşlarına ettikleri iyi muamelenin sonucu olarak 6–7 asırdır içlerinde her türlü dini ve toplumsal hukuku tamamen hâkim kılarak varlıklarını devam ettirmişler ve onlara sadece acımdan başka bir şey yapmamışlardır.

Yazar efendileri insafa şu kadar yaklaşıyor da: [Tabii biz Rusya'daki Müslüman halkın orta çağ halinden çıkarak medeni âleme dâhil olmalarını arzu ediyoruz.] diyor.

Ama peşinden şu şartları ileri sürüyor ki: Hıristiyan ahlâkı, Avrupa medeniyeti ve Rusya Devleti'nin esası. Bu şartlardan ikisine hele birincisine bir şey diyemeyiz.

Birincisi yani Hıristiyan ahlâkı Müslümanlara kabul ettirmek üzere Müslümanların Müslümanlıklarına da pek açık bir müdahaleden başka nedir? Bilemem.

İşte insafın en yücesi. Vel...

Sivas'tan Selim Efendizade Mustafa Takî

DÜELLO MESELESİNİN TAŞRADAKİ YANKILARI

Bu hususa dair Sivas'tan aldığımız mektubun bir kısmını aktarıyoruz:

Esselâmü aleyküm ve Rahmetullâhi ve Berekatühü

İstanbul milletvekili Hüseyin Cahit beyle Periştime milletvekili Hasan beyin birbirlerini düelloya davet ettikleri gazete sütunlarında görülmüştür. O ikisinin kendi hayatlarını perde etmelerine müdahale olunmaması hatıra gelebiliyor ve bu konu, düelloyu icra için bu gibi kötü adetlerin -hamd olsun- yasaklandığı Osmanlı beldelerinde ve Müslüman memleketlerimizin dışında Bulgaristan, Yunanistan gibi bu tarz ayıp şeyleri medeniyetten sayan memleketlerden birisine çıkılacağı emrine teşekkür sayılabilir ise de; biz toplumsal kurumlarımızın arasından bu konuyla ilgili, milletvekilliği sıfatına sahip iki kişinin millî hassasiyetlerimizi çiğneyerek, velev ki dışarıda olsun gayri meşru bir iş yapmalarından dolayı üzüntü hâsıl olmaz, denilmez; dolayısıyla temelde üzüntü verici bazı yönler var ki bunları ibret alan gözlerin sahiplerine sunmak isterim:

O da öncelikle, Hüseyin Cahit ve Hasan beylerden her birinin ellışer bin Osmanlıdan oy almaları böyle adi ve şahsi mücadelelerle kendi varlıklarını ebediyen hiç etmek için mi; yoksa seçilme gerekçeleri olan milletin çözüm bekleyen büyük işleriyle meşgul olmaları için miydi? Burasını sağ kalırlarsa kendilerinden nefislerini feda ettikleri kötü adetler yolunda ve ölür gider-

lerse seçmenlerinden sorarız.

İkinci olarak intihar etmiş bir kişinin intihardan önce gözaltında tutulması ve gözaltında bulundurulması, intihardan sonra, intihar sebebinin araştırılarak, intihara sebep olanlar hakkında kanunun öngördüğü cezanın yerine getirilmesi, adliye gücü ve adliye görevlilerinin yerine getirmek durumunda oldukları bu görevler, Osmanlı memleketinin her tarafında her gün yerine getirilmekte olduğu halde, intihardan netice olarak farkı olmayan ve hatta bunu açıkça yaptığı için genel ahlâka daha fazla kötü etkisi bulunan düello meselesine müdahale edilmemesi bu ismin “Düello” gibi bir yabancı söz olmasından mı veya yabancı memleketlerden bazılarında yasak olmamasından mıdır? Böyleyse medenî kavimler ve vahşî kavimler arasında mubah görülmeyen daha birçok hareketler ve zararlı alışkanlıklar vardır ki Osmanlı memleketlerinden şiddetli yaptırımlara ve kanunî cezalara tabidir.

Üçüncü olarak iş bu “Düello” isimli yasak işlerine, yine milletvekillerimizin önde gelenlerinden Siroz, Amasya ve Sinop vekilleri Mithat, Derviş ve Rıza Nur beylerin ve İsmail Hakkı Paşa’nın şahit olmaları da hemen bunu uygulamaya koyacak olanların hareketi kadar hayret vericidir.

Dördüncü olarak çok üzücü bir nokta vardır ki o da millet için toplumsal kanun ve ahlâk vadi ile yüz binlerce kanlar dökülerek, kuşatanlara karşı başarılı olunan bir büyük millî sahne de -Meclis-i Mebusan’da- şeriatımız, güzel ahlâkımız, ahlâk kanunlarımızın tersine Meclis-i Mebusan’ın vazifesi dışında olan “Düello” meselesi için ismi geçen vekiller tarafından tartışmalar

cereyan etmiş, kararlar alınmıştır. Acaba bir mecliste o meclisin yapmakla yükümlü olduğu görevden başka işle meşgul olmak doğru bir şey midir? Bu müzakereler millî meclisinin o günkü gelir-gider görüşmeleri esnasında milletin hayatıyeti ile ilgili işlerin konuşulduğu bir anda, bu konularda bir kesintiye ve eksikliğe sebep olmadı mı? Olmadı ise bile esasen Osmanlı memleketlerimizin dışına çıkılacak kadar millî duygulardan ayrılmış olan şu iş için Büyük Meclis de isterse gayr-i resmi olsun sırf bunun için vakit harcanması uygun mudur?

Vicdanlara ellibeşer bin Osmanlı itimat etmiş olan bu iki kişiye sorar ve işlemekte oldukları günahı kendilerine hatırlatır ve iyiliği yerine getirme görevlerini tavsiye ederiz.

Selâm doğruya uyanların üzerine olsun.⁸²

Sivas'tan Selim Efendizade Mustafa Takî

İSLÂM'DA CİHAD

İstanbul'da Ermenice yayınlanan “Azad-ı İmaret” gazetesinin 25 Teşrin evvel 1327 (M.1909) tarihli sayısının “Hem Faydasız Hem de Tehlikeli” başlıklı, baş makalesi Osmanlı topraklarında azınlık halinde bulunan Osmanlı insanları arasında bir dini ayrımcılık bulunduğunu bize bildirmektedir. Bu açık taraftarlığın özellikle resmî bir gazete dilinden işitilmesi Osmanlı fikirleri üzerinde garip bir etki yapmış ve üzücü bir sonuca sebep olmuştur.

Dolayısıyla adı geçen makaleyi fıkra fıkra aynen yazarak Osmanlılık fikrinden mahrum olduğunu gösteren bu zavallı vatandaşa, Osmanlılığın kendisinin hayal ettiği fikri taassuptan çok yüce olduğunu bildirmek isterim:

Bakınız koca Osmanlı gazetesi ne diyor:

[Basında ve idare erkânı aleyhinde cihad yahut dinî mücadele anlamında çeşitli şayialar dolaşıp durmaktadır. Senusilerin şeyhi İtalyanlara karşı cihad ilan etmiştir. Kumlu çöllerde serseri dolaşan bir Arap kabilesi şeyhinin şu fevkalade faydasız ve tehlikeli hareketinden dolayı Osmanlı vatanseverlerinden bazıları sevinçlerini ortaya koymaktadırlar.]

“Azad-ı İmaret”, “Cihad” yahut “Dini Savaş” tabirinden acaba ne anlıyor? Bu tabirden bahsettiğine göre, eğer Müslüman olanların birleşerek Müslüman olmayan her kavim ve millet üzerine savaş ilan etmesi gibi bir mana anlıyorsa böyle bir

mana İslâm dininde mevcut değildir. İslâmiyet'in yeni doğduğu, saadet asrında bile İslâm hükümeti birçok gayri-müslim kavimler ile savaş halinde bulunmasına karşın yine birçok gayri-müslim hükümetlerle de barış ve işbirliği halinde idi ki; tarih bunu ispatlamaktadır.

Örnek olmak üzere arz edeyim ki; asr-ı saadette Peygamberimiz Müslüman gruplar ile birlikte, o vahşi müşriklerle uğraşırken bir taraftan da Rumlarla Sasaniler arasında savaşlar devam etmekte ve Rumların Sasanileri yenmesi üzerine Müslümanlar arasında sevince sebep olmuş bu konuda bir ayet-i celile, nazil olmuştu.

Sahabe zamanında Sasanilerle savaşılırken Rumlardan birçokları İslâm ordusuna katılarak harp meydanına atılmış ve İslâm bu katılma olayına engel olmamıştır.

“Azad-ı İmaret” in hayal ettiği o taassup, İslâm dinine önce ve sonra asla girmemiş ve belki İslâm o taassubu kırmak için gönderilmiştir.

O taassuptan Hıristiyan âlemi arasında şiddetle hükümlan olduğu zamanlarda bütün Hıristiyan Avrupa hükümetleri Hıristiyanlık adına birleşip de İslâm'ı güya batırmak üzere Müslüman memleketlerine akın ettikleri, milyon milyon Hıristiyan ordularına karşı bile İslâm ölçüsünü kaybetmemiş o hücumların ancak ayak bastıkları yerlerin Müslümanları o vahşetlere karşı insaniyet dairesinde meşru müdafaada bulunmuş; galip olduğu düşmanlara bile acıma ve şefkatle muamele etmiş ve İslâm'ın mahvedilmesine azmeden bu Hıristiyan birliği esnasında bile Müslümanlar kendi içlerinde bulunan Hıristiyan tabakaya zerre ka-

dar haksızlığı reva görmemiştir.

Sözü fazla uzatmaya ne gerek var! En açık, en abartılı bir örnektir ki doğuda Müslümanlar hakkında engizisyonların vahşî canavarlarca bile benimsenmeyecek vahşetlerin uygulandığı İslâm adına bir fert bırakılmadığı bir sırada, Batıda en son güç ve azmiyle hâkim olan İslâm devletinin yurtlarında Hıristiyanlar tam bir mutluluk ve güvenle oturmakta -hatta biz o derecesini uygun görmesek de- birçok Hıristiyan hükümetlerine hukukun üstünde imtiyazlar, kapitülasyonlar verilmekteydi.

“Azad-ı İmaret” İslâm’da olmayan kendi dininden başkasını mutlaka yok etmeye çalışan bir “Cihad” hayal ediyorsa böyle bir cihadın baskıda ve Osmanlının hangi memleketinde olduğunu gösterme ve ispat etme zorunluluğundadır. Bize kalırsa “Azad-ı İmaret” bu taassup-tarafılı- fikrini kendi memleketi olan Osmanlı toprağından değil bayraklarına papalarının tespihini asan “Hıristiyan Cihadı”nı ilan eden İtalyanlardan almıştır. Senusiler’i Trablus garp ve civarı Arapları -ki bugün Osmanlının önemli bir parçası oldukları için hür varlıklarını devam ettirmek için mücadele ediyorlar – bunlara kıyamete kadar şükran borcunda bulunmak, vücutlarında bir lokma Osmanlılık gıdası olan, vücutlarında zerre kadar bu toprağa sevgisi olan her Osmanlı’nın; hatta canavar saldırısı gibi saldırı da bulunan İtalyan hücumlarına, insanca müdafaayı insanca karşılması gerekirken her yabancıнын, o vatan müdafaalarını hakaretle diline dolayan makale sahibini Osmanlı değil hatta yabancı bir insan bile değil ancak bir İtalyan tipidir.

Siyasî “Azad-ı İmaret” bakınız daha neler yazıyor:

[Serseri bir kabile reisinden siyasî devranda paşalık beklenilemez. Fakat İstanbul'daki siyasî mevki sahiplerinden düşünen kimselerden azıcık da olsa insafı şeyler duymaya hakkımız vardır. Kuralsız-hatalı düşünceler ve hayaller ortaya atıp da bu geleceği karanlık memleketin geleceğiyle oynamakta onların hiç bir hak ve yetkisi yoktur. “Cihad” veya “Dinî Savaş” fikrini müdafaa etmek değil, ondan bahsetmek bile caiz değildir. Zira kuralsız olduktan sonra, bu husus tehlikeden de uzak değildir.]

Ey makale sahibi! “Cihat” gibi şer’î kavramlardan olan bir kelimeyi yazacak ve onun içeriğinden bahsedeceksen o kavramın, konusunu teşkil ettiği fıkhıtan azıcık olsun okumak, anlamak gerekir; bunları yapmıyorsan, manasını bilmediğin kelimedenden bahsetmemen gerekir.

“Cihad” Müslüman olmayanları mutlaka öldürmek, mahvetmek için değildir.

“Cihad” dinin, vatanın, milletin çiğnenmesi ve tecavüzlerden korunmak için dinin emrettiği bir mücadeledir ki; birçok insani şartlara ve barış içerisinde yaşamaya bağlıdır. Haksızlığa maruz kalan bir vatanda elbette din bir çıkış yolu olur. Bunun için bütün medeni ve vatani ilkeler içerisinde, din ile daha fazla meşgul olup uzmanlaşan bir kısım halk da dinin emrettiği “Cihad” kelimesiyle savunma günlerine hazırlanmak istiyor. Ve dolayısıyla Osmanlı yayınlarından bazılarında “Cihad” tabiri de arada sırada kullanılırsa büyük bir hata mı edilmiş olur?

Bir Müslüman oturdukları diğer vatandaşlarla, vatana karşı yapılan haksızlıklardan dolayı müdafaada acele eder ve bu müdafaasını “Cihad” tabiri ile dinide bunu kendisine emrederse bu

Müslüman, savunma gayretini insanlık ve medeniyet adına yapmış olmazlar mı?

Yazarın düşündüğü gibi bir taassubu Senusilerden ve Osmanlılardan ziyade İtalyanlara atfetmek gerekir ki; geniş Osmanlı toprakları içerisinde kendisine daha yakın, istilası daha kolay olan Yunanistan gibi bir Hıristiyan hükümetine caiz ise, tecavüz etmeyip de kendisine ırk olarak hiç münasebeti olmayan ve başarısı da yüzde bir derecede uygun olmayan Trablusgarp' a tecavüz etmiştir.

Yazar beyler:

[Bu fikir bugün vatanı uğrunda olağan üstü gayretle çalışmakta olan Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar gibi Hıristiyan milletlerin şüphelerini çekecektir.] diyor.

Müslümanlar “Cihad” tabirinden gayri-müslim ve kendisine haksızlıkta bulunmayan devletlere ve kendi vatandaşlarından olan gayri-müslimlere karşı haksızlık anlamı kesinlikle olmadığı halde sadece “Cihad” tabirini kullananlar mı yoksa bu manayı dolaylı anlatımlarla zararlı hale getirmeye çalışanlar mı Osmanlı milletleri arasına soğukluk meydana getirir? Düşünülmelidir.

Osmanlı topraklarını, yabancı saldırılarından kurtarmak için İslâm, Müslümanları “Cihad” tabiriyle müdafaaya davet ettiği gibi; Osmanlılık fikride hem Müslümanları ve hem de Osmanlı vatandaşlarını vatan menfaati adına Osmanlı bayrağı altına davet eder. Rumların, Ermenilerin, Bulgarların dini gerekleri de bu meşru müdafaaya katılmaktan, bu ortak davete icabetten kendilerini men etmez, zannediyorum. Çünkü onların da kavimleri-menfaatleri, din ve mezhepleri İtalyanlardan daha fazla

Osmanlılar arasında korunmuştur, korunmaktadır. Osmanlının gayri-müslim olan diğer milletleri de bunu takdir ederler zannedirim. Ancak “Azad-ı İmaret” ve ilginç fikirli bazı kimseler Osmanlı ordusunda Trablusgarp’ta bulunsalardı acaba silahı Senusiler mi, yoksa İtalyanlar mı atacaklardı?

Ey Yazar!

[Avrupa sosyalist cemiyetleri tarafından İtalya’nın aleyhinde Türkiye’nin lehinde olarak antlaşmalar ve göz boyamalar düzenlenmektedir. Bu yaşanan savaş durumlarının din ve kavmiyeti ilgilendiren hiçbir içeriği olmadığını göstermiyor mu?] diyorsunuz.

Evet, sosyalistler insanlık ve medeniyet hizmetkârları, elbette iyi takdir ediyorlar. Onlar yabancı iken sizin gibi aşırı taassuba tabi olup zararlar ele geçirilen şey aramıyorlar.

[Şu sırada barış antlaşması eğiliminde bulunan büyük devlet “Cihad” hakkındaki sözleri işitip de kendileri de Hristiyanlık adına İtalyanlara yardım etmeye kalkışacak olurlarsa...] diye endişe etmeyiniz; biz henüz ortada Müslümanlık ve Hristiyanlık diye bir ayrımın Avrupa’da görülmemesi gerektiğine inanıyoruz. Sizin gibi taassubu çok biri var ise onlara karşıda (El’hakku Yalü vela yali aleyh) deriz.

Ey “Azad-ı İmaret”! Taassup cesaretinizi o derece abartarak diyorsunuz ki:

[Yirminci asırda “Cihad” adeta bir ahmaklıktır. Çünkü dinî sancağın altına sığınarak toplarla medeniyet karşısına çıkılmaz.]

Evet, sizin anladığınız anlama göre “Cihad” bu asırda değil her zaman ahmaklıktır. İslâm’ın “Cihad” anlayışı ise öyle değil-

dir. Bu konuda İslâm mâneviyatı ilgilendiren bir din olmakla beraber maddî gücü “İ’âd-ı Kuvvet” hazırlamayı ısrarla teşvik eder.

Bugünkü Müslümanların zayıf ve aşağı bir durumda olmaları ise İslâm’ın değil İslâm’a tamamen sıkı tutunamamaktan kaynaklanan bir durumdur.

İnşallah sizin gibi dosttan düşmandan iyi-kötü işittiğimiz serzenişler, içerisinde bulunduğumuz felaketler ve hareketler, bizlere bir ders olurda gerçek medeniyet ve saf insanlık demek olan İslâm’a dört el ile sarılırız.

Doğruluk, başarı Allah’tandır.

Sivas’tan Selim Efendizade Mustafa Takî

KONULAR: İ'DAD-I KUVVET (GÜÇ HAZIRLAMA)

Bu haftalarda yazılı basında donanma yardımının bir taraftan vacip olduğundan, farz olduğundan ve hatta hac, zekât gibi mali ibadetlerin donanma yardımına harcanması gerektiği konusu işlenmektedir. Bir taraftan da bu konuların aşırılıklara, kişiyi dinden çıkardıklarına dair haberler okuyoruz.

Bu âciz kişi, ilmimin ölçüsünde, daha doğrusu İslâm âlemine bu konuda verilmiş olan kesin fetva bulunmasından dolayı, bu konuda kesin bir fikir beyan etmekten ziyade her iki tarafı uzlaştıracak ve İslâm âleminin içerisinde bulunduğu çıkmazları giderecek fikirlerimi açıklamak istedim:

Her iki tarafta itiraf ederler ki; ekonomik gücü olanlar için zekât farz, fitır sadakası ve kurban vaciptir. Hem de bu farz, farz-ı kifâye değil farz-ı aynidir.

“Donanma Yardımı” daha geneli ve şer’i tabiri olmak üzere “İ’dad’ı Kuvvet” ise yine farzdır fakat farz-ı kifâye midir farz-ı ayn mı? Bunun belirlenmesi siyasî gücün bu konuyu sağlam temellere oturtmasına bağlıdır. Bu konuda kesin delillerle ortaya konulacak olan siyasî yönetimin belirteceği kesin fetvayı beklemekteyiz...

Yalnız kendilerine bu soruya cevap vermesi istenilen fetva sahiplerine şunu hatırlatmak istiyorum: Bugün on milyon Müslüman nüfusa sahip Fas, yine on milyon Müslüman nüfusa sahip İran, yine iki buçuk milyon Müslüman’a sahip Trablusgarp

gibi Müslüman kesimler; kanlar, işkenceler içinde bulunmaktadır. Oralarda kelime-i Tevhid, Allah korusun, söndürölmek isteniyor. Rusya gibi yabancı ölkelerde milyonlarca Müslümanın dini ve millî varlıklarına türlü türlü darbeler vuruluyor. İslâm her tarafta kanlar, ateşler içinde yok olmaya doğru sürüklenip dururken şu son siyasî güç “İ’âd-ı Kuvvet” fikrini yabancıardan sağlamak için bu gücün teminini Müslümanlar üzerine “Farz-ı Kifâye” göremezler. İş bu farızanın bütün Müslümanlar üzerine “Farz-ı Ayın” olduğunu kaçınılmaz olarak görmeleri gerekir.

Şu kadar ki; iş bu “Farz-ı Ayın” hüküm Müslüman fertler üzerine ne şekil uygulanacaktır? Bundan bir kaç soru ortaya çıkıyor ki; şunlardır:

- 1- Hükümetimiz şu ihtiyaç halinde bile bir takım israflar yaparken karşılayabileceğimizin kat kat fazlası borçlar altına girerken; sadece dini yükümlülüğünü yerine getirmeye çalışan aslında kendisi de ihtiyaç sahibi olan bu garip ve samimi insanların vereceği yardımlarla dayanma gücü hazırlanması dinen değil vicdanen uygun mudur? Buna Müftü Muhammed Fahreddin Efendi ne buyurur?...
- 2- Zenginliğinin zirvesinde olan Müslümanlar- ki dayanma gücüne orta ve fakir Müslümanlar kadar yardımcı olsalar ihtiyacımız giderilecektir-henüz kese ve kasalarını hiçbir şekilde açmadıkları halde, üzerine bir kaç kuruş zekât ve fitır sadakası veya hac lazım gelecek kadar bir nisaba malik olabilen orta halli Müslümanlar, zekâtlarını, fitrelerini, kurbanlarını, haclarını terk etsin-

ler mi?... Fahreddin Efendi Hazretleri buna ne buyurur!...

- 3- Hükümetimizi israftan zenginlerimizi vurdumduymazlıktan el çektirdiğimiz takdirde de “İâne-i Bahriye” daha doğrusu “İ’dad-ı Kuvvet” farziyesi-gerek kifâye gerek aynı olsun- milletin fertleri arasında buldukları duruma göre ne kadar verecekleri açık bir fetva ile ortaya konulmalı ve bütün müminlere alenen ilan edilmeliydi. Şüpheye gerek kalmaksızın yerli yerlerine sarf olduğunun sözle, yazıyla değil fiilen ve maddeten ispat edilmesi gereklidir. Ta ki bir Müslüman bu sorumluluğunu yerine getirdiğini bilsin.
4. Fıtır sadakasının, kurbanın vacip oluşunun ve farz olan zekât ve hac görevlerinin düşmesi meselesine gelince: Bir Müslüman diyelim ki, ekonomik anlamda ve bedeni anlamda gücü ölçüsünde ve daha da üzerinde “İ’dad-ı Kuvvet” farzasını ifa ediyor. Ama geriye kalan serveti yine dinen kendisine zekât ve hac farz ve fıtır sadakasını vacip kılıyor-bir Müslüman bu sorumluluklarını terk mi etsin? Yoksa bir kat daha “Donanma Yardım”ında mı bulunsun?

“Donanma Yardımı”nı kat kat veren cömert kimseler elbette güzel bir iş yapmış olur. Fakat böyle kat kat “Yardım” gibi biri farz ve vacip ise ikinci ve daha sonrakileri elbette nafîle olacaktır, bu ikinci ve daha sonraki nafîleleri elbette diğer farz ve vaciplere tercih etmek hususu müftü Fahreddin Efendi’den de umulmayacak bir şeydir.

Sonuç: Kendi değerlendirmem sonucu şunu düşünüyorum

ki; Fahreddin Efendi'nin fetvası şu şekilde caiz olabilir ki; bütün zenginlerimizin de dâhil olduğu bir durumda milletin bütün fertleri üzerlerine artık zekât, hac farz ve fitır sadakası vacip olmayacak derecede bütün malını "İ'dad-ı Kuvvet" emrinde feda ettikten ve hükümetimiz de kişiler arasında zekât vermeye güç yetirecek kimse bulunmayan bir milletin hükümeti nasıl olursa, o derece de gösteriş ve israftan bütçeyi uzak tutarak düzenledikten sonra, içerisinde bulunduğumuz ve gelecek zaman içerisinde bütün millî serveti ancak "İ'dad-ı Kuvvet"e ayırabilir ki, bu durumda olan bir milletin üzerinden zekât, hac gibi farzların ve fitır sadakası gibi vaciplerin düşmesini din uygun görebilir. İşte o zaman farz olan "İ'dad-ı Kuvvet" görevini yerine getirmeyip başka farz ve vaciplerle uğraşan Müslümanlar ikaz edilir ve yaptıkları şey eleştirilir.

Bu derece ve buna yakın bir durum "İ'dad-ı Kuvvet"ın gerek genel ve gerekse ferdi olarak yapılması farz olan bir davranış olduğu Müslüman dünyasının içerisinde bulunduğu durum düşünülecek olursa ortaya çıkacaktır.

Her halde insanların varlıkları, ümmetin kalplerinin doğruluğu ve hidayeti olan âlimler sınıfı birbirleriyle uğraşmak, birbirlerini, özellikle toplumun fertlerini küfre varıncaya kadar itham etmek suretiyle birçok belaya uğrayan bu masum milletin cansız yaralarına bir yara daha açmamaları rica olunur.

Selâm hidayete uyan kimselerin üzerine olsun.

Sivas'tan Selim Efendizade Mustafa Takî

AÇIK MEKTUP

Alay Müftüsü Fahreddin Efendi'ye!

Efendim! Seninle tartışmak yerine, diğer dertlerimize sahip olan kardeşlerimizle beraber, her ikimiz başbaşa verip de ağlaşalım.

Bu birlikteliğimizden İslâm dünyası hayat bulur da ondan bir kurtuluş çaresine ulaşılır.

Kardeşim! Şeriatımızı ondan tenzih ederim ki hanesine hırsız, gasıp giren bir musallinin namazını bozup da silaha sarılmasını tecavüz etmesin.

İslâm yurdu genel olarak işgal edilmiş, gaspçılar yağmalamak için doğudan batıdan kuzeyden güneyden İslâm dünyasını yok etmek gayesiyle saldırmışlardır. Tahrif ediciler İslâm dünyasının her tarafını kana, ateşe boyamışken Müslümanların savaş için hazırlık yapmaları gibi önemli ve acil bir konuda zekât, sadaka veya fitır isimleri de verilse yapılması gereken hazırlıkları engellemeye çalışılması ve yurdun dört bir tarafında bu boş sözlerle uğraşılması son derece enteresan bir hadisedir. Bu durumu esenlik diyarının kanun ve kurallarına dayandırmak büyük bir hata ve İslâm'a yapılmış büyük bir haksızlık olacaktır. Bu noktada zannediyorum hiçbir akıl ve hikmet sahibi hiç kimse bir tereddüt yaşamayacaktır.

Ne çare ki ey zavallı kimse! Çoğunluğumuz uyanmaz bir uykuda ve ayılmaz bir gafletteyken silahı kim alacak, kuşanacak

ve koşacak?

Durum böyleyken bu kimselerin ellerine verilmek istenen kuvvet de bir işe yaramayacak ve belki de Allah korusun düşmana takdim edilmiş bir silah olacaktır.

Böyle kimseler içerisinde birkaç zavallının kendilerini aciz başkalarını da hoş gördüklerine şahit oluruz. Bu kimseler güç hazırlama ve kullanma kuvvetine imkânları olduklarını görmezler de hasbıhal ve içerisinde buldukları acı durumu paylaşma adına ziyaretlerde bulunuyorlarsa bu azınlığın garip uygulamaları olmakla birlikte bu durum bir mazeret değil midir? Hatta bunlar yerine getirilmesi gereken dini bir emir olsa da durum böyle değil midir? Bu kimselerin Müslüman olduklarına dair bu davranışlarından başka bir hareket kalmamış da olsa hal bu şekilde değil midir? Unutulmamalıdır ki bu zavallıların yapmış oldukları bu hareketler birçok toplumsal yararı da bünyesinde barındırmaktadır.

Aynı derdi paylaştığım dert ortağım! Batıda Fas, doğuda İran vahşet tablolarının yaşandığı can pazarına dönmüş yerler durumundayken ve toprağımızın ortasında büyük bir parçamız olan Trablusgarp bize elveda nidaları ile seslenmekteyken şu düşülen hal neyin nesidir? Nüfusu yüz elli milyonluk Afrika İslâm nûrundan mahrum kalmıştır, ne acı bir durum!

Orada milyonlarca dindaşımız canavarların ellerine lime lime doğranırken, Bosna Hersek eyaletinin Avusturya Tuna eyaletlerinin Bulgar saflarına katıldığı yönündeki acı gerçeği ağlaya ağlaya elleri ile imzaladıklarını bildiren milletvekillerimizin bu dertlerden hiç haberleri olmadıkları ortadadır. Ama ihtiras ve

anlaşmazlık sebebiyle kavga içerisinde olan ve işi tamamen memleketin derdi ile dertlenmek olan biz milletvekillerinin büyük bir hararetle boşa kürek çektiğimiz görülüyor mu?

Düşmanımız ne Rusya, ne İngiltere ne de İtalya! Büyük düşmanımız benliğimiz! “Düşmanın iki tarafın arasında bulunan nefsidir” buyrulmuştur. Yahu birbirimizi ıslah edebilmenin çaresi yok mudur?

Rica ederim! Darılmayınız, maksadım sizi azarlamak değildir. Tespitleriniz ve çözüm önerilerinizde hem fikiriz. Konunun detaylarını mecmuanın geçen sayısında yayımlanan makalede mevcut olduğunu hatırlatır, orada da işaret edildiği gibi, güç hazırlama vazifesinin hemen yerine getirilmesi gereken farz bir görev olduğunu tekraren zihinlerinize sunarım. Sizinle ayrılığa düştüğümüz husus sadece nazariyelerimizdedir. Azizim ne çare ki dert bir türlü değil.

Vekil olarak Allah yeter. O ne güzel vekil, ne güzel Mevlâ ve yardımcıdır. Yüce Allah’tan başka kuşatıcı ve kuvvet sahibi yoktur.

Sivas’tan Selim Efendizade Mustafa Takî

MİLLETVEKİLİ NASIL OLMALI?

Millî iradenin temsil edilebilmesi yönüyle Osmanlının bütün fertleri ya milletvekili ya muntahib-i sani ya da muntahib-i evvel konumundadırlar. Bu sınıfların her birerlerinin sıfatları ve görevleri vardır. Bu yazıda milletvekillerinin sahip olmaları gereken özelliklerden bahsedeceğim. Çünkü diğer grupların sıfatlarını ne olması gerektiği konusu Kanun-ı Esasî’de açıkça belirtilmiştir. Muntahib-i sanilerin hem özelliklerinden hem de görevlerinden bahsedeceğim. Çünkü bunların sıfat ve görevleri hakkında bir açıklık yoktur. Muntahib-i evvellerin ise yalnız görevlerine değineceğim. Çünkü çok küçük bir kısmı hariç Osmanlı’nın erkek ve rüşt çağına ulaşmış bütün fertleri muntahib-i evveldir. Bu kısma girmeyenlerin kimler olduğu ise kanunda açıkça belirtilmiştir.

Milletvekillerinin sahip olmaları gereken sıfatları üç başlık altında toplayabiliriz: Kanunî, ilmî, ahlâkî ve ameli özellikler. Kanunî özellikler Kanun-i Esasî’de seçim kanunnamesinde açıkça belirtildiğinden bu özelliklerden bahsetmeyeceğiz. Milletvekillerinin şu ilmi özelliklere sahip olmaları gerekir:

Şer’i ilimlere özellikle de Fıkıh Usulü’ne vakıf olmalıdır. Çünkü milletvekillerinin başlıca görevleri kanun yapmak ve Kanunî istilahları kullanmaktır. Bu görevleri ifa edebilmek için ilk başvurulacak araç ise fıkıh ilmidir. Fıkıh kaidelerinin kaynak olması, kanun-i esasîde de kabul edilmiş bir hakttır.

Yeryüzünde bulunan bütün kanunları ve geçmiş devletlerin kanunlarına da vakıf olmalıdır. Bu konulara vakıf olmalı ki kanunlarda yer alan eksik ve tutarsızlıkları değiştirmeye muktedir olsun ve bu kanunlardan kaynaklanan fayda ve zararlara mülaki olsun.

Devletin geçmişteki ve hali hazırdaki bütün teşkilatlarını bilmelidir. Bu şubeleri bilmeli ki fazla ve noksan kalan şubeler hakkında fikir sahibi olabilsin ve bunları ıslah için çalışabilsin.

Devletin genel harcamalarını, tabi kaynaklarını ve gelirlerini, İslâm'a ve İslâmi yöntemlere göre idare edilen ülkeler bazında uygulanan ekonomik programları ve bunların dayanaklarını bilmelidir. Bunları bilirse devletin hangi zorunlu durumlarda ne gibi harcamalarda bulunduğunu da anlayabilir. Bu nedenle bahsi geçen ekonomik ilkelerin tarihini ve uygulanan halini de bilmeli.

Dindar devletlerin kanunlarına ve kanunlarına ilişkin yayınlarına vakıf olmalı. Bu yayınları veya tercümelerini mutlaka görmüş olmalı. Çünkü bu devletler kanun yapma konusunda daha tecrübelidirler. Bu noktada ifade edilmesi gerekirse bizim yabancı devletlerin kanunlardan istifademiz ancak teşkilat yapılarını öğrenmek, askeri ve mülki yapılarına dair bilgi edinmek şeklinde olabilir. Yoksa bizim kural ve fıkhî ilkelerimiz bütün hadiseleri hatta olası fiilleri de içerecek derecede geniş ve evrensel bir yapıya sahiptir.

Meşrutiyet, mutlakiyet ve cumhuriyet gibi her tarz yönetim şeklinin ve bunların her birerlerinin arkasında yatan nazariyelerin, her devletteki anane ve İslâm'daki idare şekilleri ile bunların

uyumlu olup olmadığını bilmelidir. Milletvekili, dünyanın dört bir tarafında bulunan tecrübe edilmiş kanun ve yönetim şekillerini sonuçları ve faydaları ile bilmelidir.

İslâm ve Osmanlı tarihini detaylı bir şekilde yabancı devletlerin tarihlerini ise yüzeysel olsun bilmeli. Bunları bilirse tarihteki yaşanmış ve acı neticelerle sonuçlanmış yönetim biçimleri ve kanunları uygulama noktasında ısrarcı olmaz.

Teknolojinin geldiği noktayı ve özellikle savaş teknikleri konusundaki gelişmeleri topluca da olsa bilmelidir. Bu konuda ne kadar geri kaldığımızı ve nasıl gayret göstermemiz gerektiğini böylece anlamış olur.

Osmanlı topraklarının coğrafi bilgilerine detaylı bir şekilde vakıf olmalıdır. Osmanlı haritasını zihninde o kadar canlı tutmalı ki sahraları, vadileri, dağları, nehirleri, dağları, ormanları, madenleri gibi doğal kaynaklarını bildiği gibi şehir, ilçe ve köylerini, idari teşkilat yapısını, okul, üniversite ve telgraf, telefon iletişimlerini, iletişim araçlarını, günümüzde var olan eğitim kurumlarını da bilmelidir. Çöllerin ormanların büyük veya küçük olanlarını verimli veya verimsiz olanlarını ve bunların gelişmeleri için gerekli bilgileri hafızasına nakşetmelidir. Osmanlı topraklarında yaşayan her milleti, onların örf ve adetlerini iyi derecede bilmelidir. Bunlarla çıkaracağı kanunun kimlere hitap edeceğini ve hangi fiziksel şartlar için bu kanun çıkarılması gerektiğini anlamış olur.

Ülkenin coğrafi yapısına bu denli olmakla beraber bizzat köylere varıncaya kadar gezmiş ve her şeyi yerinde incelemiş olmalıdır. Böylece düzenlenecek kanunda zavallı insanların hal-

lerini göz önünde bulundursun ve hangi yörenin ne türlü bir kanunla ilerleyip gelişebileceğine vakıf olsun.

Osmanlının yabancı vatandaşlarını, sınır komşusu olan devletlerini onların doğal, siyasî, mülki, ekonomik coğrafyasını da bilmelidir. Böylece onlarla kendi kanunlarımız arasında bir kıyaslama imkânı bulmuş olur.

Yeryüzünde bulunan bütün milletlerin, Müslümanların tarihlerini ve günümüzdeki durumlarını, yurtlarının coğrafi ve tabii hallerini bilmelidir. Hilafet merkezi ile bu milletlerin ilişkilerini, güçlerini, önemlerini kavramalı ve hilafetin dış siyasetine vakıf olmalıdır.

Osmanlı topraklarında bilinen bütün din mensuplarına bahşedilmiş hakları ve bunların tarihlerini ve hukuki kaynaklarını bilmeli. Osmanlı devletinin İslâm dini ile olan münasebetini, bağlarını, kaynaklarını ve hali hazırdaki durumlarını da bilmeli.

Devletlerarasındaki hukuki ilişkileri, Avrupa devletlerinin aralarındaki antlaşmaları, bu devletlerle Osmanlı devletinin hukuki ilişkilerini ve nasıl uygulandığını delilleri ile birlikte bilmeli.

Avrupa devletlerinin devletimizden hukuk üstü bir anlayışla aldıkları kapitülasyonların içeriğini, tarihini, hukuki sürecini ve bu kapitülasyonların verilmiş sebeplerini bilmeli.

Avrupa devletlerinin birbirleriyle tabii ve antlaşmalarla olan ilişkilerini ve münasebetlerin hali hazırdaki hali ile gelecekte bu ilişkilerin kazanacağı boyutları yaklaşık hesaplarla olsun bilmeli.

Osmanlı topraklarında kurulmuş ve kurulması için girişimlerde bulunulan siyasî oluşumları, fırkaları ve onların program-

larını amaç ve gayelerini bilmelidir. Bununla milletvekili o toplulukların hangi kisveye bürünürlerse bürünsünler onları tanıma imkânı bulur. Böylece vekil, meşrutiyet ve birliği sağlamaya olan katkıları ile bu grupları yakından tanımış olur. Yine vekil, bu anlayışa sahip olmakla birlikte Osmanlının birliğini ve beraberliğini tesis edecek fiil, söz ve planları da açıkça görmüş olur.

Yönetime yakın olsun olmasın siyasî, ekonomik ve sosyal zekâları ile Osmanlı devletine olumlu katkılarda bulunmuş kimselerin hayat öykülerini ve fikri nazariyelerini imkân olduğu ölçüde bilmeli. Bununla vekil, kabinedeki herkesin her şeyi onaylamak için el kaldıran veya kanun tekliflerinin olur olmaz şekilde itirazlara maruz kalmasına vesile olacak kimselerden değil zekâsı ve tecrübesi ile vatana-millete faydalı olacak kimselerin süzgecinden geçebilmesi noktasında fikir sahibi olacaktır.

İlim ve teknoloji den her birine az çok ilgi olmakla birlikte fıkıh, siyasî kanunlar ve hukuk ilminden başka hiçbir ilim ve teknolojiye tam ihtisas yapmamış olmalıdır. Çünkü vekil olacak kimse vatan için ilmi, zirai, sınaî, harbi, mülki, askeri, siyasî, binlerce meseleye çözüm önerisi bulması gereken birisidir ve her türlü ihtiyacı tespit ve bu ihtiyacın giderilmesi için çözüm önerileri sunmak zor bir iştir. Dolayısıyla kendilerine verilen üstün yetenekle bu işi yapanlar hariç her konuda söz söyleyebilmek için az çok her konuda bilgi sahibi olmak gereği vardır. Sadece bir alanda kendini geliştiren kimseler ise bu denli karmaşık ve geniş yapısı olan sorunların çözümünde sadece uzmanlık alanına ait becerisi ile başarı elde etmesi mümkün gözükmemektedir.

Örneğin yıllarca sadece gökyüzünde uçak uçurmak ile meşgul olan bir uzmanın memleketin acilen ihtiyacı olan toprak, siyasî ve ekonomik alanlara dair sorunların çözümü noktasında sağlıklı fikirler teklif etmesi zor bir hadisedir. Tıp ile uğraşan kimselerin durumu da böyledir. Ayrıca bu alanda 30–40 yıl emek vererek vatana bu tecrübeleri ile hizmet etmeye çalışan kimseleri bu görevlerinden uzaklaştırmak da hatalı bir tavır olacaktır.

Organlarında güç ve mükemmeliyet olmalıdır. Özellikle işitme duyusunda zayıflık olan ve dillerinde problem olan kimseler müzakerelere tamamen katılamaz ve fikirlerini, düşüncelerini ve tekliflerini gerektiği şekilde ifade edemezler.

Kanun hakkında söz söylerken genç de olsa, akıl ve tecrübesi ile olgunlaşmış ve olağanüstü bir şekilde fikri ve bedeni zaafı duçar olmamış kimseler vekil olmalı. Çünkü vekili, fikren ve beden en zorlu bir süreç beklemektedir.

Hali hazırda doğu ve batıdaki devletlerin, Avrupa'daki Hıristiyan devletlerin ne denli maharetli olduklarını ve Osmanlı devletinin zayıf halinden faydalanmak isteyen devletleri, Osmanlıya fayda ve zarar vermeye çalışan devletleri bilmeli. Bununla vekil, Osmanlı'nın şaşalı günlerinin ardından nasıl bir hale düştüğünü görecektir ve bu halin kendisine verdiği çalışma aşkı ile Osmanlıyı eski günlerine kavuşturmak için azim ve kararlılıkla çalışacaktır. Bu görevinin dünyayı kurtarmakla eşdeğer bir vazife olduğunu idrak edecektir.

Arz edilen bu vasıflara sahip olmakla birlikte hitabet ve yazma sanatında da vekil mahir olmalıdır.

Ne kadar ilmi anlamda gelişmiş olursa olsun kendini ifade edebilecek bir hitabet ve yazma sanatına sahip değilse vekil onun ilminden ne denli istifade edilebilir, takdirlerinize bırakıyorum. Hâlbuki vekil, en derin felsefî meseleyi en açık şekilde ifade edebilmeli ve en karışık siyasî meseleyi açıklıkla anlatabilmelidir. Unutulmamalıdır ki vekilin kürsüden yapacağı konuşmalar da yaklaşık otuz milyonluk Osmanlı devletinde fayda sağlayacak bir kanunun kabul edilebilmesi için hikmetli bir hale bürünebileceği gibi hiçbir şey ifade etmeyen bir durumu da düşebilir. Açıkça söylemek gerekirse vekil, ya doğrudan doğruya kanun yazacak ya da vekiller tarafından takdime dilen bir kanun maddesini tashih edecektir. Meclis-i Mebusan'da söz söyleyecek ve bu söylediklerinden kanun maddeleri çıkacaktır. Dolayısıyla vekil olacak kimsenin hitabet ve kitabeti son derece düzgün ve hikmetlerle dolu olmalıdır.

Milletvekili olacak kişinin ameli ve ahlâkî vasıfları şunlar olmalıdır:

Osmanlı toprakların bilinen bir dine mensup olmalı ve o dinin hükümleri ile hayatına yön veren birisi olmalıdır. Çünkü her şeyden önce insan vicdan, tarih, namus ve genel kanaat sahibi olma yönleri ile bir inanca mensup olmalıdır. Bunun da ötesinde insan inandığı şeylerle amel etmeleri, amellerin neticesinde kabir azabı, hesap ve mizan gibi ilkelere inanmalıdır. Cehennem ateşine düşme korkusu yaşamalı ki bu endişe ile dünyada onu geliştirmekten engelleyecek her türlü zorluğu kolayca aşabilsin.

Böyle inançla gönlünü bağlamayan kimse şahsi çıkarları

için toplumun faydasına olan her şeyi bir şekilde haklı gerekçeler öne sürerek zimmetine geçirebilir. Ama dindar ve mânevî hisleri olan kimse bu gibi bir düşüncesini kalbinde tutmaktan, onu dile getirmekten ve ne suretle olursa olsun hayata geçirmekten şiddetle imtina eder. Çünkü bu kimse Allahü Teâlâ'nın kalplerde olana da vakıf olacağına can-ı gönülden inanır.

Ayrıca dindar olan bir kimsenin dindar olmayan kimseye oranla vatan sevgisi kat kat fazladır. Dindar olmayan kimse vatanın düşman eline geçmesinden dolayı herhangi bir rahatsızlığı olmaz. O, yabancı bir devletin boyunduruğu altına girmekte bir sakınca görmez. Hele hele o yabancı devletin bir de dilini biliyorsa onların hâkimiyeti altında olmaktan asla rahatsızlık duymaz. Ama dini hassasiyetleri olan bir kimse örneğin bir Müslüman Osmanlı topraklarının, Allah korusun, başka devletlerin eline geçmesiyle canından aziz bildiği dininin de elinden gideceğini bilir ve bu nedenle hicret etmeye mecbur kalacağını da hatırından çıkarmaz. Dolayısıyla Osmanlı topraklarının başkalarının eline geçmemesi için var gücüyle çalışır. Bir Ermeni de aynı şekilde Osmanlı topraklarının parçalanmasını ve Rusya'nın hâkimiyeti altına girmesi durumunda büyük bir hızla Ortodoks mezhebinin tesiri altında kalacağını bilincindedir ve bu nedenle Osmanlılık vasfının yok olmaması için fedakârlık yapar. Ama hiçbir din ile bir bağlantısı olmayan bir Osmanlı da Osmanlılığa olan bağlılığının önemini takdir edemez.

Araplık, Türklük, Kürtlük vb. kavmiyet, ırk, unsur ve taassup gayretlerine mağlup olmamalıdır. Osmanlı topraklarında ancak mensup olduğu din ile Osmanlılığı tanımalıdır. İslâm dini, dini hassasiyeti olan her kavmi bir gördüğünden Osmanlı

içerisinde yaşayan bütün etnik unsurları birbirinden ayırmamalıdır. Yoksa cinsiyet ve kavmiyete dayanan bu nasyonalist düşünce Osmanlının çöküşüne sebep olur.

Sosyalist, Farmasonluk, Siyonistlik ve Aristokrasi gibi Osmanlı topraklarında yayılma imkânı bulmamış fikri akımlara asla iltifat etmemelidirler. Eğer bu anlayışlarla hareket ederlerse Osmanlı vatandaşlarının ve özellikle mensubu oldukları seçmenlerinin hiç de arzu etmedikleri noktalara ulaşabilirler.

Nadiren rastlanan bu tür insanları vekil seçmek ve diğer meziyetli kimseleri bu konuda göz ardı etmemek adına bu tür fikirleri benimseyen kimselerin hemen ilan edilmesi şarttır.

Güzel ahlâk ilkeleri ile vasıflanmış, kötü ahlâktan uzak duran bir şahıs olmalıdır. Özellikle kumar, çirkin işler ve yalancılık gibi bayağı işlerden kesinlikle uzak olmalıdır. Çünkü bu hasletler o kimseyi vatan ve toplumla ilgili hizmetlerden alıkoyar.

Kendisinde mal, dünya, baş olma ve hükmetme sevgileri bulunmamalıdır. Bu tür hevesleri olanlar kendilerini vekillik sevdasına kaptırır ve vatani düşünmekten uzak kalırlar.

Tabiatında aşırı derecede düşmanlık ve kin besleme hasleti olmamalıdır. Çünkü bu yapıya sahip olan bir kimse fikir ve adalet mücadelesinde gerekli performansı gösteremez.

Aynı şekilde benlik duyguları vekil olacak kişiyi yoldan çıkarmamalıdır. Kendi içine kapanık kimseler de başkalarının fikirlerine itiraz edemeyeceği ve Hak'tan yana tavır koyamayacağı için vekil olacak kimsede bu hasletten uzak birisi olmalıdır.

Mülk ve milletin faydası konusunda sabırsız bir aşk ve azim sahibi olmalıdır. Fikri yönden tembel ve ilgisiz olmamalı, fiilen

çok çalışkan olmalıdır. Çünkü aşk ve azim sahibi olmayan kimse hiçbir iş göremeyeceği gibi acele ve teenniden yoksun kimse de vatan ve milleti tehlikeli durumlara düşürebilir.

Hükümet ve şahıslara karşı büyük borç altında olmamalıdır. Büyük bir borç altında olması kişiyi doğru düşünme ve işlerinde doğruyu arama hasletinden alıkoyar. Ayrıca bu durum kişinin yanlış bir yolda olduğunu da açıkça göstermektedir. Eğer bu duruma semavi ve olağanüstü bir felaketten dolayı duçar olmuşsa ona bir şey denilemez.

Herhangi bir cemiyet veya fırkaya mensup ise veya olmayı düşünüyorsa veya da hiçbir fırkaya mensup olmayı düşünmüyorsa bunu vekillîğe aday olduğunda hemen belirtmeli ki seçimlerde aldanmak veya aldatılmak gibi bir duruma düşmesin.

Devamı var.

Sivas'ta Selim Efendizâde Mustafa Takî

**Mustafa Takî^(ks)'nin Beyânu'l-Hak Dergisinde
Yayımlanan Yazıları**

Makale Başlığı	Cilt	Sayı	Sayfa	Yıl
Diyânetin Medeniyete Lüzumu I	1	26	604	1327/!909
Diyânetin Medeniyete Lüzumu II	2	27	636	1327/1909
Diyânetin Medeniyete Lüzumu III	2	28	654	1327/1909
Diyânetin Medeniyete Lüzumu IV	2	29	685	1327/1909
Diyânetin Medeniyete Lüzumu V	2	31	725	1327/1909
Girit İçin	3	65	1299	1328/1910
Bir Mütalaa	1	25	583	1327/1909
Cürüm-Ceza	5	124	2254	1329/1911
İ'dâd-ı Kuvvet	6	141	2526	1329/1911
Mücahitlerimize Yapılan Haksızlığa Reddiye	5	126	2284	1329/1911
Açık Mektup	6		2612	1329(!911)
Rusya'da İslâm'a baskı yapmaya gerek görenler	5	126	2284	1329(!911)

DİYÂNETİN MEDENİYETE LÜZUMU / I

İnsanoğlunun tek başına dağlarda gezip ot yiyerek yaşantısını devam ettirdiği düşünülse bile sıcaktan-soğuktan ve yırtıcı hayvanların saldırılarından kendisini korumak için; elbise, ev, silah gibi ihtiyaçlarını temin için birbiri ile yardımlaşmaya ve toplum oluşturmaya ihtiyaç duyan bir varlıktır. Özellikle insan türünün devam edebilmesi noktasında toplum oluşturmaya ve yardımlaşmaya muhtaçtır.

Hâlbuki medeni bir tabiatta yaratıldığı için tek olarak yaşaması mümkün olmayan bu varlığın insani ihtiyaçlarını giderme ve medeniyeti sağlama açılarından kadın-erkek ilişkisinden başlayarak birbirine yardımda bulunmaları kaçınılmaz ve doğaldır. Bu yükseliş ve toplumsallaşma din ile başlayarak, aile fertleri, komşular, vatandaşlar, milletler ve devletler oluşmasına kadar genişleyerek devam eder. İnsanlar doğal olarak faydalarına olan şeyleri sağlamak, zararlarına olan şeylerden sakınmak zorunda olduklarından; bir toplumun fertleri arasında veya farklı toplumlar arasında-örneğin birisinin ihtiyaç duyduğu şeye diğeri de ihtiyaç duyabilir-her biri onu elde etmek ve diğeri yasaklamak için uğraşıp taraftar toplayıp mücadeleler, savaşlar yapabilirler. Bu şekilde insan nesli kısa zamanda sona erer. Bu durumda bunların hem toplum meydana getirmeleri ve aralarında bu çekişmeye son vermeleri kaçınılmaz olur. Bu da kişilerin ve toplumların her birinin her türlü istek ve ihtiyaçlarında kendi-

sinde bir hak gördüğü gibi o hakkı başkalarının da elde etmesini sağlamaya ve kendi haklarını savunurken başkalarının haklarına zarar vermemesiyle mümkün olabilir. Bu kişilerden ve toplumlardan her biri için bir hak ve bir de sorumluluk var, demektir. Herkesin kendisinden başkasının hakkına tecavüz etmemesi görevidir ve bu göreve ters yapılan her hareket suçtur.

İşte bu görev ve suçlar başkasını ilgilendirmeyip kendi şahsında kalırsa buna kişisel görevler ve kişisel suçlar, denir. Sağlığı koruma, ilâç kullanarak bedeni koruma; ilim ve ibadet ile ruhu geliştirme kişisel görevlerdir ve bunların tersine yapılan hareket kişisel suçlar sınıfına girer. Başkalarının hakkına tecavüz boyutuna varmayıp da dışarıda bir onaylama kuvveti veya bir engel koymak şeklinde hareket edilirse buna “İç görev” denir. Kendi türüne bir menfaat sağlamak veya bir zararı önlemek için haddi aşma derecesine ulaşan bir onama gücü veya engelleme söz konusu olursa “Dış görev veya Suçlar” denir. Ve toplumsal kurumlara etkisi itibariyle iki kısma ayrılır: Birisi fakire yardımda bulunmak veya bulunmamak gibi ki karşı tarafta bir hak meydana getirmez. Dolayısıyla yapılması veya yapılmaması için bir zorlama söz konusu olamaz. Diğeri ise karşıdakine karşı bir hak söz konusu ettiği için zorlamaya veya kanun gücüne başvurulabilir. Bu kısım dış görevlerden doğan karşı tarafın doğal hakkı, iki kısma ayrılır:

Birincisi; adi ve şahsi haklardır ki, bunu ihlal edenler, sadece zorlanarak cezalandırılmazlar.

İkincisi; genel suç ve cezalardır ki, ihlal edenler hakkında yaptırım uygulanır. İşte bu görevler ve dış suçlar eş hakları, an-

ne-baba hakları ile doğumdan başlayarak aile, akraba, komşular, vatandaşlar, devletin bütün fertleri ve genel insanlığa kadar derece derece genelleşir ve her birine mahsus birer isim alır.

Birer mânevî şahıs demek olan devletlerarasında, yerine getirilmesi gereken bütün insanların hepsi arasında gerçek mutluluğu sağlayacak ve onları tecavüzlerden korumak için konulan hukuki kanunlara da ahdiye, örfiye, sulhiye ve harbiye gibi isimler alır. İşte bu kısımlardan fert veya toplumlar için dışa karşı bir sorumluluk ve göreve veya suç teşkil etmeyenleri ahlâk ilmini; bir sorumluluk ve suç doğuranları ise hukuk ilmini ilgilendirir.

Bu ilimler herkesçe bilinmekte midir? Ve herkesçe bilindiği düşünüldüğü halde de herkes o ilimlerin gereğince hareket eder, sorumluluk ve görevleri tamamıyla koruma hususunda özen gösterir mi? İlk iş olarak bu ilimlerin herkesçe bilinip bilinmediğini tetkik edelim: Bu sorumluluk ve görevler insanlık türünün yaratılışının gereği olduğundan insanlar için doğal olarak bilinmesi gerekirse de bu konuda insanların genelinin akli tam bir düzenle yaratıldığı gibi insanlardan birçokları da akıl ve fikirlerini bir takım dış şüphelerin etkisinde bırakarak aklını ve fikrini selim bir şekilde koruyamaz. İnsanların akılları bu konuda çok farklı olmakla beraber başlıca üç kısma ayrılır:

Birincisi, hiçbir araç ve vasıtaya başvurmaksızın doğrudan doğruya kendi görüşünde asla hata etmemesi düşünülen kâmil akıl sahipleridir ki; bunlar yüce Peygamber Efendilerimizden ibaret olup, onların dışında bu dereceye hiçbir zaman hiçbir kimse ulaşamamıştır.

Çünkü her asırda birkaç deha bulunuyorsa da, bunlar o dönem içerisindeki ilim ve teknik bilgisine sarılmadan sadece akıl ve görüşleriyle gerçeği bulamazlar. Dolayısıyla bu tür dehalar arasında bir hayli, fikirlerinin açıklanması gereken insanlar bulunuyor. Birinin güzel dediğine diğeri kötü diyebiliyor; her ikisi de akla dayanan geçerli sebepler ileri sürebiliyor. Gerçi gerçek birden fazla olmaz, ama hangisinin görüşünde doğruluk olduğu bilinemiyor. Peygamber Efendilerimiz hariç tutulursa insanlar arasında doğrudan doğruya görev ve sorumlulukları belirlemek mümkün olmuyor.

İkinci kısım, akıl kuvveti ile birtakım sebeplere sınırlanarak bu sebeplerden faydalanarak görev ve sorumlulukları belirleyenlerdir ki; ismi geçen sebepler dolayısıyla bunlar hakkında açıklama verilecektir.

Üçüncü kısım kendi aklıyla hiçbir şey kestiremediği gibi gerekli sebepleri de tetkik edemeyip bir taklidi inanç ile veya başkalarının tercihi ile veya kendisinden ortaya çıkan fiilleri ve insanların kendisiyle olan ilişkilerini ayrı yarı deneyerek kendiliğince bir hak ve görevi, iyiyi ve kötüyü tahmin eder. Bu kısım, insanlar arasında çoğunluğu oluşturan avam tabakasıdır. Açıklama yapılacağı belirtilen akıl erbabı başvuracakları sebepler itibarıyla beş kısma ayrılır.

Devamı var.

Sivas Mahkemesi Savcılığı Genel Kâtibi Mustafa Takî

DIYÂNETİN MEDENİYETE LÜZUMU / II

Yirmi altıncı nüshadan devam

Birincisi tecrübe ehlidir. Bunlar kendisinde ve kendilerinin dışındakilerde meydana gelen olayların sonuçları birer birer değil tür tür tetkik edilip çözmeye çalışırlar. Yani bir işin sonucu zihinlerce düşünülerek onun çeşitlerinden olan her türlü fiilleri o sonuca kıyas ederek her hak ve görevi o işlerin iyiliğine ve değerine göre değerlendirirler.

İkincisi; istişare yapanlardır. Bunlar herkesin düşünceni sorarak buna göre bir netice çıkaranlardır.

Üçüncüsü; ilim ehlidir. Bunlar dünyevi ilimleri çok mütalaa ederek görev ve sorumlulukları, iyiyi ve kötüyü belirlerler.

Dördüncüsü; teknoloji ehlidir. Teknolojinin hepsi insan aklı üzerine kurulduğu için, bunlarla çok fazla meşgul olanlar, güzel fikirlere ve sonuçlara ulaşırlar.

Beşincisi; din adamlarıdır. Dinlerin çoğunda hükümler ve ibadetler hep aynı hikmeti gözettiklerinden görev ve sorumlulukların hepsi; eşyanın ve işlerin iyi ve kötüsü olduğundan insan din tarafından açıklanan emir ve yasakları uygulamakla güzelliklere ulaşır.

İşte bu beş vesileye başvurarak o ilimleri öğrenenler, dolayısıyla görev ve sorumlulukları ve ne gibi işlerin yanlış olduğunu ve bunların sorumluluklarını ve cezalarını bilir ve bunların ge-

reğince de hareket edenler, insanların arasında azın azı oranında olup çoğu insan, bunlardan acizdirler.

Dolayısıyla bütün fertler ve toplumlar için bu konuda bir kanun düzenlemek gerekir. Böyle bir kanunu koymak ve düzenlemek, bütün toplumun fertleri üzerine uygulamak için ne yapılması gerekir?

İnsanların çoğunluğu böyle bir kanun düzenlenmesine değil, kendi iş ve hareketlerini uygulamak için bir geçerli sebep bulmaktan aciz olduğu ve yalnız bir kısım azınlığın bu konuda bazı sebeplere sarılarak gerçeği belirlemesi bir dereceye kadar başarılı olacakları daha önce açıklanmıştı.

Şimdi bu sebeplere ayrı ayrı başvurarak kanun düzenlenmesinin imkânının ele alalım: İlk iş olarak zikredilen sebeplerden tecrübeyi inceleyelim.

Zaman ve mekânın değişmesiyle adet ve ahlâkın değişmesine dolayısıyla kanundaki hükümlerinde değişmesinden dolayı hükümet tarafından bir kere her yerin insanının mizaç ve geleneklerini dikkate alınarak uzun bir zaman zarfında anlaşılabilir derecede bir kanun konulup ilan edilmeye çalışılır.

Görülüyor ki her maddenin uygulanmasında senelerce tecrübeler ve istatistikler ile o kanunun birçok yanlışlıkları- eksiklikleri- çok doğal olarak ortaya çıkmış olacak. Üç-beş senede bir madde değiştirile değiştirile otuz-kırk senede o kanun tamamen değişmiş olur. Hâlbuki herkesin hareketleri ve adetleri de bu zamanda değişmiştir. Şimdi o memlekette başka bir kanun düzenleme gereği hissedilir. Yeniden yapılan kanunlar da aynı şekilde bin türlü değişikliğe maruz kalarak hiçbir zaman devlette

geçerli bir kanun bulunmadığı için o hükümette kanun yok denilse yeridir. İşte tecrübe kişisel işlerde bu kadar önemli olmasına rağmen sadece tecrübeye dayanarak mükemmel bir kanun oluşturmak mümkün olmamaktadır.

Biraz da sayılan sebeplerden ilim ve teknolojik gelişmeleri tetkik edelim: İlim ve teknolojinin hepsine birden maarif, deriz. Maarif gerek geçmiş milletlerin doğrusunu-eğrisini araştırıp bize bırakmış oldukları miras olması açısından, gerekse o zaman dilimi içerisinde mevcut olan fikir ve davranışları kapsaması açısından önemli bir araçtır. İlk insanın yaratılışından şu ana kadar akıl sahiplerinin ortaya koydukları fikirler, mütalaalar ve deneyimlerin hepsini içine alır. Bu yönüyle maarif, insan fertleri ve toplum grupları için çok parlak bir araçtır. Fakat yine sadece tecrübe, istişare ve dini hükümlerden yardım almaksızın insanların hepsinin ihtiyacını karşılayacak ve huzurlarını temin edecek bir kanun olmak üzere yeterli midir acaba? Hayır! Bu kadar içeriğiyle birlikte maarif başlı başına her ihtiyacı temin etmeye yeterli değildir. Çünkü bir zamanlar belli bir güce ulaşmış beyinlerden kabul görenek birçok bilimsel kanuna temel teşkil eden pek çok bilimsel kanun daha sonra aksi ispat edilerek devre dışı kalmaktadır.

Sözleri maarifin bir kanunu olarak kabul edilen tanınmış kimselerden bazıları -örneğin- yaratılışın güzelliklerini “Haz”, kimisi “Kendine Çeki Düzen Verme” olarak kabul ederler.

Hâlbuki -örneğin- donanımlı bir doktor tarafından yemesi yasaklanan bir şeyi yiyen bir hasta bundan haz aldığı halde, o şeyin yenmesi, hasta için iyilik değil kötülüktür.

İkinci görüşe gelince, bir malı gayri meşru yollardan elde eden kimse onunla menkulü olduğu halde bu mal onun için iyilik değil, kötülüktür.

Bazıları genel servetin millet bireyleri arasında eşit olarak bulunması için çalışırlar. Bunun için herkesi aynı sonuca katmak için kazananları kazanmamış, kazanmayanları kazanmış göstermeye çalışırlar.

Bazıları karşılıklı anlaşarak zina etmeyi ceza gerektirmeyen vicdani bir suç olduğunu söyleyerek eşlerin nikâh akdi ile sahip oldukları hakları ihlal etmenin yanı sıra bu gayri meşru ilişkiden meydana gelecek çocukların korunma, barınma gibi anne-babalarına ait haklarını da ihlal etmek isterler. Bu da insanoğlunun neslinin devamını tehlikeye sokmaktadır. Daha da ileri giderek işlerde iyilik ve kötülük ayırımının bir emir ile meydana geldiğini gerçekte iyi-kötü diye bir şeyin olmadığını düşünenler de vardır.

Meşhur düşünür J. J. Rousseau insanlığı terbiye etmeye gerek olmadığını ispata kalkışmıştır.

Şimdi bir de meşverete-tanışma, söyleşme- göz atalım. Meşveret daha açık daha kapsamlı bir araçtır. Meşvereti takip eden bir insan müsteşar seçiminde isabet ederse yani tecrübe ve ilim ehli kimselerle istişare ederse sayılan beş vesileden tecrübe, maarif ve bilim kısımlarına da başvurmuş ve rehberlikte hepsini önüne düşürmüş olur. Toplumsal gruplar ve devletler de böyle yaparlar. Meşveret yolunu kullanan her devlet yükselmiştir, gelişmiştir. Çoğu devletler tarafından kabul olunan meşveret usulü gereğince oluşturulan en ufak köylerin ihtiyar heyetlerinden

başlayarak nahiye, il meclisleri ve mahkemeleri ve bunların en büyüğü olan milletvekili meclisleri ve parlamentolar çoğunluğun birleşmesi üzerine kurulmuş, kararları hep çoğunluğun görüşü doğrultusunda alan meclislerdir. Fakat bu istişare yolu da bu kadar mükemmel olmasına rağmen gerçeğin keşfedilmesine tek başına yeterli midir? Diğer sebeplere başvurmamız gerekmez mi? Dikkatle incelenmesi gereken bir konudur. Çünkü bu şekilde oluşturulan meclislerde birçok kimsenin görüşü değil, o meclisi oluşturan kimselerin çoğunluğunun kararı alınmakta, milyonlarca insanın doğru olsa bile görüşleri dışarıda bırakılmaktadır. Genelde de o dışarıda bulunan çoğunluğun görüşleri doğru olmaktadır...

Devamı var.

Mustafa Takî

DIYANETİN MEDENİYETE LÜZUMU / III

(Devamı)

İlk zamanlarda toplumun bireylerinden görüş toplansaydı, içlerinde Eflatun ve Aristo gibi az bulunan dehaların görüşlerinin azınlıkta kalacağı çok açık bir şekilde görünür. Bu durum şimdi de geçerlidir. Cahilden bile doğru ortaya çıkması ihtimali şöyle dursun, köşe-bucak kendini teşhir edip fikrini açıklayamayan nice faziletli insanlar vardır ki sayısı çoktur. Bu durumda görüşleri doğru olan bu azınlığın, görüşleri yanlış olan çoğunluk karşısında yenilgiye uğrayacağı muhakkaktır.

Meşveret erbabı kimselerin, bilim ve teknolojiye hasredilmesi durumunda görüşlerde birlik sağlanması mümkün olamaz. Örneğin, kimi genel servetin toplanıp herkese eşit dağıtılmasını, zengininin malının züğürt kimselere verilmesini ister; kimi çalışmayı teşvik için aklıktan can çekiştirmeyi meşru görür; kimi de, güya şefkatin bir göstergesi olarak, binlerce lirasını bir köpeğe harcamayı iyilik kabul eder.

Dolayısıyla insanlar arasında tam bir eşitlik ve tam bir hürriyet bulunmasına istinat eden her şahsın seçme hakkı ve görüş belirtme özgürlüğü engellenemeyeceğinden dolayı bu konuda aklın en düşük mertebelerinde bulunan insanlar bile seçme hakkına sahip olarak bu konuda söz söylemek isterler. Ve her kafadan bir ses çıkarak bir işin iyiliği veya kötülüğü belirlenemez. Gerçek milyonlarca fikir arasında sarsılıp kalır. Bu du-

rumda hak sahibinin ve hak sahibi olmayanın herkesin vicdanına kanaat getirecek şekilde belli olması ve bunu sağlayacak mükemmel bir kanun düzenlenmesi düşünülemez. İşte tam bu noktada ismi geçen sebeplerden birisi olan diyanete de değinelim.

Diyanet insanlara vicdanları içinde bilinen bir gerçek olduğu için bunun tarafından öğretilen hak ve sorumluluklar, iyi-kötü, hayır-şer, sevap-günah her ne denilirse denilsin onun öylece kabul edileceği şüphesizdir.

Diyanetin diğer dört sebebe yani tecrübe, ilim, teknoloji ve istişareye göre iki tercih sebebi daha vardır ki, çok önemlidir; onlarda, hürriyet ve tam bir eşitliği sağlamasıdır. Çünkü örneğin tecrübe ile sabit olan bir gerçek için millet fertlerinin geneli tarafından ayrı ayrı denenerek herkesin vicdanında kanaat oluşturma imkânı olmayıp sadece kanun düzenlemeye yetkili olanlar tarafından yaşanan tecrübe edilmiş olacağı ve bu durumda başkalarının tecrübesi ile sabit olduğu anlaşılan bir gerçek, diğerlerinin onlara uymaları şekliyle, onların hem hürriyet ve hem de eşitliklerinin çiğneneceği açıktır. Bilim ve teknoloji ile belirlenen bir gerçekte o yönde yetişmiş ve o ilme vakıf olmayanların yetişmiş ve o ilmi bilenlere uyma zorunlulukları aynı şekilde hürriyet ve eşitliklerine zarar getirir. İstişare şeklinde de -daha önce geçtiği gibi-seçme hakkı ve görüşlerinin azınlıkta kalması yönüyle hükümsüz kalan birçok kimsenin yine hürriyet ve eşitlikleri tamamen gözetilmemiş olur. Çünkü azınlıkta olan görüşlerin yanlış olduğu belirlenmiş olsa bile herkes vicdanen kendi görüşünü beğeneceği yönüyle vicdanın tersine olan görüşlerin kendi üzerine uygulanması elbette hürriyet ve eşitlik hakkını

tamamen ihlal etmiş olur.

Kişisel faziletler etrafında da tercih sebebi olamaz. Çünkü bir insanın aklı, ileri görüşlülüğü, ilmi ve bilgisi ancak kendi nefsinin terbiyesini sağlar ve başkasına fayda vermez. Bir insan ne kadar akıllı ve faziletli, bir başkası da ne kadar cahil olursa olsun her ikisi de insan olduğu ve dolayısıyla haklarında eşit olmaları gerektiğinden birinin diğeri üzerine hüküm sürmesi herkesin birbirinin hakkını ihlal etmesinden dolayı eşitlik ilkesine aykırıdır. Dolayısıyla insanlara insanlık âleminin dışından çok üstün bir hâkim olması gerekir. İnsanlar genel olarak hürdür. Kendi cinsinden birinin hâkimiyeti altına girerse bir türlü esaret altına girmiş olur.

Ama diyanete gelince böyle değildir. Çünkü mütedeyyindindar- olan bir insan dini gereği kendisine herkim tarafından ne şekilde bir şey iletilse iletilsin bunu vicdanen kabul eder. Ve bir kanunun koyucusu, kendisi gibi bir insan olmayıp kendisinin ve bütün insanların yaratıcısı olan mübarek yaratıcısı olduğunu bildiğinden dini hükümlerden alınan bir kanun hükmünü kendisine ulaştıran veya gereğini yerine getiren bir padişah veya bir köle de olsa onların temelde bir müdahalesi olmayacağını ve kendisine gerçekte insanlık âleminin üzerinden konulan ve indirilen bir ilâhî kanun olması yönüyle kimsenin ne hürriyetine ne de eşitliğine bir zarar getirmesini düşünmez. Hak ve görevlerin, iyi ve kötünün ve her şeyde olan her çeşit sıfat ve durumun yani konulacak kanunun bütün maddelerinin ve içeriklerinin kâinatı yaratan Allahü zü'l-celâl tarafından konulmuş ve belirlenmiş olduğunu bilmesi yönüyle artık hiçbir çeşit şüphe ve tereddüde mahal kalmaz. Dolayısıyla kanun düzenlemesi için

diyanete başvurulduğu sürece de diğer sebeplere yani tecrübe, ilim, teknoloji ve istişareye başvurmaktan tamamen geri duramaz. Gerçi tecrübe, ilim, teknoloji ve istişareye de başvurması da diyanetin bütün hükümlerinin olduğundan diyanete başvuran kişi veya devlet tecrübe, ilim, teknoloji ve istişareye de başvurmuş olacağından ayrıca bunlara başvurulması artı bir iş olarak görünmektedir. Sadece din işleri çok geniş bir alan olup çeşitli içtihatlar ve sözler arasında hangilerine göre hareket edileceği düşünülmesi gereken bir husus olduğundan toplumsal heyetlerin maddeten de yükselmesi için zaman ve mekâna uygun hükümler çıkarmayı tecrübeye ve erbabı ile istişareye ve an be an gelişen ilim ve teknolojiye uygulamaya bağlıdır.

Dolayısıyla bir kişi veya bir toplumsal grup veya bir devlet, hayat yolunu ve gelişmeyi zikredilen diğer beş sebebe yani; tecrübe, ilim, teknoloji, istişare ve diyanetin toplumuna ve değişim ile bunların hepsini toplayıp içerisine alan yalnız diyanete hâkim olmasıyla sağlayabilir.

Şu kadar ki; bir toplumsal grup veya bir devletin fertleri çeşitli dinlere mensup olduğu halde bunlardan hangisinin dininin geçerli sayılacağına anlaşmazlık çıkarsa bu durumda da insanlar arasında hak ve görevi fiile ve eşyadaki iyiliği tamamen açıklayan ve tarif eden, tecrübe, ilim, teknoloji ve istişare hükümlerini de mükemmel olarak içinde barındıran hangisi ise onun uygulanacağı açıklamaya gerek duyulmayan bir konudur.

Bundan başka o toplumsal grubun çoğunluğu o dine mensup kimseler ise ve o toplumsal grubun resmi dini o din olduğu durumlarda bu keyfiyetler de ekstra tercih sebeplerinden olur-

lar.

Bu durumda diğ er dinlerin mensuplarının iddia edecekleri hürriyet ve eşitlik hakları da dinden çıkarılarak kanun düzenlenmesine, akıl sahibi kimseler tarafından diğ er dört sebebeyani tecrübe, ilim ve teknoloji ve istişareye baŐvurularak temin edilmiş olur.

Artık istenilen ve mükemmel kanunu bulduk farz edelim ve takdir edeceğiniz de o kanun hükümlerince toplumun fertlerinin hepsinin uyacağı bir durumu sağlamanın sebepleri üzerinde duracağız. Bunun temelinin temeli esastır. Ahlâk aŐırlık ve acizlik-ifrat ve tefrit- noktalarından sakınarak itidal-ol c l  olma- yoluna yönelme ile sağlanırsa, insanları yüce derecelere ulaŐtırır. Hâlbuki insan Őehvet ve gazap gibi iki kötü gücün birleŐimi ile yaratılmış olup, bunlardan biri kendisi için bir başkasının hakkını tecavüz etmeyi ve diğ eri de başka bir Şahsın tecavüzlerine karşı savunmaya doğru çekerek iki kötü gücü arasında kalan biçare insanın itidal yolunu bulması yücelik yoluna girmesinin ne kadar zor olduğunu gösteren iŐaretlerdendir. Genel ahlâk ol c l  olsa ne kimse kimsenin hakkına tecavüz eder ne de kimse birbirine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınır. Ne kavga olur ne de tartışma. H k metlerin, milletlerin oluşmasına zaptiye ve askerlerin kurulmasına gerek kalmaz. Ne yazık ki, yaratılışı ve karakteri, insanın, buna müsait değildir.

Ol c l  bir ahlâk anlayışı insanların arasında azın azı oranında olup, hemen hemen hepsi ya ifrat ya da tefrit yönlerine sapmaktadırlar.

Şu kadarı var ki, insanlar iyiliğe ve kötülüğe gücü yetirecek

bir derece de olmayıp nefislerinin adetleri oranında farklıdılar.

İnsanlık âleminde ahlâk pek rağbet edilen bir ölçüdür. Bir şahsın, bir kavmin, bir milletin, bir devletin mutluluk ve fazilet dercesine ulaşması ancak ahlâkı ile kıyaslanabilir.

Ahlâkın gerek fertler ve gerek toplumlar arasında ölçülü bulunmasına ne derece yükselir ve medenileşirse kötü ahlâkta o oranda insanın kötülüğe gitmesine sebeptir. Dolayısıyla bir milletin, bütün sebeplerle mutluluğunu sağlamak için genel ahlâkın düzelmesi gerekir.

Ahlâkın güzelleşmesi için başlıca iki yol vardır:

Birincisi; yaratılıştan güzel ahlâk ile hukuki kanunlara yani yararlı kanunları bir durum olmadan önce onun nefsini ve ruhunu terbiye ve tezkiye etmektir.

İkincisi; bir ahlâkî suçun ortaya çıkmasından sonra kendisinden tekrar olmasına fırsat vermemek ve başkasına ibret olmak üzere bir muamelede bulunup bir ceza vermektir. Birinci kısım yani nefsi ve ruhu tezkiyenin birkaç sebebi vardır ki: Birinci sebebi güzel ve ölçülü yaratılışı kesinlikle ve şüphesiz bilmektir. Çünkü ahlâkın iyisini kötüsünü bilmeyince nefsi kötülükten korumak ve iyisine yönelmek mümkün olmaz. İlmi sebepler ise daha önce açıklanmış olup diyanet maddesinin hepsinden güçlü olduğu söylenmişti. Yine tekrar ederiz ki, diyanet fillerin ve eşyanın hakikatini insanların vicdanına, kalplerin derinliğine yazar. Onun kalplere yazdığı satırlar ebediyen silinmez.

Devamı var.

Mustafa Takî

DİYÂNETİN MEDENİYETE LÜZUMU / IV

(Devamı)

Nefis ve ruh tezkiyesinin ikinci yolu dinin emirlerinden olan bütün ibadet ve taatlerdir.

Bu mukaddes görevler ile meşgul olan kimseler zahir ve batın her işlerinde yüce yaratıcısının huzurunda olduğunu bileceğinden kendisinden insanoğlunun zararına herhangi bir zararlı hareket ve bir iş şöyle dursun öyle bir işi hayal etmekten ve düşüncesinden geçirmeyi bile cinayet işlemek gibi kabul eder.

Üçüncü vesile, hayâ-u mina'l-lahtır.⁸³ Kendisini rabbinin huzurunda bilen kimseler şayet Rabbinin isteğine zıt bir fikir zihnine gelirse, hemen hazır ve görücü olduğunu bildiği yaratıcısından hayâ ederek nefsin o cesaretini kırar.

Dördüncü vesile, güzel ahlâk ve yüce faziletlere sahip kimseler ile çok sık ilişkide bulunmaya ve onların mekânlarına sık gitmektir. Bu yolla kişi kendisini güzel ahlâka alıştırrır.

Beşinci vesile, ilim ve teknoloji ile çok uğraşmaktır. İlim ve teknoloji her zaman seçilmiş akıllara dayandığından onunla çok meşgul olmak insana güzellik duygusu kazandırır.

Altıncı vesile, vicdan hesaplaşması yapmaktır. Suçu işlem- den önce o suçun kendisine karşı işlendiği zaman ne kadar etkileneceğini düşünüp kendi tarafından yapılan bu işin başkasına zarar olduğunu düşünerek ondan vazgeçmesidir.

83 Allah'tan utanmak demektir.

Yedinci vesile, namusu korumaktır. Bir suç işleyeceği zaman kendi yaşıtıları arasında kendi namusunun incineceğini düşünerek o suçu işlemekten vazgeçer.

Sekizinci vesile, ibret almak ve ders çıkarmaktır. Suç ve cinayet işleyecek birisi bu suçu işlemiş olanların çarptırıldıkları cezaları ve toplum içerisinde düştükleri durumları düşünerek kendisi o cezalara uğramamak için çekinmesidir.

Dokuzuncu vesile, kanunî cezadan korkmaktır. Suçlunun hükümet tarafından ne şekilde cezaya uğratıldığını düşünerek suçtan vazgeçmesidir.

Onuncu vesile, ahirette uğrayacağı cezadır. Bir suç işleyeceği zaman zaten olacağına inandığı ahiret azabını düşünerek o suçtan vazgeçmesidir.

Bu on vesile, insanları kanuna karşı suç işlemekten önce alıkoymak. Bir toplumsal grubun üyesi, bu on vesileye riayet ederse o toplumsal grup için o kadar polis ve jandarmaya, asker ve hapishanelere gerek kalmaksızın o millet kısa zamanda yüksek mertebelere ve mutluluğa ulaşacaktır.

Nitekim İslâm'dan önce Arap kabileleri arasında her türlü zulüm ve cinayet hemen her günkü yapıla gelen işlerden iken sevgili Peygamberimizin ortaya çıkmasıyla birlikte güzel ahlâkın güneşi parlamış ve kısa zamanda Ashâb-ı Kirâm'ın her biri güzel ahlâkın birer temsilcisi olmuşlardır. Asr-ı saadette Müslümanların sayısı yüz yirmi bini geçtiği halde ve şer'i hükümlere ters hareket edenler asla cezasız bırakılmadığı halde yirmi üç yıllık dönem içerisinde birkaç kişi dışında şer'i cezaların uygulandığı görülmüştür. Ne yazık ki, kırk-elli sene sonra bu durum zayıflamaya başlamış, ilâhî hükümlere riayet azaldığı oranda genel ahlâk, maddî ve mânevî gelişme azalmaya devam et-

miştir.

On birinci vesile, görevli inzibatların⁸⁴ devamlı yapacakları kontrollerdir. Yani suç işleyecek olan bir kişi bunlar tarafından yakalanmaktan korkarak veyahut o yasak fiili işlemeye yöneldiği anda yetişip tutuklanacağını düşünerek o suçun işlenmesinden vazgeçmesidir.

İşte bu on bir vesileden birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve onuncu vesileler dini duyguların kullanılmasından kaynaklanıp insanların kalplerini ve vicdanlarını kontrol etmek ve suçun kaynağını tedavi etmekte olduğundan etkisi ve önemi izah edilmeyecek kadar açıktır.

Beşinci ki, ilim ve teknoloji ile çok meşgul olmak idi, burada onunla ilgili biraz açıklama yapalım: İlim ve teknoloji ile insan duygularını uzun süre meşgul ederse zaten aklını güzelce kullanmak demek olan güzel ahlâk da kazanılacaktır.

İsterse dini ilimler olsun, ilim amelin bir sunuşu ölçüsünde olsa da, tek sebebi bu değildir. İnsan fikren yükselmeye yetenekli ise de fiilen eşitliğe eğilimlidir. Hiçbir hırsız düşünülemez ki, hırsızlığa iyi desin. Bütün medeni hükümetlerin tecrübe ve istatistikleri ile sabittir ki; bilim ve teknoloji ilerledikçe suç oranı azalmayıp şekil ve tür değiştirmektedir.

Örneğin, bir hırsız ilim gördükten sonra, artık ilkel şeklide hırsızlık yapmaz; devlet memuru ise devletten, ticaret erbabı ise şirketten, sanatkâr ise müşteriden yanlış hesap ile çarparak hırsızlık yapar. Bu konuda daha da ileri giderek sahip olduğu birikimleri ve inkâr edilemeyen bilimsel verileri kullanarak aksini

84 Devlet görevlileri demektir. Bugünkü anlamda “Polis” olarak değerlendirilebilir.

iddia edebilir. Bunların işlemiş oldukları suçları kanun basit yollardan işlenen suçlar gibi takip edip cezalandırma imkânını da bulamaz. Bundan dolayıdır ki, gelişmiş ülkelerde kanunlar günden güne değişip yenilediği halde yine hatır ve hayale gelmeyen, kanunlarda ve nizamnamelerde konu edilmeyen suçlar ve garip olaylar ortaya çıkıyor.

J. J. Rousseau gibi bazı düşünürler ilim ve teknolojinin de ahlâkı güzelleştirememesi yönüyle insanlığı terbiye etmeye gerek olmadığını söylemişlerdir.

İlim erbabı ve teknolojinin kötülükleri bir akla uygunluk zırhı içinde olayları meşrulaştırıp, görüldüğü gibi, halkın çoğunluğuna hızla yayılır. Amacımız burada ilim ve teknolojinin gerekliliğinden bahsetmek değildir.

Bilim ve teknoloji gerekli değil, kaçınılmazdır-zorunludur. Bir mülkün ruhudur, güzel ahlâka faydası olmadığı da doğru değildir. Ancak bilginin, dini terbiye ile donatılmazsa, güzel ahlâka faydası çok sınırlı bir şekilde kalacaktır.

Vicdan sorgulaması... Vicdan ve insanın ne demek olduğunu bilmek, olaylara ibret gözüyle bakmayı başarabilmek, namusunu korumayı amaç edinmek yüce insanlara ait vasıflar olması hasebiyle de olsa önemli güzel ahlâk sebeplerindedir.

Görevli zabıtlar ise gerekli olmakla beraber suçun ilenmesinin öncesinde belirleme noktasında çok zayıf olduklarından ve polisler evlerin ve zihinlerin görünmeyen köşelerinde işlenen suçlara sahip çıkmaları ne kadar mümkünse değerleri de o kadardır.

Buralara ancak mehafetullah-Allah korkusu girer. Ancak sır ve gizlilikler âlemi buralara vakıf olabilir. Her dinde bir şekilde mevcut olan bu inanç, kurtuluşun e büyük sebebidir.

Hükümet yetkilileri dini meziyetleri kendileri hakkıyla belirleyemiyorlarsa da devlette asayişin sağlanması memleket ve devletin varlığının devam ettirilmesi için bütün millet fertleri arasında dini duyguların devam etmesini sağlamaya çalışmalıdır. Her türlü girişim ve icraatta her dinin emir ve edeplerini da dikkate almalıdırlar ki, ahali dininden veya devletin soğumasınlar. Dinleri aracılığıyla benimsedikleri ahlâkî ve yüce hayat anlayışlarını kaybetmesinler. Çünkü tekrar tekrar söylendiği gibi bir devletin, bir milletin gelişme ölçüsü ve mutluluğu ahlâka bağlıdır.

Güzel ahlâkî sağlamak noktasında dinden büyük etki yapacak şey yoktur. Gelelim suçların işlenmesinden sonra tekrarını yasaklamaya hizmet edecek sebeplere. Bu konuda dört sebep düşünülebilir:

Söylenilen dört sebepten birincisi, “Vicdani pişmanlık”tır. İnsanda “vicdan” diğer ifadesiyle “kalp” veya “dimağ” denilen bir Allah vergisi olay vardır ki, yapılan işlerin durumuna göre etkilenir.

Suçlu fiilin işlenmesinden sonra bu vicdani etkileniş ile etkilenir. Yaptığı kötülüğe pişman olur ve pişmanlığı kendinde ızdırıp verici bir hal alır.

Devamı var.

Mustafa Takî

DİYÂNETİN MEDENİYETE LÜZUMU / V

(Devamı ve Sonuç)

Bir daha yapmamayı azmeder ve düşünür. Bu durum, kalbe sahip çıkan ve vicdanına hükmeden kimselere hastır. İnsanlık vicdanını kaybetmiş olan suçlular işlediği suçlardan pişman olmak şöyle dursun yaptıkları kötülüklerle övünürler.

İkincisi, utanma duygusu ve namustur. Suçun işlenmesi ile kendisini bilip tanıyanlara karşı utanma duygusu insanda meydana gelir. Bu da kendisine pişmanlık ve bir daha suç işlememe kararı aldırır. Sadece ar ve namusu önemsemeyenlere bir şey yapamazsınız...

Üçüncüsü, ahiret azabıdır. Dinlerin çoğunda cisim ve ruhla, öldükten sonra dirilmeye; mükâfat veya ceza görmeye inanılmıştır. Bu inançtan dolayı suçlu suçu işledikten sonra ahiret yurdunda göreceğine inandığı azabı düşünerek pişman olur.

Dördüncüsü, kanunî cezalardır. Suçlu kanunen kendisine verilen cezalardan etkilenerek artık durumunu düzeltilir. Sayılan dört sebebin her biri ibret almakta çok önemli sebepler olsa da bunlardan ahiret azabı ve kanunî ceza daha açık ve etkilidir. Ahiret azabı ile kanunî ceza çeşitli yönleri ile birbirine tercih edilecek konulardır. Kanunî ceza suçun hemen akabinde verildiği için etkisi hemen görülür.

Bu yönüyle kanunî ceza önemlidir. Ahiret azabı ise dini ki-

taplarda açıklanan çok şiddetli olduğu gibi suçun sabit olmaması veya kaçıp kurtulma gibi ihtimallerde mümkün değildir. Buna biraz olsun inancı olan suçlu ahiret azabından daha fazla korkar. Ahiret azabıyla korkmak mükemmelliği de garantiler. Şimdi biz sadece kanunî cezalardan bahsedelim. Kanunî cezalar nasıl olmalıdır?

Kanunî cezalar şiddeti ve süresi çok uzun olursa suçlu bu uzun süre içerisinde o duruma alışarak verilen ceza, ceza olmaktan çıkar ve tekrar suç işlemekten insanı alıkoymaz.

Hapishanelerde görülen kimselerin çoklarının oraya kaç defa girmiş insanlardan olması bunun en büyük göstergesidir. Dolayısıyla öyle on-on beş yıl ve belki ömrünün sonuna kadar ebedî hapis cezası alan bir kimse ömrünün sonuna kadar hapishanede kalmasından dolayı, o suçlu, sanat ve ticaretten, ilim ve teknolojiyi öğrenmekten mahrum kalacağı gibi masum olan çocuklarının da hem ümitleri kesilir hem de suçsuz oldukları halde onlarda bu cezayı çekmiş olurlar. Çocukları terbiyeden, eşleri sahip oldukları haklardan mahrum kalırlar. Kanunî ceza bir taraftan da suçlunun dışındaki kimselere de etki yapar ki daha önce güzel ahlâkın sebeplerinden biri olmak üzere gösterilen ibret demektir. İbret almanın derecesi cezanın yüksekliğine bağlıdır. Bir suçun işlenmesi insanlar arasında meydana gelmesinden sonra suçlunun herkesin gözü önünde ağır bir cezaya çarptırılması gerekir ki insanların kalbinde suç ile ceza bir görülsün de öyle bir suçu işlemeyi düşünür düşünmez verilecek cezayı düşünüp o suçu işlemeye cesaret edemesin. Yoksa herkes ceza kanunnamesini ezberleyerek on beş sene kürek cezasına uğrayacağını iyice anlayamaz. Ve herkes hapishaneleri geze-

rek hangi suçtan dolayı insanların oraya düştüklerini tam olarak anlayamaz. O hapishanede suçlunun ne şartlar altında sıkıntılar çektiğini tahmin bile edemez. Çünkü göz önünde maddeten bir ceza olmayıp suçlunun uzun süre orada kalmasını öğrenmekten ibaret olduğundan ve insan yaratılışından dolayı bulunduğu halin dışındaki durumları hoş görmesinden dolayı bu durumu çok iyi anlayamaz. Genellikle başıboş gezenler تنها köşelerde bulunanlara ve bunlarda dışarıda boş sahalarda gezenlere gıpta ederler. Bundan dolayı insanların, hapisanelerde bulunmalarından dolayı ceza içerisinde olmadıklarını söyleyenler de vardır. Artık istenilen kanun bulundu ve toplumun fertlerinden her birinin zikredilen kanunun hükümlerine uymalarının yolları da açıklandı. Düşünelim şimdi; bu kanun hükümlerini ve içeriklerini toplumun fertlerine kim uygulayacaktır? Burasını uzun uzadıya anlatmaya gerek yoktur. Elbette kanun hükümlerini hükümet icra ve infaz eder. Hükümetin gereği ve varlığı çok açık bir şekilde zorunlu olduğundan bunun ispatına gerek yoktur. Hükümet ruhtur; bir milletin varlığını devam ettirmesi ve mutlu olabilmesi hükümeteşiz mümkün değildir. Büyük küçük toplumları bir kenara bırakın vahşet içerisinde yaşayan üç kişinin varlıklarını devam ettirmeleri içlerinden birinin başkanlığı ile mümkündür.

şu kadarı var ki, bunların düzen ve gelişmesi ellerindeki kanunun mükemmelliği oranındadır. Çünkü asıl hâkim ve ilk emir kanundur. Kanuna muhalif olan o emir kimin tarafından verirse verilsin uymak zorunluluğu yoktur. Öyle ise kanunun mükemmel olması çok önemlidir.

Öyle bir kanun olmalı ki, her maddesi itiraz edilemeyecek

bir durumda olmalı. İnsanların zamanları ve ahlâkları değıştikçe o kanun bozulmayıp her yerde ve zamanda, her türlü fiil ve adet üzerine uygulanabilir olmalıdır. Bilim ve teknoloji ne kadar gelişir ve yenilenirse yenilsin, medeniyetin ışıkları ne kadar artarsa artsın o kanunun içeriği bunların hepsini kapsamalıdır. Bütün insanların hürriyet ve eşitlik haklarını, bütün görev ve ilişkilerini sağlamakla beraber hükümlerinin hak ve adalet üzere olduğunu bütün insanlar bilmedirler. Hepsinin vicdanlarına kanaat ve o kanuna uyma hissi ve sevgisi vermiş olmalıdır ki, o kanunun her maddesini hatta her kelimesini hatta her harfini canından yüce bilip abdestsiz eline almamak, aldıkça öpüp başına koymak bir harfinin değışmemesi için mal ve canını feda etmek ve yalnız dünya hayatında değil vefatından sonra da olacağına inandığı ebedî âlemde de o kanunu kurtuluş sermayesi ve mutluluğu bilmek derecesinde sevgi ve hürmet duygusu olmalıdır. Son.

Mustafa Takî

GİRİT İÇİN SİVAS'TA BİR ZÂT TARAFINDAN OKUNAN NUTUK

Vatan denilince Ana dolusunu, Rumelisini, Arabistan'ını, adalarını; hepsini, farklı toplumlarıyla beraber bir vücut gibi kabul etmeliyiz. Bir vücudun herhangi bir parçası kesilse-isterse en küçük parçası olsun- diğer bütün organları hep birden sızlar bu acıyı hepsi hisseder; ölürse hepsi birden ölür, yaşarsa hepsi birden yaşar. Bilindiği gibi eksik organla yaşamak ölmekten daha kötüdür.

İşte Osmanlı toplumunun en önemli organlarından birisi de Girit'tir. Bugün Girit işgal edilir, elden giderse yarın aynı şey diğer bir organımızın başına gelecektir. Allah korusun ilerleye ilerleye Osmanlı yıkılacaktır. Müslümanlık ise...

Ey Müslümanlar! Kardeşler! Bugün Osmanlı ile beraber vardır. Osmanlı ortadan kalkarsa İslâm Fas'ta mı, Hint'te mi nerede hayat bulabilir? Bugün İslâm ümmetinin hayat unsurunu sağlayan en önemli uzvu, yüce Osmanlı devletidir. Osmanlı ile İslâm birbirleriyle öyle özdeşleşmişlerdir ki damar ile kan gibidirler. Birinin mahvolması diğerinin de mahvolması demektir.

Bugün Girit Müslümanlarına yapılan hakaret bize yapılmış değil midir? Bize değil denilirse, yanında bize yapılmayacak mı? Sorusuna muhatap oluruz. İşte bu gerçeği-Hamd olsun- bugün bütün Müslümanlar ve hatta diğer milletlere mensup bütün Osmanlı vatandaşları anlayarak fikir alış verişinde bulunmak

için buraya toplanmışlardır.

Girit asırlardan beri yüz binlerce Müslüman kanıyla yoğrulmuş, ta İslâm'ın ilk yıllarında fethedilmiş mübarek bir adadır. Hâlbuki Sasani devleti ile savaşılan Sahabe-i Kiram Sasani ikliminde bir çuval toprağı arkalarına alıp, bütün ülkenin fethine kadar bu emaneti-ülkeyi fethetmeyi- mukaddes bir görev adanmışlardır.

İlk Müslümanların, ecdadımızın bu durumları bilinmektedir, biz de onların arkasından gelenleriz; Girit gibi bir adayı değil vatanımızın bir taşına karşılık bütün varlığımızı veririz. Önde giden ise her zaman âlimlerdir. İslâm'ın, Osmanlı'nın ta başından beri hangi bir büyük savaş olsa önde âlimler vardı. Her başarı âlimler ile sağlandı. Hiçbir kural ve düzenin olmadığı dönemlerde en büyük işkenceler âlimlere yapıldı, buna karşılık, meşrutiyetin oluşmasını ve ilan edilmesini hazırlayanlar da âlimlerdi.

31 Mart olayında âlimlerin dini uyarıları olmasa idi vatana hâkim olmamız düşünülemezdi. Bizde Girit için ve hatta en küçük Osmanlı köyü için bütün milleti arkasına düşürüp “Ya şehitlik! Ya gazilik!” diye tekbir alarak gidecek olan âlimleriz. Yaşasın âlimler! Yaşasın büyük hilafet! Yaşasın Osmanlı! Var olsun Girit! Allah başarıya ulaştırsın!

Sivas'tan Mustafa Takî

CEZA KANUNUNA EKLENEN KANUN MADDELERİNDEN ELLİ BEŞİNCİ MADDENİN SON FIKRASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Suç ile ceza arasında adil bir oran gözetilmesi gerçekliği inkâr edilemez bir hakikattir.

Örneğin bir şahsı kasten öldüren bir kimse kanunen idam edilir. Bunda adalet var mıdır? Evet vardır. Çünkü: Bu öldürme olayından dolayı yalnız öldürülen şahıs değil onun mensup olduğu toplumsal grubun fertlerinin hepsi etkilenip zarar görmüştür. O toplumsal grup meselâ bir milyon kişiden oluşuyorsa içlerinden birinin yok olmasıyla o toplumun milyonda biri ziyan edilmiş olur. İşte o ziyan oranında olmak üzere o toplumsal grubun yine milyonda bir parçası olan katilde ceza olarak idam edilir.

Demek ki: Ceza suçun toplum üzerindeki etkisi oranında olmalıdır. Bir suç ki milletin milyonda birinin zararı ölçüsünde iken ceza olarak idam ile tehdit edilirken diğer suç ki; öyle milyonda biri oranında değil milyonlardan oluşan o milletin bütün varlığı üzerinde etkili olursa o suçun cezası ne olacaktır?

Şüphe yok ki; kıyas olarak o suçun failinin milyonlarca defa idam olunmasıdır. Fakat idam bir defa yapılacağından fazlasına yapmaya gerek olmaz.

Bir milletin varlığı oranında bir suç düşünülebilir mi ki ezası da o oranda düşünülebilirsin?

Evet, suç var ki; bir milletin şu anki varlığının yanında, o milletin geçmişi ve geleceğini de tehdit edebilir.

Suç var ki; bir milletin maddî huzur ve refahını etkilemekle kalmaz, gizli ruhani tarafı olan kalplerine de acı verebilir. Örneğin Osmanlı yurdunda işlenen bir suç, yalnız Osmanlı milletlerine değil dünyanın her köşesinde bulunan milyonlarca insanı ilgilendirir.

Suç var ki; örneğin Osmanlı devletine, Osmanlı milletine değil yine o devletin, o milletin-bütün dünyanın göz diktiği-mânevî haysiyetini ilgilendirir.

İşte o suç değerlendirmede bulunduğumuz kanun maddesinde gösterilen suçtur. Fakat cezası...

Kanun şahsı muhterem kılar. (Haklarını koruma altına alır.) O şahıs isterse kötülük içerisinde bulunsun onun namusu ile oynamayı ceza ile yasaklar. Ya bütün milletin, her asırda milyarlarca insanın kalplerini temizlemiş, ruhlarına hitap etmiş, kendilerine insanlığın şan ve şerefini bildirmiş, sonsuza kadar terbiye içerecek bir ezeli ahlâkı koymuş en büyük mukaddes namusa yapılan tecavüzün suçu acaba nedir?

İşte bu düşüncelerle hep o kanun maddesinin mütalaasından insan zihnine geliyor da insan bu düşünceler, bu durumların olduğu yerde yaşamaktan ise dünyaya geldiğine pişman ediyor.

Evet, suç var ki; aleyhinde işlenen kişiden başkasını o suçtan daha çok derecede etkiler.

Örneğin: Müşrikler tarafından idam edilmek üzere esir alınıp boğazına ip geçirilen Habib İbn Adıyy ile müşrikle arasında

geçen diyalog:

Müşrikler: Muhammed(a.s) senin yerine bu belaya uğrasa da sen kurtulsan memnun olur musun?

Habib: Allah korusun, gönderilişi ebedî kurtuluşum olan o mukaddes bedenim mübarek ayaklarına bir diken batmasına kendi helakimi tercih ederim.

Müşrikler: Muhammed'in dininden dön seni güven içinde evine gönderelim!

Habib: Allah korusun, şu geçici hayatım için İslâm gibi büyük bir nimeti atamam.

Müşrikler: Öyle ise işte sonun geldi.

Dediler, önceden hazırladıkları kırk delikanlının eline birer kılıç verip Habib'in üstüne saldıklarında Habib şöyle diyordu: Ey Hâlik-i Zü'l-celâl! İşte yüce dine feda ettiğim hayatımın son nefesleri çıkıyor. Beni yüce zatına kavuşturacak şu durumda gönderilişi mutluluk sebebim olan Habibine uzak bulunuyorum. Etrafımda dinin ve Peygamberimizin düşmanlarından başka kimse yok ki selâmımı yüce Peygamberine iletсин. İlâhî! Yüce zâtın her yerde hazır. Benim dilimden ruhumla beraber çıkmakta olan selâm ve saygılarımı yaratılmışların Efendisi olan Peygamberime Sen ulaştır.

Şimdi bu ümmet içerisinde böyle aşk taşıyanlar yok mudur? Yüz binlerce... Çünkü o aşka sebep olan yüce Sevgili, zuhuratlarıyla aramızdadır. Ona olan iman ve güven de yüz binlerce belki milyonlarca kalpte vücut bulmaktadır. Bu konuda her mümin duruma göre etki altında değil midir? Şüphesiz öyledir...

Çünkü: Yalnız Müslümanlar değil hatta gayr-i Müslimler bile indirilmiş bir kitaba ve gönderilmiş bir peygambere inanırlar. Bu konudaki tesir de özellikle Osmanlı toplumlarının hepsinde mevcuttur.

Özellikle kanun- milletin bütün fertlerini böyle saf, böyle pak ve sadık bilmeli; maddî ve mânevî namusunu bu gözle temin etmelidir, değil mi?

Garip bir tesadüften bahsetmek istiyorum:

Bu kanun fırkasını ilk gördüğüm ve içeri bir acı düştüğü bir anda camiye girmiştım. Baktım hoca efendi “Şifa-i Şerif” okutuyor. Konu ise tamda benim zihnimde meşgul olduğum bu kanunun fırkasındaki şer’i ceza idi.

Fesuphanallah! Bu Ahmedî mucizeyi görünce etkilenişim bir kat daha arttı. Efendimiz’e (s.a.v.)ve diğer elçilere selâm olsun. Son takva sahipleri içindir.

Sivas’tan: Selim Efendizâde Mustafa Takî

BİR MÜTALAA

Yüce Osmanlı devletinde ve daha önceki İslâm hükümetlerinin hepsinde; vatandaşlar arasında işlerin kolaylaştırılması, huzur ve güvenin sağlanması için uygulanan yöntem yüce dinimizin emir ve yasaklarını uygulamaktı.

Bu sağlam ipe⁸⁵ sarılmaktan hiçbir zaman geri durulmamış sadece zamanın değişmesi ile değişmesi gereken bazı hükümlerde içerik olarak yetkili devlet büyükleri ve yetkili kimseler tarafından verilen -kişisel veya icmaen alınmış- fetvalar ile zaman zaman ufak tefek değişiklikler yapılmaktaydı. Verilen bu faydalı fetvalar, hem o zamanki hükümetin Müslüman ve gayrimüslim fertlerinin mutluluğunu; hem de Müslüman fertlerin ibadet ve işlerini sağlayacak şekilde idi. Çünkü çoğunluğun sesi ve sonraki müçtehitlerin hangisinin görüşü ile amel edilmesi gerektiği, zamanın sultanı tarafından belirlenirdi. Örneğin: Sultan tarafından verilen emir üzerine o zaman âlimlerin hepsinin katılımı ile oluşturulan “Fetva-yı Cihangiriye” bu çeşitten yazılan fetva kitaplarından her İslâm devleti gibi devletimizce de her zaman âdil dinî hükümler içerisinde halledilirdi. Ancak memleketin yönetimi ve askerlerin düzenlenmesi için yine genel dini hükümler içerisinde çıkılmamak şartıyla düzenlemeleri ve ayrıntıları içeren bazı özel nizamnameler de konulurdu ki; İkin-

ci Sultan Orhan Gazi zamanında Alâeddin Paşa tarafından konulan askeri nizamname ve Ebu'l-Feth Sultan Muhammed Han tarafından tesis ettirilen “Kânûn-ı Muhammedî” ve Kanunî Sultan Süleyman ve diğer büyük Padişahlar tarafından konulan kanunlar ve nizamnameler bu türdendi.

İşte İslâm'ın başlangıcından bugüne kadar gerek dini hükümlere ve gerek bazı özel nizamnamelere dair kanunların hepsi her zaman var olagelmiş, bu dönemleri birbirinden ayıran durum ise ismi geçen dini hükümlerin ve nizamnamelerin uygulanması yönü idi. Sevgili Peygamberimizin zamanından bugüne kadar her zaman ve her yerde hükümler olan İslâmî devlet ve hükümetlerin tarihini gözden geçirecek olursak görürüz ki; her devletin her hükümetin gelişimi, başarısı dini hükümlere uymaları oranında olmuştur. Yine tekrar eydim ki; İslâm tarihini gözden geçiriniz, dinin emir ve yasaklarına riayet ettikleri sürece gelişmiş ve yeni yerler fethetmişler, ne zaman ki dinin emir ve yasaklarından uzaklaşmışlar o zaman durgunluk, zulüm ve gerileme ile karşı karşıya gelmişlerdir.

Aynı şeyleri devletimiz hakkında düşünürseniz şöyle bir tablo ile karşılaşacaksınız: Kanunî Süleyman dönemine kadar gerek ferdî ve gerek toplum olarak her iş ve harekette harfîyen dinin emirlerine uyulurdu. İşte o yüce dönemdi ki; devletimiz dört yüz haneli bir aşiretken bütün dünyayı hayrete düşürecek bir şekilde dünya devleti olmuştur. Kanunî Sultan Süleyman döneminde başlayan dikkatsizlikler yüz elli sene kadar devletimizi bir duraklama dönemine sokmuş, yüz elli seneden beri de hükümlerin uygulanmasındaki kötü niyetler bizi içerisinde bulunduğumuz duruma getirmiştir.

İşte felaket zamanımız olan bu yüz elli yıl içinde kaza ve köylerin bağlı olduğu Şeyhülişlâmların, kadı askerlerin bilinen fiyatları karşılığında tutulan bir takım cahil kimseler ellerinde kalarak her hüküm akçe ile satılır, verilen hükümler ve yapılan işlerde şer’î hükümler ne bilinir ve ne de düşünülürdü. Bu sebepten dolayı içerideki insanların çaresiz haykırışları, düşmanların çeşitli müdahaleleri devleti bir şaşkınlık ve hayret içinde bıraktığı ve zaman zaman ıslahata dair fermanlar, istekler ortaya konulduğu halde idarecilerin çoğunluğu ehil olmayan kimselerin ellerinde olduğundan düzelmeye ait yeni girişimler sonuçsuz kaldı. Artık kesin gerilemeye maruz kaldığı bu durumun önüne geçmek üzere Sultan Muhammed Han tarafından “Tanzimat-ı Hayriye” ismiyle uygulanması düşünülen ıslahatlar-düzenlemeler- Abdülmecit Han tarafından 26 Nisan 1200 tarihli “Gülhane Hattı Hümayun”u ile ilan edilen ve uygulanılmasına teşebbüs edilen her idari kesim için kanunlar, nizamlar konulmaya başlandı. Ne yazık ki, işte bu ıslahatlar esnasında dini hükümlere sınırsız sarılma ve o daire içerisinde konulan kanunlar çerçevesinde teşkilatların yapılması ve kurallarının konulması konusunda gerekli hassasiyet gösterilmedi. Gerçi buna sebep din adına işlenen zulümlerin ve safsataların o yüce ismi lekelediklerinden güya yabancılara karşı başka yeni bir isim ile adaleti yerine getirme şekli gösterilmek istenmesi idi. Hâlbuki bu sebep saf adalet sağlanmasında zerre kadar şüphemiz olmayan, dünya ve ahiretimizin mutluluğu ancak o sağlam ipe-Kur’ân’a- sarılmakla mümkün olan yüce dinimizi bırakmayı gerektirmeyip tam tersine, her türlü şüpheden uzak olan dini kanunları koymak ve uygulamak gerekirdi. Ne ise o zamanki âlimler devlet

adamları sonsuza kadar affolunmayacak bir kusurda bulundular ki; bu günkü durumumuz da o zamanın bir sonucudur.

Daha sonra 1293 “Kanunî Esasî”si ilan edildi ki; bununla devletimizin şekil ve idaresi tamamen değişmişti.

Adı geçen kanunî esasî, “Meşrutiyet” ile kurulmakla beraber devletin dini İslâm dini olduğu ve büyük İslâm hilafetine sahip olan ve bu temeli koruma ile sorumlu olduğunu ve konulacak kanunlarda din işlerini halledecek bir madde olmadığı halde değiştirileceği açık olduğundan, adı geçen kanun bir meşru kisvede görülmüş ve bütün Osmanlıyla beraber İslâm âleminin de hayırlı bir öncül olarak herkesçe sevilmişti.

Ne yazık ki, bazı yanlış işler bir darbe daha vurarak otuz senedir bu yönüyle arayış kapatmada başarılı olamadı.

Şimdi ise -hamd olsun- adı geçen kanunî esasî ilan olunarak Osmanlı milletlerine güneş gibi parlayarak çok ses getirdi.

Artık adı geçen kanunun içeriği üzere devletin dini olan İslâm dininin ve “Hilafeti Kübra”nın şanına layık ve her maddesi meşru kanunlar koyan ve onların güzelce-güzel bir şekilde uygulanması hedeftir ki, bin üç yüz senedir o sayede varlık bulmuş olan Müslüman devletlerin hepsini ve Osmanlı fertlerinin tamamını sonsuza kadar yaşatmış ve yüceltmiş olsun.

Evet dinî hükümler hem Müslüman ve hem de gayrimüslim her Osmanlı ferdinin şimdiki ve gelecekteki mutluluğunu sağlamakla sorumludur. Müslümanların dünya ve ahiretlerinin saadet reçetesi bildikleri bu kanundan çıkarılan hükümlere tam bir teslimiyet, rıza ve vicdan ile tabi olurlar. Bu şekilde memleketin ulaşacağı güvenlik nimeti, yükselmeden Müslüman-

lar da gayri-müslimler de faydalanırlar. Gayri-müslim topluluklar zaten dini hükümlerdeki adaleti inkâr edemezler. Onların şikâyetleri, İslâm'dan, kanunlardan değil; din ve kanunlar adına ortaya konulan zulümlerendir ki, bu durumdan Müslüman kesimler daha fazla acı çekmektedirler. Gayri-müslim kesimler itiraf ederler ki; bin üç yüz senden beri Müslümanlar arasında kendilerini din, mezhep ve her türlü varlıklarıyla korumuşlar ve İslâm'ın asırlarca maruz kaldığı Engizisyonlardan hiç birini kendilerine göstermeksizin bugüne kadar payidar eden sadece ilâhî adaletti. Bu gerçeği hiçbir zaman inkâr edemezler, ederlerse çok büyük bir nankörlük etmiş olurlar.

İslâm dini bugünkü insanlığın yükselişini sağlayamayacak bir şekilde-bazılarının sandığı gibi-sınırlı değildir. İslâm dini öyle bir genel kanunlar ve ilkeler içerir ki; insanlık bugünkü gelişmesinin milyonlarca katına ulaşsa yine de O'nun sınırlarına ulaşamaz. Görülen sınırlılık dinden değil, ona isnat edilen fikir ve nazariyelerdedir. Ve üzümlerle belirtelim ki, bu zavallı durum "İslâm" adı altında yaşayan ve Avrupa taklidini -onu da bece-remeyerek-kendisine şeref bilen bizim bazı gençlerimizdedir. Fazla söze ne gerek, gerçek âlimlerimize yetki verilsin; her idare bölümü için dinî hükümlerden çıkarılmış birer kanun yazılsın o zaman inananlar da inanmayanlar da, Müslüman'ı da gayri-müslimi de, görsün ki, kanun nasıl olur!

Sivasî Selim Efendizâde Mustafa Takî

MUSTAFA TAKÎ^(KS)'NİN VİCDAN GAZETESİ'NDE YAYIMLANAN YAZISI

Vicdan Gazetesi İdarehanesine:

Vicdan: Kalb-i selimdir ki insanda insan-ı kâmilde bulunur. Bu haslet diğer canlılarda sadece et parçasından ibarettir. Bu et parçası yaşamı devam ettiren hayatın merkezidir. İnsandaki ise ilâhî tecellilerin mekânı ve Sübhani varidatların yeridir.

Vicdan: Akl-ı kâmilidir. Kusurlu aklın hayal, garip düşünce, ihtilaf ve tartışma gibi hasletlerinden uzak açıklayıcı özelliğe sahip eksikliklerden uzak hata ve zellelerden korunmuş bir hakikattir. Yüce Rabbin ilhamının doğduğu yerdir.

Vicdan: Ruhtur. Ancak canlı görünen bütün canlılara bu özelliği sağlayan hayvanî ruh değil insanca ve onurluca bir hayatı yaşamaya sebep olan insanî bir ruhtur, bir emr-i Rabbanîdir.

Vicdan: Nefistir. Fakat kötülüklerin ve shevi arzuların membaı olan nefis değil güzellik kaynağı olan mutmainne, razıye ve merzıye konumunda bulunan nefistir.

Vicdan: Bir ilimdir ki sadece zan ve vehme dayanan zahir ve kusurlu ilimlerden değil ezeli hakikatlere dayanan Sübhanî ışıkların yön verdiği bir ilimdir.

İnsan: Ancak bu vicdan ile insandır. Elbette insan sadece et ve kemikten ibaret değildir. Vicdan yanlış görmez yanlış işitmez söylemez. Vicdanın her hissi hakikat gözü ile görülmüş hisler-

dir. Çünkü vicdan Hakk'ın aynasıdır.

Vicdan: Bir büyük nüshadır ki bütün kâinat onda toplanmıştır.

Vicdan: Hem büyük hem de latif bir sırdır ki onu idrak etmek de herkesçe mümkün değildir. Buna mülâkî olan nefsini bilmiş, nefsini bilen de Rabbini bilmiş olur.

Hâsılı, vicdan şu küçük insanın göğüs ve sırtı arasına sıkışmış bir et parçasından ibaret olmayıp orada özel olarak var edilmiş yer ve göklerin küçük bir örneği konumundadır.

Ey Vicdan gazetesil! İşte siz şu vilayetin (Vicdan)ı olmak gibi büyük bir sorumluluk altında bulunuyorsunuz ki büyük çaba göstermekle beraber bütün yönleri ile ismini taşıdığınız kavramın hakkını vermek esas gayeniz olmalıdır. Vicdanın özellikle bir şehrin vicdanının doğması ve gelişmesi sizin çaba ve gayretlerinize bağlıdır.

Öyleyse ey Vicdan! Her nüshanızın bir diğerinden daha parlak bir şekilde ve daha yüce bir duruşla gerçekleşmesini ilelebet devamlı olmanızı ve sizi bu isimden uzaklaştıracak hile ve tuzaklardan korunmanızı yüce Yaratıcıdan diler, şehrimizde yayınlanan bu ile millî dergimizin yayınlanmasından dolayı tebriklerimi sunarım.

Selim Efendizâde Mustafa Takî

SONUÇ

Mustafa Takî Efendi, ilmî, siyasî ve mânevî kişiliği ile son dönemde dikkatleri üzerine çeken bir mütefekkindir. Onun görüş ve düşünceleri kaleme aldığı kitapları, makaleleri ve yetiştirdiği talebeleri ile geniş bir kitleye ulaşmıştır. Vefatının üzerinden geçen yaklaşık doksan yıllık süre onun mücadelesini ve fikirlerini daha da kıymetli bir konuma getirmiştir. O, hayat koşuşturmacası, çöküş sürecindeki bir imparatorluğun son döneminde verdiği siyasî mücadelesi ve mânevî kişiliği ile gönül dünyalarına yön verdiği isimlerle çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğunu açıkça göstermiştir. Onun birçok konuda sahip olduğu fikirler ulaşma imkânı veren çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanan yazılarını konu edindiğimiz çalışmamız neticesinde şu sonuçlara ulaştık:

1. Takî Efendi, makalelerinde yaşadığı dönemin siyasî, ekonomik ve kültürel olayları ile ilgili sorunları tespit ve bu sorunlara dair önemli çözüm önerilerinde bulunmuştur.
2. Bu makaleler, Takî Efendi'nin bir âlim, siyasetçi, mütefekkir ve sufi şeklinde tezahür eden çok yönlü kişiliğine açıkça delalet etmektedirler.
3. Mustafa Takî Efendi, ilmî yetkinliğini bu makalelerinde açıkça ortaya koymuştur. Örneğin, fikhî birçok meselede söz söyleyen Takî Efendi, kullandığı tarihî argümanlarla tarih sahasındaki maharetini de gözler önüne sermiştir. Bir

mütefekkir olarak Takî Efendi, medeniyet inşası konusunda detaylı bir şekilde fikirlerini açıklama imkânı bulmuş, fikirlerini dile getirirken kullandığı kaynaklar ile de tefsir, hadis ve diğer İslâmî disiplinlere olan hâkimiyetini gözler önüne sermiştir.

4. Osmanlının çöküş dönemi ve Cumhuriyetin kuruluş sürecinde etkin bir rol üstlenen Takî Efendi, o dönemde yaşayan birçok önemli ismin saygısını ve takdirini de bu makaleleri vesilesi ile kazanmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır, İstiklal şairimiz Mehmet Akif Ersoy, Hasan Basri Çantay ve Ebu'l-ula gibi birçok isim Takî Efendi'yi makaleleri vesilesi ile yakından tanıma imkânı bulmuş ve her fırsatta Takî Efendi'ye olan saygılarını dile getirmişlerdir.
5. İttihat ve Terakki cemiyeti ile yakın ilişki içerisinde olan Takî Efendi daha sonraları bu cemiyet ile ilişkilerini tekrar gözden geçirmiş ve cemiyetin yola çıkarken kabul ettiği ilkeler ile gelinen noktadaki durumunu kıyaslayarak kendi ile bir hesaplaşma süreci yaşamıştır. Takî Efendi'nin bu serüvenine makalelerinde açıkça şahit olmaktayız.
6. Makalelerinde yerel ve ulusal birçok konuda görüş ve önerilerini açıkça dile getiren Takî Efendi, hayatı kucaklayan bu tavrı ile sufilere 'İbnü'l-vakt' veya 'Ebü'l-vakt' olma şeklinde özetledikleri dönemlerinin şartları içerisinde hizmet yolunu tutma prensibini eksiksiz bir şekilde hayatına uyguladığını tereddüde mahal bırakmayacak bir şekilde göstermiştir. Ayrıca 'bir hırka, bir lokma' anlayışını yanlış değerlendiren tasavvufî akımlara da Takî Efendi lisan-ı hâli

ile cevap vermiştir. O, sufiliği hiçbir zaman köşeye sığınıp dünyadan el çekmek şeklinde anlamamıştır. Tam aksine tasavvufu hayatın içinde ve hayata anlam katma çabası olarak gördüğünü bu makaleleri ile bir kez daha ifade etmiştir.

7. Takî Efendi, makaleleri ile vatansever bir din adamının hangi boyutlarda vatanına ve vatandaşlarına hizmet edebileceğini de gösterme imkânını elde etmiştir. O, birlik ve beraberlik duygularını kamçılaman, vatanın önemini dile getiren ve bu konuda tarihte yaşanan tecrübeleri nakleden yazıları ile milletimizin yakın tarihinde gerçekleştirdiği kurtuluş savaşımızın mânevî mimarlarından bir tanesini olduğu nu açık ve net bir şekilde ortaya koymuştur.
8. Takî Efendi'nin bu makaleleri onun ilmî birikiminin yanı sıra dil, üslup ve edebî açılardan da sahip olduğu mahareti gözler önüne sermektedir. Hemen her makalesinin sonundaki selâmlama cümleleri, ifadelerindeki yalınlık ve herkesin anlayabileceği bir metotla yazılarını kaleme alması onun dil ve üsluptaki becerisine şahitlik eden unsurlardır. Ayrıca kullandığı malzeme, muhatap kitesini seçmedeki tercihleri ve hitabette uyulması gereken kurallara olan riayeti ile Takî Efendi makalelerinde dönemindeki birçok isme oranla daha başarılı bir grafik ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu ve benzeri birçok yönü ile Takî Efendi'nin fikir dünyasını dile getiren makaleleri önem arz etmektedir. Pozitivizm, egoizm ve daha birçok batı kökenli hastalıkla mücadele eden günümüz insanının Takî Efendi'nin evrensel ve herkesi kucaklayıcı mesajlarından alacağı birçok ders vardır, kanaatindeyiz. Te-

mennimiz Takî Efendi ve onun gibi iyi bir ilmi alt yapı ile yetişmiş, vatansever, mücadeleci ve fedakâr gönül insanların hayat öykülerinin ve eserlerinin bir an önce çağımız insanının istifadesine sunulmasıdır.

KAYNAKÇA

- Ağırman Cemal, *Mustafa Takî Efendi, Kırk Hadis Yahut Siyasî İlmihali Eseri ve Bazı Hadislere Getirdiği Yorumlar*, CÜİFD, Sivas 2005, s.61–89.
- _____, *Sivas Mebusu Mustafa Takî Efendi Hayatı, Eserleri ve Bazı Düşünceleri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Sivas 2006.
- Akman Zekeriya, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bir Üst Kurul: Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye*, DİB Yay., Ankara 2009.
- Albayrak Sadık, "Eşref Edip Fergan", *DİA*, c.XI, İstanbul 1995, s.473 vd.
- Alıcı Lütfi, *İbrahimîzâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001.
- Alkan Ahmet Turan, "Sivas'ta İlk Özel Türk Gazetesi: Vicdan", *Revak*, Sivas 1992, s.68–75.
- Altunsu Abdülkadir, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972.
- Aydın M. Akif, "Kanûn-ı Esâsî", *DİA*, c.XXIV, İstanbul 2001, s.328–330.
- Ayhan Halis, "Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiye", *DİA*, c. VIII, s. 332.
- Birinci Ali, 'Halit Cevdet ve Gazetesi', *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, Sivas Valiliği İl Kültür Turizm Yay., Sivas 2007, c.II, s.411.
- _____, 'Halit Cevdet ve Gazetesi', *Vicdan Gazetesi*, Buruciye Yay., Sivas 2007, s.18.
- Boyacıoğlu Ramazan, "Beyanü'l-Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese", *CÜİFD*, sayı: III, Sivas 1998, s.27–51.
- Ceyhan Abdullah, "*Sırat-ı Mustakîm ve Sebillerreşad Mecmuaları Fibrisi*", DİBY, Ankara 1991.
- _____, Milli Mücadelenin ve İlk Meclisin Manevî Mimarlarından Sivashlı Bir Âlim: Mustafa Takî Efendi, *CÜİFD*, Sivashlı Din Bilginleri Özel Sayısı, Sayı IX/2, Sivas 2005, s.169–204.
- Çınar Fatih, *Sivas Mebusu Hacı Mustafa Takî Efendi, Hayatı, Eserleri ve Fikirleri (Yayınlanmamış Lisans Tezi)* Ankara 2004.
- _____, *Hacı Hasan Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2005.
- _____, Maneviyat Öncüsü: Şeyh Hacı Hafız Bedreddin Doğruyol, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2005.
- _____, "Millî Mücadelenin ve İlk Meclisin Manevî Mimarlarından Sivashlı Bir Âlim: Mustafa Takî Efendi", *CÜİFD*, sayı: IX/2, Sivas 2005, s.181–182.

- _____, “İlk Meclisin Sivas Mebuslarından Mustafa Takî Efendi’nin Hayatı, Eserleri, Millî Mücadele ve İlk Meclisteki Faaliyetleri”, *Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, Sivas Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Sivas 2009, s.44 vd.
- _____, “Son Dönem Mutasavvıflarından Mustafa Takî Efendi ve Fıkîhî Yönü”, *Bilimname*, sayı: XV, 2008/2, s.184 vd.
- _____, “Bir Sûfnin Gözüyle Medeniyetin Unsurları ve Dinin Medeniyete Tesiri: Mustafa Takî Efendi’nin Medeniyet Anlayışı”, *Avrupa İslâm Üniversitesi İslâm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, Sayı:3, Mayıs 2009, s.151–165.
- _____, “İhramcızâde İsmail Hakkî Toprak’ın Tokatlı Üstadı: Mustafa Hâkî Efendi”, *Bir Gönül Eri: İhramcızâde İsmail Hakkî Toprak*, Buruciye Yay., Sivas 2010, s.59–106.
- _____, Mustafa Takî Efendi ve “Kırk Hadis” İsimli Eseri, *Somuncu Baba*, Eylül-Ekim 2004, Yıl:11, Sayı:52, s44–45.
- _____, Mustafa Takî’nin Nûr-i Muhammedî Anlayışı, *Somuncu Baba*, Sayı:66, Nisan 2006, s.48–50.
- _____, Mustafa Takî Efendi ve Millî Mücadele, *Somuncu Baba*, Sayı: 72, Ekim 2006, s.56–58.
- _____, İslâm’ın Sosyal Boyutunu İfade Etmesi Açısından Mustafa Takî Efendi’nin “Kırk Hadis” İsimli Eseri Ve Değerlendirilmesi, *Somuncu Baba*, Sayı:78, Nisan 2007, s.58–61.
- Demirci, Mehmet Nûr-i Muhammedi, *DEÜİD*, İzmir 1983, c.I, s.239–258.
- Dervişoğlu Fatih M., “Millî Mücadele Döneminde Basın İrade-i Milliye Gazetesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Volume 2/6 Winter 2009, 159–166.
- Doğruyol Mithat, Sivas’ta Yetişen Mümtaz Şahsiyetlerden: Hacı Mustafa Takî Efendi, *Revak Dergisi*, Sivas, Aralık 1995, s.82–84.
- Edip Eşref, “Ebülulâ Beyle Beraber Nasıl Çalıştık? Strât-ı Mustakîm’i Nasıl Çıkar-dık?”, *Sebilürreşad*, c.X, s.200.
- Eraslan Sadık, *Meşihat-i İslâmiyye ve Ceride-i İlmîyye -Osmanlılarda Fetva Makamı ve Yayın Organı-*, DİB Yay., Ankara 2009.
- İnal Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1970.
- İrade-i Milliye*, Tıpkı Basım ve Yeni Harflerle, Editör: Erdoğan Tunç, Buruciye Yay., Sivas 2007.
- Kara İsmail, “Mustafa Sabri Efendi”, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, c.II, s.322–323.
- Karahan Abdülkâdir, *İslâm-Türk Edebiyatında “Kırk Hadis”*, *Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, DİB Yay., Ankara 1991.
- Kesenceli Resul, Mütefekkir Olarak Mustafa Takî Efendi’de Mebus Olmanın Nite-likleri, *Somuncu Baba*, Kasım-Aralık 2000, Yıl:7, Sayı:29, s.14–17.

- _____, Mustafa Takî Efendi'nin Bir Eseri, Tarih-i Nûr-i Muhammedî, *Somuncu Baba*, Ocak-Şubat 2001, Yıl:7, Sayı:30, s.16–18.
- Mertoğlu M. Suat, Sirât-ı Mustakîm Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin, Klasik Yay., İstanbul 2008.
- Nair Güney, *1878–1999 Sivas Basım*, Sivas 1999, s.59–73.
- Öztürk Osman - Topaloğlu Bekir, *Cumhuriyet Devrinde Yayınlanan İslâmî Eserler Bibliyografyası*, DİB Yay., Ankara 1975.
- Palakoğlu İsmail, *Gönüller Sultanı: Osman Hulusî Efendi*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yay., Ankara 2004.
- Sarıkoçuncu Ali, *Millî Mücadelede Din Adamları I-II*, DİBY, Ankara 1995.
- _____, İlk Meclisin Din Adamı Milletvekilleri, *Diyanet Dergisi*, Yıl:1993, Ankara, Sayı:28. s.25–29.
- Sarioğlu Necmettin, Mustafa Takî Efendi, *Somuncu Baba*, 2005 Haziran, Sayı:68, s.48–49.
- Takî Mustafa, *Târîh-i Nûr-i Muhammedî, Birinci Cildin Birinci Cüzü* Sivas Matbaası, Sivas, 1339–1341.
- _____, *Târîh-i Nûr-i Muhammedî, Birinci Cildin Sekizinci Cüzü*, Öğüt Matbaası, Sivas, 1339.
- _____, *Târîh-i Nûr-i Muhammedî, On yedinci Cüzü*, Öğüt Matbaası, Sivas, 1341.
- _____, *Târîh-i Nûr-i Muhammedî, On sekizinci Cüzü* Öğüt Matbaası, Sivas, 1339–1341.
- _____, *Kırk Hadis*, Mithat Paşa Sanayi Mektebi Matbaası, Sivas, 1327.
- _____, *Kırk Hadis Veya İlm-i Hâl-i Sıyasî ve İctimai*, 1327, Haz: Sezgin Zabun, Es-Form Ofset, Sivas 2003.
- _____, *Târîh-i Nûr-i Muhammedî*, Mustafa Takî Efendi, Hazırlayan: Fatih Çınar, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2011.
- _____, *Kırk Hadis*, Mustafa Takî Efendi, Hazırlayan: Fatih Çınar, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2011.
- “TBMM I. Dönem Sivas Milletvekili Mustafa Takî'nin Kısa Olumluluğu” ismiyle faydalandığımız arşiv belgesi No:1590.
- Unbehaun Hort, ‘Sivas Vilâyetinde Basımın Doğuşu’, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 10, Sivas 2001, s.9–36.
- Yasak İbrahim, *Abdüvhab Gazî ve Sivas Yatırları*, Seyran Yayınları, Sivas 2004.
- Yıldız Âlim, *Vicdan Gazetesi*, Buruciye Yay., Sivas 2007.
- Yücel Ebubekir, *Salname-i Vilâyet-i Sivas*, Buruciye Yayınları, Sivas 2007.

MUSTAFA TAKÎ EFENDİ (KS)

HAYATI VE MAKALELERİ

Mustafa Takî Efendi (ks); hayatıyla örnek, şahsiyetiyle örnek olan büyük insanlardan biri olan Mustafa Takî Efendi(ks); kendi yâdigârı olarak birçok eserler bırakarak bu dünyadan ahirete güzer etmiştir.

Sırat-ı Müstakim, mecmuasında yazılar kaleme almış, istikametın doğruluğunu, milletvekillerinin taşıması gereken önemli hasletleri ve dünya Müslümanlarının problemlerini derûni olarak işlemiştir.

Sebilü'r-reşad mecmuasındaki yazılarında ise, millî ve maneî değerlere vurgu yaparak İslâm birliği ve kardeşliğine işaret etmiş, irşadını bu yolla dile getirmiştir.

Beyanü'l-hak mecmuasında "Diyânetin Medeniyete Lüzumu" başlıklı yazılarıyla dinin medeniyetin terakkisine olan olumlu etkisine işaret buyurmuştur.

Vicdan Gazetesindeki yazısında ise, vicdanın insanda bulunan ulvî bir duygu olduğunu, insanın vicdanı gibi şehrin de vicdanı olduğunu, işte bu yayın organının memleketin sesi olarak sorumluluk duygusuyla hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.

H. Hamidettin ATEŞ
Mütevelli Heyet Başkanı

facebook. om/nasihatyayinlari

twitter.com/Nasihatyayin

www.nasihatyayinlari.com